

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru
The National Assembly for Wales**

**Cofnod y Trafodion
The Record of Proceedings**

**Dydd Mercher, 14 Hydref 2009
Wednesday, 14 October 2009**

Cynnwys
Contents

- 4 Cwestiynau i'r Cwnsler Cyffredinol ac Arweinydd y Tŷ
Questions to the Counsel General and Leader of the House
- 9 Cwestiynau i'r Gweinidog dros Faterion Gwledig
Questions to the Minister for Rural Affairs
- 29 Cwestiynau i'r Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai
Questions for the Minister for Environment, Sustainability and Housing
- 52 Datganiad gan y Llywydd
Statement by the Presiding Officer
- 53 Dadl Cyfnod 3 o dan Reol Sefydlog Rhif 23.57 ar Fesur Arfaethedig Comisiynydd
Safonau Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Stage 3 Standing Order No. 23.57 Debate on the Proposed National Assembly for
Wales Commissioner for Standards Measure
- 53 Darpariaeth mewn perthynas â Chwnsler Cyffredinol nad yw'n Aelod Cynulliad
(Gwelliannau 1, 2, 3, 8 a 9)
Provision in relation to a Counsel General who is not an Assembly Member
(Amendments 1, 2, 3, 8 and 9)
- 56 Technegol (Gwelliannau 4 a 5)
Technical (Amendments 4 and 5)
- 57 Braint a Buddiannau'r Cyhoedd (Gwelliannau 6 a 7)
Privilege And Public Interests (Amendments 6 and 7)
- 59 Cod y Gweinidogion (Gwelliant 10)
The Ministerial Code (Amendment 10)
- 63 Cynnig yng Nghyfnod 4 o dan Reol Sefydlog Rhif 23.58 i Gymeradwyo Mesur
Arfaethedig Comisiynydd Safonau Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Stage 4 Standing Order No. 23.58 Motion to Approve the Proposed National
Assembly for Wales Commissioner for Standards Measure
- 65 Adroddiad y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant ar Ddarlledu Gwasanaeth Cyhoeddus
yng Nghymru
The Communities and Culture Committee's Report on Public Service Broadcasting in
Wales
- 81 Dadl y Ceidwadwyr Cymreig: Trais yn Erbyn Menywod
Welsh Conservatives Debate: Violence Against Women
- 104 Cyfnod Pleidleisio
Voting Time
- 107 Dadl Fer: Busnes—Cyfrifoldeb Masnachol Cyn Elw
Short Debate: Business—Commercial Responsibility Before Profits

Yn y golofn chwith, cofnodwyd y trafodion yn yr iaith y llefarwyd hwy ynndi yn y Siambr.
Yn ogystal, cynhwysir cyfieithiad Saesneg o gyfraniadau yn y Gymraeg.

In the left-hand column, the proceedings are recorded in the language in which they were spoken in the Chamber. In addition, an English translation of Welsh speeches is included.

*Cyfarfu'r Cynulliad am 1.30 p.m. gyda'r Llywydd (Dafydd Elis-Thomas) yn y Gadair.
The Assembly met at 1.30 p.m. with the Presiding Officer (Dafydd Elis-Thomas) in the Chair.*

Y Llywydd: Galwaf y Cynulliad i drefn.

The Presiding Officer: I call the Assembly to order.

Cwestiynau i'r Cwnsler Cyffredinol ac Arweinydd y Tŷ Questions to the Counsel General and Leader of the House

Y Broses Ddeddfwriaethol

Legislative Process

C1 Bethan Jenkins: Pa drafodaethau mae'r Cwnsler Cyffredinol wedi'u cael gyda swyddogion y gyfraith mewn manau eraill ynghylch y broses ddeddfwriaethol yng Nghymru? OAQ(3)0130(CGE)

Q1 Bethan Jenkins: What discussions has the Counsel General had with law officers elsewhere regarding the legislative process in Wales? OAQ(3)0130(CGE)

Y Cwnsler Cyffredinol ac Arweinydd y Tŷ (Carwyn Jones): Yr wyf yn trafod sawl peth gyda'm cymdogion yng ngweddill y Deyrnas Unedig, ac mae edrych ar y ffordd y mae'r broses ddeddfwriaethol yn gweithio yn rhan o hynny.

The Counsel General and Leader of the House (Carwyn Jones): I discuss many things with my neighbours in the rest of the United Kingdom, and looking at the way in which the legislative process works is part of that.

Bethan Jenkins: Fel rhan o'ch cylch gorchwyl fel Gweinidog, yr ydych yn cael trafodaethau gyda swyddogion cyfreithiol mewn manau eraill. Yn y cyd-destun hwnnw, pa drafodaethau, os o gwbl, a gawsoch ynglŷn â Chonfensiwn Cymru Gyfan? A ydych wedi rhoi prosesau ar waith ac, os bydd y confensiwn yn cyhoeddi adroddiad positif am yr angen am refferendwm, pa drafodaethau yr ydych wedi eu cael ynglŷn ag amserlen ac yn y blaen?

Bethan Jenkins: As part of your remit as a Minister, you hold discussions with legal officers in other places. In that context, what discussions, if at all, have you had regarding the All Wales Convention? Have you put processes in place, and were the convention to publish a positive report about the need for a referendum, what discussions have you had about a timetable and so on?

Y Llywydd: Trefn. Cyn i chi ymateb, nid yw'r Cwnsler Cyffredinol yn Weinidog, os deallaf yn iawn.

The Presiding Officer: Order. Before you reply, the Counsel General, as I understand it, is not a Minister.

Carwyn Jones: Yr ydych yn gywir. Yr wyf yn rhan o'r Llywodraeth ond nid wyf yn Weinidog.

Carwyn Jones: You are right. I am part of the Government but I am not a Minister.

Yn gyntaf, rhaid aros i weld beth fydd casgliadau'r confensiwn, ac os oes unrhyw beth i mi ei wneud yn fy rôl fel Cwnsler Cyffredinol, byddaf yn sicrhau bod y trafodaethau hynny'n digwydd.

First, we must wait to see the convention's conclusions, and if there is anything for me to do in my role as Counsel General, I will ensure that those discussions take place.

Swyddogion y Gyfraith

Law Officers

C2 Gareth Jones: A wnaiff y Cwnsler Cyffredinol ddatganiad am ei berthynas â

Q2 Gareth Jones: Will the Counsel General make a statement on his relations with law

swyddogion y gyfraith mewn mannau eraill?
O AQ(3)0133(CGE)

officers elsewhere? O AQ(3)0133(CGE)

Carwyn Jones: Mae gennyf berthynas agos gyda swyddogion eraill. Yr wyf wedi cwrdd ag Arglwydd Adfocad yr Alban a Thwrnai Cyffredinol Lloegr a Chymru, sef Barwnes Scotland, ac mae'r cysylltiadau hynny yn parhau.

Carwyn Jones: I have a close relationship with other officers. I have met with the Scottish Lord Advocate and the Attorney General for England and Wales, Baroness Scotland, and those links continue.

Gareth Jones: Yn ddiweddar, lluniodd y gwasanaeth iechyd yng Nghymru femorandwm cyd-ddealltwriaeth gyda'r heddlu a Gwasanaeth Erlyn y Goron i sicrhau mynd i'r afael yn fwy effeithiol â'r caridýms diegwyddor sy'n ymosod ar staff y gwasanaeth iechyd. A alwyd arnoch chi, fel Cwnsler Cyffredinol, i roi unrhyw gyngor cyfreithiol ar y mater hwn mewn unrhyw drafodaethau gyda swyddogion cyfreithiol mewn sefydliadau eraill? A allwch chi hefyd ddweud a oes modd i'r Cynulliad neu Lywodraeth Cymru'n Un ddarparu gwell amddiffyniad o dan y gyfraith i'r gweithwyr sector cyhoeddus hynny sy'n gweithio i ni, ac yn agos gyda ni?

Gareth Jones: Recently, the health service in Wales formulated a memorandum of understanding with the police and the Crown Prosecution Service on dealing more effectively with the unprincipled thugs who attack health service staff. Were you, as Counsel General, called upon to give any legal advice on this issue in any discussions with legal officers from other institutions? Can you also tell us whether it would be possible for the Assembly or the One Wales Government to provide a better defence in law for those public sector workers who work for us, and closely with us?

Carwyn Jones: Ni allaf sôn am unrhyw gyngor yr wyf wedi ei roi, ond mae'r gyfraith droseddol yn gryf iawn ynglŷn â gwarchod y staff sy'n gweithio nid yn unig yn y gwasanaeth iechyd, ond yn y gwasanaethau cyhoeddus yn gyffredinol. Er enghraifft, os edrychwch ar y gyfraith ar droseddau yn erbyn unigolion a'r gyfraith ar drefn gyhoeddus, gwelwch bod llawer o gyfreithiau ar gael i erlyn pobl os oes angen gwneud hynny. Fodd bynnag, yr hyn sydd yn bwysig yw bod awdurdodau yn dewis erlyn, er mwyn sicrhau bod pobl yn cael y neges nad yw ymosod ar staff y gwasanaeth iechyd, neu unrhyw rhan arall o'r gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru, yn dderbyniol.

Carwyn Jones: I cannot talk about any advice that I have given, but criminal law is very strong on protecting the staff of not only the health service, but public services in general. For example, if you look at the law on crimes against individuals and the law on public order, you will see that people can be prosecuted under many laws, where that is necessary. However, the important point is that authorities choose to do that, in order to ensure that people get the message that attacking the staff of the health service, or any other part of the public services in Wales, is unacceptable.

Y Broses Ddeddfwriaethol

Legislative Process

C3 Nerys Evans: Pa drafodaethau diweddar mae'r Cwnsler Cyffredinol wedi'u cael gyda'r Ysgrifennydd Gwladol ynglŷn â'r broses ddeddfwriaethol? O AQ(3)0131(CGE)

Q3 Nerys Evans: What recent discussions has the Counsel General had with the Secretary of State with regard to the legislative process? O AQ(3)0131(CGE)

Carwyn Jones: Yn fy rôl fel Cwnsler Cyffredinol, nid wyf wedi cael unrhyw drafodaethau gyda'r Ysgrifennydd Gwladol.

Carwyn Jones: As Counsel General I have had no discussions with the Secretary of State regarding the legislative process.

Nerys Evans: Hoffwn ofyn i chi am eich sylwadau diweddar ynglŷn â'r broses ddeddfwriaethol yma yng Nghymru, ac yn benodol am symud ymlaen i Ran 4 Deddf Llywodraeth Cymru 2006. Mae ymrwymiad clir gan Lywodraeth Cymru'n Un i wneud penderfyniad ar ôl i'r confensiwn adrodd yn yr wythnosau nesaf. Yr ydych wedi dweud ar y cyfryngau yn ddiweddar bod angen aros tan ar ôl yr etholiad cyffredinol cyn penderfynu beth i'w wneud. Gan eich bod yn gyfrifol am drafod ag eraill ynglŷn â'r broses ddeddfwriaethol yng Nghymru, a allwch sicrhau y bydd Llywodraeth Cymru yn cyflwyno adroddiad yn syth ar ôl i'r confensiwn gyflwyno adroddiad, gyda'r gobaith o ysgogi refferendwm er mwyn symud ymlaen gyda'r broses ddeddfwriaethol yng Nghymru?

Carwyn Jones: Nid yw hynny'n fater i mi yn fy rôl fel Cwnsler Cyffredinol. Mae'n siŵr y bydd gan bobl farn ynglŷn â'r ffordd ymlaen, ond y cam nesaf yw gweld beth yw barn y confensiwn. Yn fy rôl fel Cwnsler Cyffredinol, byddaf wedyn yn gweld a oes rhywbeth cyfreithiol sydd angen ei wneud er mwyn sicrhau bod y Llywodraeth yn gallu cymryd y camau hynny.

Y Llywydd: Trefn. Mae hyn yn codi cwestiwn diddorol, sef a yw'r hyn mae'r Cwnsler Cyffredinol wedi ei ddweud fel unigolyn neu mewn swydd arall yn faes priodol i'w holi arno yn ystod cwestiynau i'r Cwnsler Cyffredinol. Ystyriaf y mater hwnnw ymhellach.

Janet Ryder: I have a question as Chair of the Subordinate Legislation Committee regarding the legislation on bottled mineral water. When the committee first looked at that piece of legislation, due to European Union recommendations, as the regulations were to do health issues, the warning on the bottle had to be in English only. The committee raised this with the appropriate Minister, who said, after much correspondence between us, that the Government was not prepared to amend the regulations. However, the letter stated clearly that, should the manufacturers of bottled water choose to do so, they could also put Welsh labels on their bottles. Therefore, there are two situations: the regulations say that the

Nerys Evans: I should like to ask you about your recent remarks about the legislative process in Wales, and specifically about moving forward to Part 4 of the Government of Wales Act 2006. The One Wales Government has clearly committed itself to making a decision when the convention reports over the coming weeks. You have said on the media recently that we should wait until after the general election before making a decision. Since you are responsible for discussions with others about the legislative process in Wales, can you give an assurance that the Government of Wales will report immediately after the convention presents its report, in the hope that that will lead to a referendum so that we can move forward with the legislative process in Wales?

Carwyn Jones: That is not a matter for me in my role as Counsel General. I am sure people will have a view on the way forward, but the next step is to hear the view of the convention. In my role as Counsel General, I will then decide whether any legal steps are required, to ensure that the Government can take those steps.

The Presiding Officer: Order. That raises an interesting question of whether what the Counsel General has said, as an individual or in another post, is a relevant issue on which to question him during questions to the Counsel General. I will give further consideration to that issue.

Janet Ryder: Fel Cadeirydd y Pwyllgor Is-ddeddfwriaeth mae gennyf gwestiwn ynghylch y ddeddfwriaeth yn ymwneud â dŵr mwynol wedi'i botelu. Pan edrychodd y pwyllgor gyntaf ar y darn hwnnw o ddeddfwriaeth, yn dilyn argymhellion gan yr Undeb Ewropeaidd, oherwydd bod y rheoliadau'n ymwneud â materion iechyd, yr oedd yn rhaid i'r rhybudd ar y botel fod yn Saesneg yn unig. Cododd y pwyllgor y mater hwn gyda'r Gweinidog priodol, ac yn dilyn llawer o ohebu rhyngom, dywedodd y Gweinidog nad oedd y Llywodraeth yn barod i newid y rheoliadau. Fodd bynnag, yr oedd y llythyr yn dweud yn glir y gallai gwneuthurwyr dŵr wedi'i botelu roi labeli Cymraeg hefyd ar eu poteli, pe baent yn

label has to be in English only, and a letter from the Minister says that Welsh and English can be used. Will you clarify the situation, and ensure that inspectors know that the Minister recommends a different way forward?

Carwyn Jones: I am not sure what this has to do with the Secretary of State for Wales. It is not my role to give advice to the committee, as you will be aware, but I will ensure that I examine the point that you raise to ensure that there is no confusion regarding the situation.

Materion Cyfreithiol Nas Datganolwyd

C4 Gareth Jones: A wnaiff y Cwnsler Cyffredinol ddatganiad am ei ymatebion i ymgynghoriadau ar faterion cyfreithiol nas datganolwyd ar ran Llywodraeth Cynulliad Cymru? OAQ(3)0132(CGE)

Carwyn Jones: Yn rhinwedd fy rôl fel Cwnsler Cyffredinol, yr wyf wedi ymateb i nifer o ymgynghoriadau ar faterion cyfreithiol nas datganolwyd. Mae'r rhain yn cynnwys dau ymgynghoriad cyhoeddus gan Lywodraeth y Deyrnas Unedig yn deillio o'i Phapur Gwyrdd, 'The Governance of Britain'. Yr oedd yr ymgynghoriadau hynny yn ymwneud â phenodi barnwyr i'r fainc a rôl y Twrnai Cyffredinol.

Gareth Jones: Am lawer o resymau, mae gan Gymru draddodiad o gyfrannu mwy na'i siâr o filwyr i luoedd arfog Prydain, ac mae'n debyg ei bod wedi ei gorgynrychioli yn y lluoedd arfog o'r herwydd. O ganlyniad, mae mwy o alw yn debygol o fod yng Nghymru pan fo ar y lluoedd arfog angen triniaeth am anafiadau meddyliol a chorfforol, yn enwedig pan fo'n well gan lawer o gyn-filwyr, a'r rhai sy'n dal i wasanaethu, gael eu trin yn lleol yn hytrach nag mewn ysbyty milwrol ymhell i ffwrdd. Mae rhai hyd yn oed yn cael eu trin yn breifat gan feddygon drwy ddefnyddio eu cyllid personol ar gost fawr iddynt eu hunain. Gan fod gofal iechyd i gyn-filwyr a'r rhai sy'n gwasanaethu yn rhan o gyfrifoldeb y gwasanaeth iechyd, sydd wedi ei ddatganoli, a chyfrifoldeb y Weinyddiaeth Amddiffyn nas datganolwyd, a ymgynghorwyd â'r

dymuno gwneud hynny. Felly, mae yna ddwy sefyllfa: mae'r rheoliadau'n dweud ei bod yn rhaid i'r label fod yn Saesneg yn unig, ac mae llythyr gan y Gweinidog yn dweud y gellir defnyddio Cymraeg a Saesneg. A wnewch chi egluro'r sefyllfa, a sicrhau bod arolygwyr yn gwybod bod y Gweinidog yn argymhell ffordd arall o weithredu?

Carwyn Jones: Nid wyf yn siŵr beth sydd a wnelo hyn ag Ysgrifennydd Gwladol Cymru. Fel y gwyddoch, nid fy rôl i yw rhoi cyngor i'r pwyllgor, ond fe ofalaf fy mod yn archwilio'r pwynt yr ydych yn ei godi er mwyn sicrhau nad oes dim dryswch ynghylch y sefyllfa.

Non-Devolved Legal Matters

Q4 Gareth Jones: Will the Counsel General make a statement on his responses on behalf of the Welsh Assembly Government to consultations on non-devolved legal matters? OAQ(3)0132(CGE)

Carwyn Jones: As Counsel General I have responded to a number of consultations on non-devolved legal matters. These have included two UK Government public consultations arising out of the UK Government's Green Paper, 'The Governance of Britain'. Those consultations were about judicial appointments and the role of the Attorney General.

Gareth Jones: For many reasons, Wales has traditionally contributed more than its share of soldiers to the British armed forces, and as a result of which it is probably over-represented in the armed forces. As a result, there is likely to be more demand in Wales when the armed forces require treatment for physical and mental injuries, especially given that many ex-soldiers and serving soldiers prefer to be treated locally rather than in a military hospital far away. Some even choose to use their own money, at huge cost to themselves, to be treated privately. Health care for former and serving soldiers is a health service responsibility, which is devolved, and a Ministry of Defence responsibility, which is not devolved, so has the Counsel General been consulted, or has he responded to any consultation about

Cwnsler Cyffredinol neu a ydyw wedi ymateb i unrhyw ymgynghoriad ynglŷn ag a ddylai Cymru dderbyn unrhyw ffurf o arian yn sgîl Barnett, neu gyllid ychwanegol gan San Steffan, i'n galluogi i roi gwell cefnogaeth i'n lluoedd arfog?

Carwyn Jones: Nid oes gennyf rôl, fel Cwnsler Cyffredinol, o ran trafod cyllid. Mater i'r Gweinidog dros Gyllid a Chyflenwi Gwasanaethau Cyhoeddus yng Nghymru a'r Trysorlys yn San Steffan yw hynny. Felly, byddai hwnnw'n fater a fyddai'n cael ei ystyried gan y Gweinidogion hynny, ac nid gennyf i yn fy rôl fel Cwnsler Cyffredinol.

Y Llywydd: Trefn. Awgrymaf y byddai'n briodol gosod y cwestiwn hwnnw i'r Prif Weinidog.

1.40 p.m.

Y Broses Gorchymyn Cymhwysedd Deddfwriaethol

C5 Bethan Jenkins: A wnaiff y Cwnsler Cyffredinol ddatganiad am ei ran yn y broses Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol? OAQ(3)0129(CGE)

Carwyn Jones: Fel Cwnsler Cyffredinol, yr wyf yn gweld pob Gorchymyn, ac efallai bydd gofyn imi gynghori ar eu cynnwys.

Bethan Jenkins: Pa drafodaethau a gawsoch gyda Peter Hain a Swyddfa Cymru ynglŷn â'r drafodaeth heddiw yn yr Uwch-Bwyllgor Cymreig? Pa asesiadau a gyflwynwyd gennych i Peter Hain ynghylch effeithiolrwydd y drafodaeth honno yn sgîl y ffaith bod y Cabinet wedi cytuno ar y Gorchymyn arfaethedig? Mae David Cornock wedi bod yn rhoi adroddiad o'r hyn sydd yn digwydd yn y pwyllgor heddiw ar Twitter, gan ddyfynnu Peter Hain yn dweud,

'The grand isn't allowed to discuss legislation, only committee reports'.

Yn wyneb hynny, pa effaith fydd yr uwch-bwyllgor yn ei gael os nad yw'n gallu craffu ar ddeddfwriaeth?

Carwyn Jones: Nid oes gair Cymraeg eto

whether Wales should receive any money as a result of the Barnett formula, or additional money from Westminster, to enable us to provide better support to our armed forces?

Carwyn Jones: I have no role, as Counsel General, in discussing finance. That is a matter for the Minister for Finance and Public Service Delivery in Wales and the Treasury in Westminster. Therefore, that issue would be considered by those Ministers, and not by me in my role as Counsel General.

The Presiding Officer: Order. I suggest it would be appropriate to table that question for the First Minister.

Legislative Competence Order Process

Q5 Bethan Jenkins: Will the Counsel General make a statement on his involvement in the LCO process? OAQ(3)0129(CGE)

Carwyn Jones: As Counsel General I see all LCOs and may be asked to advise on their content.

Bethan Jenkins: What discussions have you had with Peter Hain and the Wales Office about the discussion taking place today in the Welsh Grand Committee? What assessments have you presented to Peter Hain about the effectiveness of that discussion, given that the Cabinet has agreed on the proposed LCO? David Cornock has been commenting on what is taking place in committee today on Twitter, and he says that Peter Hain has said:

Ni chaiff yr uwch-bwyllgor drafod deddfwriaeth, dim ond adroddiadau pwyllgor.

In light of that, what impact will the grand committee have if it cannot scrutinise legislation?

Carwyn Jones: There is no Welsh word yet

am 'twittering'. Nid wyf wedi gweld yr hyn a ddywedodd David Cornock, ond yr ydych yn sôn am fater sy'n gyfrifoldeb i San Steffan fel sefydliad, Bethan, sef sut mae pethau'n cael eu trafod yn Llundain. Mae hynny'n rhywbeth i San Steffan ac nid wyf yn mynd i fynegi barn ynglŷn â sut y dylai pwyllgor yn San Steffan drafod mater Cymreig. Mae'n fater iddynt hwy.

Michael German: I know that you will be keen to ensure that there is consistency of approach across the legislation that emanates from the LCO process. I also note that you have told many committees here that you believe that the responsibility for how the Orders should go forward belongs to individual Members. When, if at all, were you consulted on the use of floating exceptions in legislative competence Orders, when did you agree that this was an appropriate process, and what are the benefits of floating exceptions?

Carwyn Jones: I cannot say whether or not I have given advice with regard to any matter, but because of the devolution settlement that we have, in which we do not have a delegated and reserved structure to the settlement, it was important to ensure that we more finely honed the boundaries of the devolution process. The floating exceptions route is the most effective way of doing that, given the current settlement.

for 'twittering'. I have not seen what David Cornock has said, but you are talking about a Westminster responsibility, Bethan, in terms of how issues are debated in London. That is a matter for Westminster and I am not going to express a view on how a Westminster committee should discuss Welsh issues. It is a matter for them.

Michael German: Gwn y byddwch yn awyddus i sicrhau dull cyson o weithredu ar draws y ddeddfwriaeth sy'n deillio o'r broses Gorchmynion Cymhwysedd Deddfwriaethol. Sylwaf hefyd eich bod wedi dweud wrth lawer pwyllgor yma eich bod yn credu mai Aelodau unigol sy'n gyfrifol am y ffordd y dylai'r Gorchmynion symud ymlaen. Pryd yr ymgynghorwyd â chi, os o gwbl, ynghylch defnyddio eithriadau cyffredinol mewn Gorchmynion Cymhwysedd Deddfwriaethol, a phryd y gwnaethoch gytuno bod hon yn broses briodol, a beth yw manteision eithriadau cyffredinol?

Carwyn Jones: Ni allaf ddweud a wyf wedi rhoi cyngor ai peidio ar unrhyw fater, ond oherwydd y setliad datganoli sydd gennym, lle nad oes i'r setliad strwythur wedi'i ddirprwyo a'i neilltuo, yr oedd yn bwysig sicrhau ein bod yn mireinio mwy ar derfynau'r broses ddatganoli. Defnyddio eithriadau cyffredinol yw'r ffordd fwyaf effeithiol i wneud hynny, o ystyried y setliad presennol.

Cwestiynau i'r Gweinidog dros Faterion Gwledig Questions to the Minister for Rural Affairs

Y Llywydd: Tynnwyd cwestiwn 1, OAQ(3)0848(RAF), yn ôl.

The Presiding Officer: Question 1, OAQ(3)0848(RAF), is withdrawn.

Urban Food Production

Q2 Leanne Wood: Will the Minister make a statement on urban food production? OAQ(3)0815(RAF)

Elin Jones: The local sourcing action plan that I launched earlier this year committed the Welsh Assembly Government to developing proposals for action in discussion with the Welsh Local Government Association and the voluntary sector to

Cynhyrchu Bwyd Trefol

C2 Leanne Wood: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am gynhyrchu bwyd trefol? OAQ(3)0815(RAF)

Elin Jones: Yr oedd y cynllun gweithredu ar ddefnyddio pethau lleol a lansiwyd gennyf yn gynharach eleni yn rhwymo Llywodraeth y Cynulliad i ddatblygu cynigion ar gyfer gweithredu drwy drafod gyda Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru a'r sector

encourage people to grow their own produce, both in urban and rural areas.

Leanne Wood: One of the main reasons why people are unable to get an allotment is the lack of available land. Under the Small Holdings and Allotments Act 1908, municipal authorities are obliged to ensure that demand for allotments is met. However, many local and community councils are not fulfilling their obligations under the legislation. What can you do to ensure that local and community councils comply with the legislation, and what steps can you take to help local authorities and community councils to identify suitable land for food growing, particularly in urban areas, where the availability of suitable land is limited, and then ensure that their powers to acquire such land are used to the full?

Elin Jones: I know of your interest in this particular area of work, Leanne. The implementation of the allotments Act in Wales is not a matter for me; it is a matter for the Minister for Environment, Sustainability and Housing, but I had a discussion with the Minister recently on our interest as a Government in the whole area of community food growing, which includes allotments as well as other models of growing food locally and communally. I hope to set up a task and finish group in the near future that will look to provide us, as a Government, with advice on how we can progress this area of work, as we want to do. On the technical aspect of your question, namely the implementation of the allotments Act, I must refer you to the other Minister.

Brynle Williams: Prynawn da, Weinidog, a llongyfarchiadau i chi ar y wobwr dderbyniasoch chi a Dr Christianne Glossop yn Llundain yn wythnos diwethaf.

To continue with Leanne's question on allotments, is it possible to look at the possibility of councils achieving long-term tenancy agreements with farmers for pieces of land, not just on town peripheries but also in villages, to promote allotments for the

gwirfoddol, i annog pobl i dyfu eu cynnyrch eu hunain, mewn ardaloedd trefol ac ardaloedd gwledig.

Leanne Wood: Un o'r prif resymau pam nad yw pobl yn gallu cael rhandir yw'r ffaith nad oes digon o dir ar gael. Dan Ddeddf Tyddynnod a Rhandroedd 1908, rhaid i awdurdodau trefol sicrhau bodloni'r galw am rhandiroedd. Fodd bynnag, nid yw nifer o gynghorau lleol a chynghorau cymuned yn cyflawni eu rhwymedigaethau dan y ddeddfwriaeth. Beth allwch chi ei wneud i sicrhau bod cynghorau lleol a chynghorau cymuned yn cydymffurfio â'r ddeddfwriaeth, a pha gamau y gallwch eu cymryd i helpu awdurdodau lleol a chynghorau cymuned i glustnodi tir addas ar gyfer tyfu bwyd, yn enwedig mewn ardaloedd trefol lle mae prinder tir addas, ac yna sicrhau bod y pwerau sydd ganddynt i gaffael tir o'r fath yn cael eu defnyddio'n llawn?

Elin Jones: Gwn am eich diddordeb yn y maes gwaith penodol hwn, Leanne. Nid yw'r modd y caiff y Ddeddf Rhandroedd ei gweithredu yng Nghymru yn fater i mi; mater i'r Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai ydyw, ond cefais drafodaeth gyda'r Gweinidog yn ddiweddar ynghylch ein diddordeb fel Llywodraeth yn yr holl faes sy'n ymwneud â thyfu bwyd yn y gymuned, sy'n cynnwys rhandiroedd ynghyd â modelau eraill ar gyfer tyfu bwyd yn lleol ac fel cymuned. Yr wyf yn gobeithio sefydlu grŵp gorchwyl a gorffen yn y dyfodol agos a fydd yn ceisio rhoi cyngor inni fel Llywodraeth am y modd y gallwn symud y maes gwaith hwn yn ei flaen, fel yr ydym yn ei ddymuno. O ran agwedd dechnegol eich cwestiwn, sef gweithredu'r Ddeddf Rhandroedd, rhaid imi eich cyfeirio at y Gweinidog arall.

Brynle Williams: Good afternoon, Minister, and congratulations on the award which you and Dr Christianne Glossop won in London last week.

I barhau gyda chwestiwn Leanne ynghylch rhandiroedd, a oes modd edrych ar bosibilrwydd cael cynghorau i lunio cytundebau tenantiaeth hirdymor gyda ffermwyr ar gyfer darnau o dir, mewn pentrefi yn ogystal ag ar gyrion trefi, i

production of food and their health benefits? I have questioned people in my own village about this, and there is a potential, but it needs a long-term cast-iron commitment. We cannot be giving allotments to people and then taking them away after three or four years. Will you look at those sorts of agreements?

Elin Jones: Diolch am eich cwestiwn, Brynle, ac am gynnig eich llongyfarchiadau. Yr ydych yn garedig iawn.

Mae eich pwynt yn debyg iawn i'r pwynt a gododd Leanne, sef argaeledd tir ar gyfer tyfu bwyd yn lleol, naill ai drwy randiroedd neu drwy ddulliau eraill o dyfu bwyd yn y gymuned ar lefel lai ffurfiol. Fel y dywedais yn fy ateb i Leanne, yr wyf yn awyddus i weld sut y gall y Llywodraeth hon hyrwyddo datblygiadau yn y maes gydag awdurdodau lleol a'r sectorau gwirfoddol. Felly, dyna pam yr wyf yn awyddus i sefydlu grŵp i roi cyngor i'r Llywodraeth ar yr hyn y gallwn ni ei roi fel cymorth ymarferol—cymorth deddfwriaethol os oes angen—a chymorth ariannol drwy gynlluniau megis y cynllun datblygu gwledig, a chynlluniau ariannol eraill y Llywodraeth ar gyfer y maes pwysig hwn. Mae'n faes o gynyddol bwys, wrth inni sicrhau bod y boblogaeth yn gallu cael yr hawl i dyfu rhywfaint o'u bwyd eu hunain.

Brynle Williams: I will now move to a dramatically different question. I received a phone call this morning on the welfare of horses, which is of grave concern to me and which I have recently written to you about. I was made aware again this morning of a recent sale where foals were changing hands for £2 or £3, at a time when it costs anything from £12 to £25 for registration. As we move further into the winter months, I believe that this will create a massive welfare problem, particularly for semi-feral hill foals. Can you give some indication of whether you could help on this matter, Minister, given the lack of derogations, regrettably, for slaughterhouses?

Elin Jones: Diolch am y cwestiwn hwnnw, sy'n dra gwahanol i'r cwestiwn cynt.

hyrwyddo rhandiroedd ar gyfer cynhyrchu bwyd a sicrhau manteision iechyd? Yr wyf wedi holi pobl yn fy mhentref fy hun am hynny, a gallai fod yn bosibl, ond mae angen ymrwymiad hirdymor, cadarn. Ni allwn roi rhandiroedd i bobl ac yna'u cymryd oddi arnynt ar ôl tair neu bedair blynedd. A wnewch chi edrych ar y mathau hyn o gytundebau?

Elin Jones: Thank you for your question, Brynle, and for your congratulations. You are very kind.

Your point is very similar to Leanne's point, which is the availability of land for growing food locally, either by means of allotments or by other less formal means of growing food in the community. As I said in my reply to Leanne, I am keen to see how this Government can promote developments in this area with local authorities and voluntary sectors. Therefore, that is why I am keen to establish a group to advise the Government on what we can provide in this important area in terms of practical support, legislative support if needed, and financial support through plans such as the rural development plan, and other Government funding. It is an area of increasing importance to ensure that people have the right to grow some of their own food.

Brynle Williams: Symudaf yn awr at gwestiwn hollol wahanol. Cefais alwad ffôn y bore yma ynghylch lles ceffylau, sy'n peri pryder mawr imi, ac yr wyf wedi ysgrifennu atoch yn ddiweddar am y mater. Cefais wybod unwaith eto y bore yma am arwerthiant yn ddiweddar lle'r oedd ebolion yn cael eu gwerthu am £2 neu £3, ar adeg pan fo'n costio rhwng £12 a £25 i'w cofrestru. Wrth i'r gaeaf agosáu, credaf y bydd hynny'n creu problem enfawr o ran lles, yn enwedig lles ebolion mynydd lledwyllt. A allwch roi rhyw arwydd a allech helpu gyda'r mater hwn, Weinidog, o gofio'r diffyg rhanddirymadau, gwaetha'r modd, ar gyfer lladd-dai?

Elin Jones: Thank you for that question, which is quite different from the previous one.

Cyfrifoldeb cyfreithiol y perchennog yw lles unrhyw anifail. Mae'r newidiadau diweddaraf i reoliadau Ewrop i gyflwyno tagio ceffylau yn electronig, sy'n orfodol ers mis Gorffennaf, wedi'u cymeradwyo yng Nghymru, ond yr wyf wedi gwneud penderfyniad i beidio â chynnwys ceffylau mynydd Cymreig yn yr anghenraid hwnnw, mewn system a fydd yn cael ei rheoli'n ofalus. Mae fy swyddogion yn gweithio gyda'r rhai sydd â diddordeb a chyfrifoldeb yn y maes i sicrhau y bydd y system yn un dryloyw ac yn system y gallwn ni fod yn atebol iddi i Gomisiwn Ewrop.

The Health and Welfare of Animals

Q3 Bethan Jenkins: What is the Minister doing to ensure the health and welfare of animals used for research experiments in Wales? OAQ(3)0849(RAF)

Elin Jones: Nid yw'r mater hwn wedi'i ddatganoli. Mae magu a chyflenwi anifeiliaid i'w defnyddio ar gyfer gweithdrefnau gwyddonol yn cael ei reoleiddio yn y Deyrnas Gyfunol gan Ddeddf Anifeiliaid (Gweithdrefnau Gwyddonol) 1986.

1.50 p.m.

Bethan Jenkins: You have indicated that the directive in question is being reviewed at an EU level, mainly because it does not include provision requiring an ethical review or compulsory authorisation of projects using animals, amongst other issues. The revised directive will make it compulsory for ethical evaluations to be completed for using animals in testing products and ban testing on many animals. Member states will ask to be consulted on this issue. Will you as the Welsh Minister be consulted, and do you have any inclination to consult the Welsh public on this most important matter?

Elin Jones: Fel y dywedais yn fy ateb, nid yw'r mater hwn wedi'i ddatganoli, ac felly nid yw'n fater y byddwn wedi ystyried rhoi barn benodol Llywodraeth Cymru arno i'r aelod-wladwriaeth, sef Llywodraeth y

It is the owner who has the legal responsibility to ensure the welfare of any animal. The most recent changes in European regulations to introduce electronic horse tagging, which has been compulsory since July, have been approved in Wales, but I have made a decision to exclude Welsh mountain horses in that requirement, in a system that will be carefully managed. My officials are working with those who have an interest and a responsibility in this area to ensure that the system will be transparent and one through which we can be accountable to the European Commission.

Iechyd a Lles Anifeiliaid

C3 Bethan Jenkins: Beth y mae'r Gweinidog yn ei wneud i sicrhau iechyd a lles anifeiliaid a ddefnyddir ar gyfer arbrofion ymchwil yng Nghymru? OAQ(3)0849(RAF)

Elin Jones: This is not a devolved issue. The breeding and supply of animals for use in scientific procedures is regulated in the United Kingdom by the Animals (Scientific Procedures) Act 1986.

Bethan Jenkins: Yr ydych wedi awgrymu bod y gyfarwyddeb dan sylw wrthi'n cael ei hadolygu ar lefel yr UE, yn bennaf oherwydd nad yw'n cynnwys darpariaeth sy'n ei gwneud yn ofynnol cael adolygiad moesegol neu awdurdodiad gorfodol ar gyfer prosiectau sy'n defnyddio anifeiliaid, ymysg materion eraill. Bydd y gyfarwyddeb ddiwygiedig yn ei gwneud yn orfodol cwblhau gwerthusiadau moesegol ar gyfer defnyddio anifeiliaid i brofi cynnyrch, a bydd yn gwahardd profi ar nifer o anifeiliaid. Bydd aelod-wladwriaethau'n gofyn am gael bod yn rhan o'r ymgynghori ar y mater hwn. A fyddwch chi, fel Gweinidog Cymru, yn rhan o'r ymgynghori, ac a oes gennych unrhyw fwriad i ymgynghori â'r cyhoedd yng Nghymru ar y mater hynod bwysig hwn?

Elin Jones: As I said in my response, this is not a devolved issue, and it is therefore not an issue on which I would have given a specifically Welsh Government opinion to the member state, namely the United

Deyrnas Gyfunol. Nid oeddwn wedi bwriadu gwneud hynny, ond os oes gan Aelodau ddiddordeb penodol yn y gyfarwydddeb hon a'r newidiadau a gynigir iddi, yr wyf yn barod i dderbyn y sylwadau ac ystyried a yw'n briodol i'r Llywodraeth roi barn benodol i Lywodraeth y Deyrnas Gyfunol wrth iddi wneud penderfyniad am y farn y bydd yn ei bwydo i'r gyfundrefn Ewropeaidd.

Andrew R.T. Davies: Listening to your answer, animal welfare encompasses a range of animals. Early in your tenure as Minister you announced your intention to legislate to ban the use of electric-shock dog collars in Wales. Given the important benefits that this would have for animal welfare how is that Measure progressing and when are you likely to be able to make substantive progress so that we can see the benefits on the ground?

Elin Jones: I hope to be in a position to make a further statement on the banning of electric-shock dog collars in the next few days.

Shellfish Fishing

Q4 David Melding: Will the Minister make a statement on shellfish fishing in Wales? OAQ(3)0814(RAF)

Elin Jones: The Welsh fishing industry is highly dependent on shellfisheries. An estimated 15,600 tonnes of shellfish was landed by Welsh vessels in 2008 with an estimated value of £14.8 million compared with 1,500 tonnes of fin-fish species. We continue to support the Welsh shellfish industry through the Wales fisheries strategy.

David Melding: Minister, you are quite right that it is the greater part of our fishing industry. We can add that some of the best shellfish in the world is caught in our waters. However, it is a great pity that you are more likely to get the final product—lobster, crab, mussels, scallops, you name it—on plates in London or even Madrid than Cardiff. What are you doing to improve and preserve Welsh shellfish fisheries? What are you doing to

Kingdom Government. I had not intended to do that, but if Members have a specific interest in this directive and the proposed changes to it, I would be more than willing to take comments on board and consider whether it is appropriate for the Government to express a specific opinion to the UK Government as it takes a decision on the opinion it will feed through to the European regime.

Andrew R.T. Davies: O wrando ar eich ateb, ymddengys fod lles anifeiliaid yn cynnwys amrywiaeth o anifeiliaid. Yn gynnar ar ôl eich penodi'n Weinidog, mynegwyd eich bwriad i ddeddfu i wahardd defnyddio coleri sy'n rhoi sioc drydanol i gŵn yng Nghymru. O gofio'r manteision pwysig y byddai hynny'n eu sicrhau i les anifeiliaid, sut y mae'r Mesur hwnnw'n dod yn ei flaen, a phryd yr ydych yn debygol o allu gwneud cynnydd gwirioneddol, fel y gallwn weld y manteision ar lawr gwlad?

Elin Jones: Yr wyf yn gobeithio bod mewn sefyllfa i wneud datganiad pellach yn ystod y diwrnodau nesaf ar wahardd coleri sy'n rhoi sioc drydanol i gŵn.

Pysgota Pysgod Cregyn

C4 David Melding: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am bysgota pysgod cregyn yng Nghymru? OAQ(3)0814(RAF)

Elin Jones: Mae diwydiant pysgota Cymru yn ddibynnol iawn ar bysgodfeydd pysgod cregyn. Amcangyfrifwyd bod 15,600 tonnall o bysgod cregyn wedi'u pysgota gan longau o Gymru yn 2008, gwerth tua £14.8 miliwn, o'i gymharu â 1,500 tonnall o rywogaethau pysgod ag esgyll. Yr ydym yn parhau i gefnogi diwydiant pysgod cregyn Cymru trwy strategaeth bysgodfeydd Cymru.

David Melding: Weinidog, yr ydych yn llygad eich lle wrth ddweud bod y rhan helaethaf o'n diwydiant pysgota'n ymwneud â physgota pysgod cregyn. Gallwn ychwanegu bod rhai o'r pysgod cregyn gorau yn y byd yn cael eu pysgota yn ein dyfroedd ni. Fodd bynnag, mae'n drueni mawr eich bod yn fwy tebygol o weld y cynnyrch terfynol—cimychiaid, crancod, cregyn gleision, cregyn bylchog, beth bynnag a

develop a Welsh market, which, in itself, could improve tourism as well as the palates of many people in Wales who would know the wonders of Welsh shellfish? How is the Welsh fisheries strategy improving policy in this area?

Elin Jones: Thank you for your interest in this important sector. As I said in my original answer, it is the greatest part of the Welsh fishing sector. You rightly point to the historical deficiencies of the sector in saying that a vast amount of the product caught and landed in Wales is exported out of Wales and the UK. I have made it a priority in the Welsh fisheries strategy to improve the infrastructure on quaysides in Wales so that our fishermen have a greater ability to sell their catch more locally. My department has been working with fishermen and with supermarket outlets in Wales. Only recently, I was in a supermarket to launch the sale of various shellfish from Wales, which were to be sold fresh from the supermarket in Wales. It included mussels, crab, cockles and lava bread, as well as other fish caught in Welsh seas, so we are seeing a great deal of progress.

Helen Mary Jones: Weinidog, rai wythnosau yn ôl yr oeddech yn ddigon caredig i gwrdd â rhai o'm hetholwyr sy'n casglu cocos. Gwrandawsoch yn garedig ar eu pryderon, yn arbennig y rhai ynghylch ansawdd y dŵr yn yr ardal. Yr oedd y trafodaethau yn fuddiol iawn ac yr oeddent yn hynod o ddiolchgar ichi. A ydych mewn sefyllfa heddiw i roi diweddariad inni ar sut y mae'r Llywodraeth wedi ymateb i rai o'r materion y maent wedi eu codi gyda chi?

Elin Jones: Gwyddoch fy mod yn cydweithio â'r Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai i geisio datblygu atebion i'r broblem ym mornant

fynnoch—ar blât yn Llundain, neu hyd yn oed Madrid, nag yng Nghaerdydd. Beth yr ydych yn ei wneud i wella a diogelu pysgodfeydd pysgod cregyn Cymru? Beth yr ydych yn ei wneud i ddatblygu marchnad Gymreig a fyddai, ynnddi ei hun, yn gallu gwella twristiaeth yn ogystal â chwaeth nifer o bobl yng Nghymru a fyddai'n dod i wybod mor wych yw pysgod cregyn o Gymru? Sut y mae strategaeth pysgodfeydd Cymru yn gwella polisi yn y maes hwn?

Elin Jones: Diolch am eich diddordeb yn y sector pwysig hwn. Fel y dywedais yn fy ateb gwreiddiol, mae'r rhan helaethaf o sector pysgota Cymru'n ymwneud â physgota pysgod cregyn. Yr ydych yn iawn i gyfeirio at ddiffygion hanesyddol y sector, wrth ddweud bod llawer iawn o'r cynnyrch a gaiff ei ddal a'i ddadlwytho yng Nghymru yn cael ei allforio o Gymru a'r DU. Yr wyf wedi sicrhau bod gwella'r isadeiledd ar lannau ceiau yng Nghymru yn flaenoriaeth yn strategaeth pysgodfeydd Cymru, er mwyn i'n pysgotwyr gael mwy o gyfle i werthu'r hyn a ddaliant yn fwy lleol. Mae fy adran wedi bod yn gweithio gyda physgotwyr ac archfarchnadoedd yng Nghymru. Yn ddiweddar iawn, yr oeddwn mewn archfarchnad i lansio menter i werthu amrywiaeth o bysgod cregyn o Gymru a fyddai'n cael eu gwerthu'n ffres o'r archfarchnad yng Nghymru. Yr oedd y cynnyrch hwnnw'n cynnwys cregyn gleision, crancod, cocos a bara lawr, yn ogystal â physgod eraill sy'n cael eu dal ym moroedd Cymru. Yr ydym felly'n gweld llawer iawn o gynnydd.

Helen Mary Jones: Minister, some weeks ago you were kind enough to meet some constituents of mine who are cockle gatherers. You kindly listened to their concerns, particularly those regarding water quality in the area. The discussions were very useful and they were most grateful to you. Are you in a position today to provide an update on the way in which the Government has responded to some of the issues raised with you?

Elin Jones: You will know that I am working with the Minister for Environment, Sustainability and Housing to develop solutions to the problem at Burry Port inlet

Porth Tywyn a'r effaith ar y pysgotwyr yn uniongyrchol. Gwnaethoch gais yn ein cyfarfod i edrych yn benodol ar a oedd unrhyw gymorth ariannol penodol a allai gael ei gynnig ar hyn o bryd i'r pysgotwyr sy'n dioddef yn sgîl y ffaith na allant bysgota. Ysgrifennais atoch yn ddiweddar i ddweud, yn anffodus, nad oes cymorth ariannol penodol ar gael yn yr achos hwn.

Priorities

Q5 Nick Ramsay: Will the Minister outline her priorities for this autumn term? OAQ(3)0839(RAF)

Elin Jones: I remain committed to delivering the objectives set out in the 'One Wales' agreement and working to deliver sustainable farming, forestry, food and fisheries industries to the benefit of Wales and rural communities.

Nick Ramsay: At this point, with the draft budget being considered and laid, there is serious concern about the level of cuts that will affect all departments. To focus on your portfolio, it strikes me that if you consider the amount of money that you will get this year from the Minister for finance and if you take into account the gross domestic product deflator, you are looking at a cut of around 1 per cent. Could you be more specific about where you think that you will have to make those cutbacks?

Elin Jones: I gave evidence to the Rural Development Sub-Committee on my budget on Monday. I made it clear to the committee that I would make changes to the proposed budget in line with efficiency savings, particularly regarding funding for the Forestry Commission. I also said that I would look at various cuts in the amount of work that will be undertaken under my various budget headings against the proposed allocation. However, I look forward to being in this position next year when, possibly, a Tory Government in Westminster will be giving me much more money to spend on my portfolio.

The Presiding Officer: Order. I do not think that we should go there today, Minister.

and its direct impact on fishermen. During our meeting you asked me to look specifically at whether there was any specific financial assistance which could be offered to the fishermen who are suffering because they are unable to fish. I wrote to you recently to tell you that specific financial assistance is not available in this case.

Blaenoriaethau

C5 Nick Ramsay: A wnaiff y Gweinidog amlinellu ei blaenoriaethau ar gyfer tymor yr hdyref? OAQ(3)0839(RAF)

Elin Jones: Yr wyf yn dal wedi ymrwymo i gyflawni'r amcanion sydd wedi eu gosod allan yng nghytundeb 'Cymru'n Un', a gweithio i ddarparu diwydiannau ffermio, coedwigaeth, bwyd a physgodfeydd cynaliadwy er lles Cymru a chymunedau gwledig.

Nick Ramsay: Ar hyn o bryd, a'r gyllideb ddrafft yn cael ei hystyried a'i gosod, mae pryder difrifol ynghylch lefel y toriadau a fydd yn effeithio ar bob adran. Wrth ganolbwyntio ar eich portffolio chi, mae'n fy nharo eich bod yn edrych ar doriad o ryw un y cant os ystyriwch faint o arian y byddwch yn ei gael eleni gan y Gweinidog dros Gyllid, ac os ystyriwch y datchwyddwr cynnyrch mewnwladol crynswth. A allech fod yn fwy penodol ynghylch ble yr ydych yn credu y bydd yn rhaid ichi wneud y toriadau hynny?

Elin Jones: Rhoddais dystiolaeth i'r Is-bwyllgor Datblygu Gwledig ddydd Llun ynghylch fy nghyllideb. Eglurais wrth y pwyllgor y byddwn yn gwneud newidiadau yn y gyllideb arfaethedig yn unol ag arbedion effeithlonrwydd, yn enwedig o ran cyllid ar gyfer y Comisiwn Coedwigaeth. Dywedais hefyd y byddwn yn edrych ar amrywiol doriadau yn y gwaith a gaiff ei wneud dan amrywiol benawdau fy nghyllideb yn erbyn y dyraniad arfaethedig. Fodd bynnag, edrychaf ymlaen at fod yn y sefyllfa hon y flwyddyn nesaf, pan fydd gan San Steffan Lywodraeth Doriadaid, o bosibl, a fydd yn rhoi llawer mwy o arian imi ei wario ar fy mhorthffolio.

Y Llywydd: Trefn. Nid wyf yn credu y dylem fynd i'r cyfeiriad hwnnw heddiw,

Weinidog.

Rhodri Glyn Thomas: Yr wyf yn falch iawn o glywed, Lywydd, nad ydym yn mynd yno heddiw—gobeithio nad awn ni byth yno o ran cael Llywodraeth Geidwadol yn San Steffan oherwydd byddai hynny'n drychineb llwyr i Gymru.

Rhodri Glyn Thomas: I am very pleased to hear, Presiding Officer, that we will not go there today—I hope we will never go there if it means having a Conservative Government at Westminster, since that would be a total disaster for Wales.

Rhoddodd y Gweinidog dystiolaeth i'r Is-bwyllgor Datblygu Gwledig a deallaf yn iawn y rhesymau dros ei phenderfyniadau. Fe'ch cyfeiraf, Weinidog, at fwyd o Gymru, gan fy mod wedi anghytuno â chi yr wythnos diwethaf ynghylch sut y dylid hyrwyddo bwyd o Gymru. Fe'ch cyfeiraf at ddau beth yn benodol. Y cyntaf yw'r label masnach deg sy'n ceisio hyrwyddo bwyd a gafodd ei ddatblygu'n foesebol. Yr ydym i gyd wedi clywed yr hanesion erchyll am bobl sy'n gweithio am geiniogau prin i gynhyrchu bwyd mewn rhai gwledydd yn y byd. A gefnogwch yr ymgyrch hon i sicrhau bod bwyd sy'n dod i mewn i Gymru yn cael ei gynhyrchu'n foesebol?

The Minister provided evidence to the Rural Development Sub-committee and I fully understand the reasons for her decisions. I refer you, Minister, to food from Wales, since I disagreed with you last week on the way in which food from Wales should be promoted. I will refer you to two issues in particular. First is the fair trade label which aims to promote ethically produced food. We have all heard of the terrible stories about people working for little money to produce food in some countries of the world. Will you support this campaign to ensure that food which comes into Wales in ethically produced?

Yn ail, fe'ch cyfeiraf at ymgyrch Cefnogi Cymru, sy'n annog busnesau i geisio sicrhau eu bod yn pwrcau bwyd o Gymru, lle bo hynny'n bosibl. A yw hynny'n cyd-fynd â'ch agenda i hyrwyddo bwyd yng Nghymru?

Secondly, I refer you to the 'Cefnogi Cymru' campaign, which encourages businesses to try to purchase food from Wales, where possible. Does that fit in with your agenda to promote food in Wales?

Elin Jones: Ar yr ail bwynt yn gyntaf, yr wyf wedi lansio'r cynllun gweithredu ar fwyd lleol, sy'n cynnwys y cyfrifoldeb i ddatblygu a gwella ar yr hyn y mae'r sector cyhoeddus yn ei brynu'n lleol. Mae sialensiau o ran cwrdd â'r gofynion hyn, ond bwriad y Llywodraeth yw gwella eto ar y perfformiad o ran pwrcau bwyd o Gymru yn y sector cyhoeddus.

Elin Jones: On the second point, I have launched the local food action plan, which includes a responsibility for developing and improving what the public sector purchases locally. There are challenges in meeting those requirements, but the Government's intention is to improve further the way food is procured within the public sector in Wales.

2.00 p.m.

O ran yr hyn y mae cwsmeriaid Cymru yn ei brynu, a'r penderfyniadau a wnânt am y bwyd a brynir ac ymhle y caiff ei brynu, gobeithiwn y byddai pob cwsmer yng Nghymru yn awyddus i wybod beth yw tarddiad y bwyd, a'r amgylchiadau y cynhyrchwyd y bwyd oddi tanynt. Mae rhoi'r wybodaeth honno i gwsmeriaid yn fenter y byddwn yn ei chefnogi, wrth gwrs. Byddai'n rhaid imi gael mwy o wybodaeth oddi wrthy ch chi neu gan eraill am yr union label

As for what consumers in Wales buy, and the decisions they make about the food they purchase and where it is purchased, we hope they would all be eager to know the provenance of their food, and the conditions under which it is produced. Naturally, we would support an initiative that seeks to provide that information to consumers. I will need more information from you or from others regarding the exact label to which you are referring as the freedom food label.

yr ydych yn cyfeirio ati fel label gwlad rydd.

Mick Bates: As you stated, agriculture is one of your priorities for this autumn term. I looked at the budget in Scotland, where priority has been given to agriculture, and an extra £4.5 million has been allocated to farming in what are termed as 'fragile areas'. Our dairy sector in Wales is very fragile. Some extra money could even be used, for example, to bring school milk facilitators back to promote milk in schools. However, that is not the case. What thoughts did you give, when you were writing your budget, to prioritising extra money for the Welsh dairy industry?

Elin Jones: As I said in my answer to your question on Monday during the scrutiny of the draft budget at the Rural Development Sub-committee meeting, I took a decision earlier in the summer not to top-slice the single farm payment allocation to farmers in Wales and to provide a national envelope, which would have enabled us, as a Government, to target moneys to particular sectors in need had we wanted to do so. I took the almost free-market decision of allowing that money to go directly to the farmers and for the farmers to take the decisions on their own conscience and merit, based on their ability to invest in the future of their industry.

Mick Bates: You mentioned the free market, Minister, and that would be an interesting concept for Plaid Cymru. I am sure that we will hear more about it in the next policy round. However, let us look at another valuable resource that you mention in your priorities, which is forestry. We know how valuable a resource forestry is for us in Wales, because more forestation would bring green jobs and help our green economy, as well as help to sequester carbon, thereby reducing carbon emissions. However, I am concerned to see that in the last figures presented to you by the Forestry Commission, that broad-leaf planting had reduced from 800 ha in 2005 to 100 ha last year, and there was a similar reduction in restocking. That is not much of an investment

Mick Bates: Fel yr oeddech yn ei ddweud, amaethyddiaeth yw un o'ch blaenoriaethau ar gyfer tymor yr hydref. Edrychais ar y gyllideb yn yr Alban lle mae blaenoriaeth wedi'i rhoi i amaethyddiaeth, ac mae £4.5 miliwn yn ychwanegol wedi'i ddyrannu i ffermio yn yr hyn a elwir yn 'feysydd bregus'. Mae'r sector llaeth sydd gennym yng Nghymru yn fregus iawn. Gellid defnyddio peth arian ychwanegol hyd yn oed i ailgyflwyno hwyluswyr llaeth mewn ysgolion, er enghraifft, i hyrwyddo llaeth mewn ysgolion. Nid felly y mae hi, fodd bynnag. Wrth ysgrifennu eich cyllideb, a oeddech chi'n ystyried blaenoriaethu arian ychwanegol ar gyfer y diwydiant llaeth yng Nghymru?

Elin Jones: Fel y dywedais yn fy ateb i'ch cwestiwn ddydd Llun wrth graffu ar y gyllideb ddrafft yng nghyfarfod yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig, penderfynais yn gynharach yn yr haf i beidio â brigdorri'r dyraniad taliad sengl i ffermwyr yng Nghymru a darparu amlen genedlaethol, a fyddai wedi ein galluogi fel Llywodraeth i dargedu arian at sectorau penodol sydd mewn angen, pe byddem am wneud hynny. Gwneuthum y penderfyniad, a oedd bron yn benderfyniad marchnad rydd, i adael i'r arian hwnnw fynd yn uniongyrchol i'r ffermwyr, ac i'r ffermwyr wneud y penderfyniadau'n unol â'u cydwybod a'u haeddiant, ar sail eu gallu i fuddsoddi yn nyfodol eu diwydiant.

Mick Bates: Soniech am y farchnad rydd, Weinidog, a byddai hynny'n gysyniad diddorol i Blaid Cymru. Yr wyf yn siŵr y clywn fwy am hynny yn y rownd nesaf o bolisiau. Fodd bynnag, gadewch inni edrych ar adnodd gwerthfawr arall yr ydych yn sôn amdano yn eich blaenoriaethau, sef coedwigaeth. Gwyddiom mor bwysig yw coedwigaeth fel adnodd inni yng Nghymru, oherwydd byddai mwy o goedwigo'n dod â swyddi gwyrdd ac yn helpu ein heconomi werdd, yn ogystal â helpu dal a storio carbon, gan leihau allyriadau carbon. Fodd bynnag, yr wyf yn pryderu o weld, yn y ffigurau diwethaf a gyflwynwyd ichi gan y Comisiwn Coedwigaeth, fod plannu coed llydandail wedi lleihau, o 800 hectar yn 2005 i 100 hectar y llynedd, a bod lleihad tebyg mewn

in forestry is it, Minister? Why is that the case, and what are you doing to reverse this trend of reducing the planting of broad-leaved trees in Wales?

Elin Jones: I cannot comment on the exact figures that you have, but I do not deny their accuracy. The woodland strategy that I launched earlier this year has significantly refocused the work of the Forestry Commission and woodlands policy in Wales to ensure more mixed, versatile woodland planting in Wales, which will include broad-leaved trees, but which will also include Sitka and conifer plantation. We need a more balanced or mixed make-up to our national forest. Although it will not reflect the figures that you have quoted, I am convinced that the woodland strategy that I announced earlier this year will deliver that into the future.

Opportunities for the Younger Generation

Q6 The Leader of the Opposition (Nick Bourne): Will the Minister outline her plans to create opportunities for the younger generation in rural Wales?
OAQ(3)0831(RAF)

Elin Jones: The 'One Wales' commitment to introduce a scheme to support young entrants to farming is on course. Also, training and knowledge transfer is available through the Farming Connect service to young farmers, while locally targeted support for young people in rural areas is being developed under axes 3 and 4 of the rural development plan.

Nick Bourne: As you know, we are strongly in support of the concept of the young entrants' support scheme and the provision of assistance of up to £15,000. I have had correspondence and representations, and it may be that the language in the documentation, in the booklet, is putting off quite a number of people, as there is the need for a development plan, capital appraisal, and skills assessment. It sounds rather bureaucratic. It may be that only something

ailstocio. Nid yw hynny'n fawr o fuddsoddiad mewn coedwigaeth, onid yw, Weinidog? Pam felly, a beth yr ydych yn ei wneud i wrth-droi'r duedd hon o blannu llai o goed llydanddail yng Nghymru?

Elin Jones: Ni allaf roi sylwadau am yr union ffigurau sydd gennych, ond nid wyf yn dweud nad ydynt yn gywir. Mae'r strategaeth ar goetiroedd a lanswyd gennyf yn gynharach eleni wedi ailbennu ffocws gwaith y Comisiwn Coedwigaeth a pholisi coetiroedd Cymru yn sylweddol er mwyn sicrhau plannu coetiroedd mwy cymysg a hyblyg yng Nghymru a fydd yn cynnwys coed llydanddail, ond a fydd hefyd yn cynnwys plannu coed Sitka a choed conwydd. Mae angen i gyfansoddiad ein fforest genedlaethol fod yn fwy cytbwys neu gymysg. Er na fydd yn adlewyrchu'r ffigurau yr ydych wedi'u dyfynnu, yr wyf wedi fy argyhoeddi y bydd y strategaeth goetiroedd a gyhoeddais yn gynharach eleni yn cyflawni hynny yn y dyfodol.

Cyfleoedd ar gyfer y Genhedlaeth Iau

C6 Arweinydd yr Wrthblaid (Nick Bourne): A wnaiff y Gweinidog amlinellu ei chynlluniau i greu cyfleoedd ar gyfer y genhedlaeth iau yng Nghymru wledig?
OAQ(3)0831(RAF)

Elin Jones: Mae ymrwymiad 'Cymru'n Un' i gyflwyno cynllun i gefnogi pobl ifanc sy'n dechrau ffermio yn mynd rhagddo. Yn ogystal, mae modd trosglwyddo hyfforddiant a gwybodaeth i ffermwyr ifanc trwy'r gwasanaeth Cyswllt Ffermio, ac mae cymorth a dargedir yn lleol ar gyfer pobl ifanc mewn ardaloedd gwledig wrthi'n cael ei ddatblygu dan echelau 3 a 4 yn y cynllun datblygu gwledig.

Nick Bourne: Fel y gwyrddoch, yr ydym yn cefnogi'n frwd y cysyniad o gael cynllun cymorth i bobl ifanc leol sy'n dechrau ffermio a darparu cymorth o hyd at £15,000 iddynt. Yr wyf wedi cael gohebiaeth a sylwadau, ac y mae'n bosibl fod yr iaith yn y dogfennau, yn y llyfryn, yn codi ofn ar gryn dipyn o bobl, gan fod angen cynllun datblygu, arfarniad cyfalaf ac asesiad sgiliau. Mae'n swnio'n fiwrocrataidd iawn. Efallai mai rhywbeth eithaf syml yn unig sydd ei

quite simple is required, but it does seem to be putting people off. Could the Minister give some reassurance on that and confirm that she will look at the possibility of streamlining that process, because it appears to be putting people off.

Elin Jones: I understand the concern that some young farmers, potential applicants, may have on this. In order to set up this scheme, I appointed a group of people to advise me on its content. This group was made up of young farmers and representatives of banks among others. Their advice to me was quite clear: that this scheme should not only be about chasing the grant and the capital grant element; it should have a more holistic approach to working with a young farmer to access the industry, to develop, to plan his or her role in their farming business and to look to provide a degree of financial support for a particular project that they might have in mind for their farm business development. It is therefore purposely designed to be of that nature, but I hope that that does not act as a disincentive for potential applicants. I will give you the commitment that I will watch this carefully so that it does not become overly bureaucratic, as that is not my intention. However, it needs to be a wider support and development training scheme than just a grant support mechanism for individual farmers.

Janet Ryder: Minister, when you talk to young farmers, you hear that one of the biggest disincentives for them is the difficulty in earning a sustainable, liveable wage from farming. They seem to put a lot of the blame on the price that they get for food. In other words, it is the proportion of the price that the housewife or the person who buys the food pays for that food that goes back to the farmer. It is difficult for farmers to earn that sustainable, liveable wage. What discussions have you had, either with supermarkets or the farmers' unions, to try to counter that and ensure that we can provide, for young farmers who want to go into the industry, a sustainable liveable wage?

Elin Jones: I agree that the greatest incentive

angen, ond ymddengys ei fod yn atal pobl rhag ymgeisio. A allai'r Gweinidog roi rhywfaint o sicrwydd ynghylch hynny, a chadarnhau y bydd yn edrych ar bosibilrwydd symleiddio'r broses honno, oherwydd ymddengys ei bod yn atal pobl rhag ymgeisio?

Elin Jones: Yr wyf yn deall y pryder a allai fod gan rai ffermwyr ifanc, ac ymgeiswyr posibl, ynghylch hyn. I sefydlu'r cynllun hwn, penodais grŵp o bobl i'm cynghori am ei gynnwys. Yr oedd y grŵp hwnnw'n cynnwys ffermwyr ifanc a chynrychiolwyr banciau, ymhlith eraill. Yr oedd eu cyngor imi yn ddigon clir: sef na ddylai'r cynllun hwn ymwneud yn unig â chwilio am y grant a'r elfen grant cyfalaf, ond y dylai'n hytrach ddefnyddio dull mwy cyfannol o weithio gyda ffermwr ifanc i'w helpu i ddechrau yn y diwydiant, i ddatblygu ac i gynllunio'i rôl yn y busnes, ac i geisio darparu ychydig gymorth ariannol i brosiect penodol a allai fod gan y ffermwr ifanc mewn golwg ar gyfer datblygu busnes ei fferm. Mae'r cynllun wedi'i lunio'n bwrpasol i fod felly, ond yr wyf yn gobeithio nad yw hynny'n atal ymgeiswyr rhag ymgeisio. Addawaf ichi y byddaf yn cadw golwg ar y mater yn ofalus er mwyn sicrhau nad yw'n mynd yn rhy fiwrocataidd, gan nad dyna yw fy mwriad. Fodd bynnag, mae angen iddo fod yn gynllun ehangach o gefnogaeth a hyfforddiant datblygu na system cymorth grant i ffermwyr unigol yn unig.

Janet Ryder: Weinidog, pan fyddwch yn siarad â ffermwyr ifanc, byddwch yn clywed mai un o'r prif ffactorau sy'n eu digalonni yw'r anhawster i ennill cyflog cynaliadwy y gellir byw arno drwy ffermio. Ymddengys eu bod yn rhoi llawer o'r bai ar y pris a gânt am fwyd, hynny yw, y gyfran a gânt o'r pris y mae gwraig y tŷ, neu'r sawl sy'n prynu'r bwyd, yn ei dalu am y bwyd hwnnw. Mae'n anodd i ffermwyr ennill cyflog cynaliadwy y gellir byw arno. Pa drafodaethau yr ydych wedi'u cael, gydag archfarchnadoedd neu undebau'r ffermwyr, i geisio gwrthsefyll hynny a sicrhau ein bod yn gallu darparu cyflog cynaliadwy y gellir byw arno i ffermwyr ifanc sydd am ddechrau yn y diwydiant?

Elin Jones: Yr wyf yn cytuno mai'r

for any young farmer to enter the farming industry will be the prospect of it being financially viable in the future. A Government scheme can provide a degree of incentive, but the return and the income that a farmer is likely to get from a lifetime commitment to farming will be the biggest incentive. That is why I am particularly pleased that, over the last few months to a couple of years, the return in the marketplace on beef and lamb in Wales has been far superior to its previous level. I hope that that provides a degree of hope and ensures that young people see that there is a future for them in the industry. We will need to be a country that produces food in the future, and farmers will be the producers of that food.

Supermarkets, as major retailers and major purchasers of Welsh farm produce, have a responsibility of their own to ensure that they treat their producers fairly and in a long-term sustainable way, rather than seeking short-term profit. That is why I have been particularly keen to announce my support for a supermarket ombudsman. It will not necessarily change any of the financial dynamics of agriculture overnight, but it will ensure that there is transparency and fairness in the food supply chain.

Welfare of Dogs

Q7 Trish Law: Will the Minister make a statement on what the Welsh Assembly Government is doing to protect the welfare of dogs born in puppy farms?
OAQ(3)0817(RAF)

Elin Jones: Wales has led the UK in producing a code of practice for the welfare of dogs. Through the companion animal welfare enhancement scheme, we are actively funding special projects by local authorities to examine the dog breeding licensing process and scope as well as the internet selling of pets.

2.10 p.m.

Trish Law: Some puppy farms, particularly in Carmarthenshire, keep dogs in cruel and

cymhelliant mwyaf i unrhyw ffermwr ifanc ddechrau yn y diwydiant ffermio yw'r gobraith y bydd y busnes yn hyfyw yn ariannol yn y dyfodol. Gall cynllun gan y Llywodraeth ddarparu rhywfaint o gymhelliant, ond yr elw a'r incwm y mae ffermwr yn debygol o'u cael o ymrwymo am oes i ffermio fydd y cymhelliant mwyaf. Dyna pam yr wyf yn arbennig o falch fod yr elw yn y farchnad o ran cig eidion a chig oen yng Nghymru yn ystod yr ychydig fisoedd neu flynyddoedd diwethaf wedi bod lawer yn uwch na'i lefel flaenorol. Yr wyf yn gobeithio bod hynny'n rhoi rhywfaint o obaith i bobl ifanc, ac yn sicrhau eu bod yn gweld bod dyfodol iddynt yn y diwydiant. Bydd angen inni fod yn wlad sy'n cynhyrchu bwyd yn y dyfodol, a ffermwyr fydd cynhyrchwyr y bwyd hwnnw.

Mae gan yr archfarchnadoedd, fel adwerthwyr a phrynwyr pwysig cynnyrch fferm o Gymru, gyfrifoldeb hefyd i sicrhau eu bod yn trin eu cynhyrchwyr yn deg ac mewn modd sy'n gynaliadwy yn y tymor hir, yn hytrach na cheisio gwneud elw yn y tymor byr. Dyna pam yr wyf wedi bod yn arbennig o awyddus i gyhoeddi fy nghefnogaeth i gael ombwdsmon archfarchnadoedd. Ni fydd o anghenraid yn newid unrhyw agwedd ar ddeinameg ariannol amaethyddiaeth dros nos, ond bydd yn sicrhau bod eglurder a thegwch yn y gadwyn cyflenwi bwyd.

Amddiffyn Lles Cŵn

C7 Trish Law: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am yr hyn y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ei wneud i amddiffyn lles cŵn a enir mewn ffermydd cŵn bach?
OAQ(3)0817(RAF)

Elin Jones: Mae Cymru wedi arwain y DU o ran cynhyrchu cod ymarfer ar gyfer lles cŵn. Trwy'r cynllun gwella lles anifeiliaid anwes, yr ydym wrthi'n ariannu prosiectau arbennig gan awdurdodau lleol i archwilio proses a rhychwant y drefn ar gyfer trwyddedu bridwyr cŵn, yn ogystal â gwerthu anifeiliaid anwes ar y rhyngwrwyd.

Trish Law: Mae rhai ffermydd cŵn bach, yn enwedig yn Sir Gâr, yn cadw cŵn mewn

filthy conditions, but these puppies could end up in any pet shop in Wales. While I welcome the companion animal welfare enhancement scheme and the local authority licensing scheme, I believe that tighter regulation of breeding is urgently needed. The Breeding of Dogs Act 1973 seeks to prohibit the worst aspects of puppy farming, but the extent to which it is enforced varies significantly from area to area, and I am worried that policing both schemes that I have referred to is the responsibility of local authorities, which are being forced to make swingeing budget cuts, and animal welfare may well be lower on the priority list than other council services. Will you throw your weight behind the Kennel Club campaign to introduce pet vending regulations under the Animal Welfare Act 2006, which would prohibit the sale of puppies in pet shops, thereby denying disreputable breeders the main outlet for their dishonourable trade?

Elin Jones: I acknowledge that there is a great deal of public concern about the breeding of puppies. As I said, the companion animal welfare enhancement scheme, in its operation in three counties in west Wales, will provide me with advice on the current situation as it is seen and on potential improvements that could be made to regulations or to enforcement. I hope to receive that evidence in the next few weeks. I met yesterday with the Dogs Trust, and we discussed the compulsory microchipping of dogs—I seem to be compulsorily microchipping every animal in Wales at present. I am interested in pursuing that in relation to dogs, and Lorraine Barrett held a short debate a few months ago on this issue. I have sought legal advice on the powers available to me with regard to compulsory microchipping, and I will make a commitment to you to seek advice on powers available to me with regard to the Kennel Club initiative, which I had not come across until you mentioned it in your question.

amodau creulon a brwnt, ond gallai'r cŵn bach hynny fod yn cael eu gwerthu yn y pen draw mewn unrhyw siop anifeiliaid anwes yng Nghymru. Er fy mod yn croesawu'r cynllun i wella lles anifeiliaid anwes a'r cynllun trwyddedu gan awdurdodau lleol, credaf fod angen dybryd am reoleiddio gwaith bridio yn llymach. Mae Deddf Bridio Cŵn 1973 yn ceisio gwahardd yr agweddau gwaethaf ar ffermio cŵn bach, ond mae'r graddau y caiff y ddeddf ei gorfodi yn amrywio'n sylweddol o ardal i ardal. Yr wyf hefyd yn pryderu mai awdurdodau lleol sy'n gyfrifol am blismona'r ddau gynllun yr wyf wedi cyfeirio atynt. Caiff y rheini eu gorfodi i wneud toriadau llym yn eu cyllidebau, ac y mae'n bosibl iawn y bydd lles anifeiliaid yn is ar eu rhestr o flaenoriaethau na gwasanaethau eraill y cyngor. A wnewch chi ddefnyddio'ch grym i gefnogi ymgyrch y Kennel Club i gyflwyno rheoliadau ar werthu anifeiliaid anwes dan Ddeddf Lles Anifeiliaid 2006? Byddai hynny'n gwahardd gwerthu cŵn bach mewn siopau anifeiliaid anwes, ac felly'n atal bridwyr sydd ag enw gwael rhag defnyddio'r siopau hynny fel prif fannau gwerthu ar gyfer eu masnach gywilyddus?

Elin Jones: Yr wyf yn cydnabod bod llawer iawn o bryder ymhlith y cyhoedd ynghylch bridio cŵn bach. Fel y soniais, bydd y cynllun gwella lles anifeiliaid anwes, sy'n cael ei weithredu mewn tair sir yn y gorllewin, yn rhoi cyngor imi am y sefyllfa bresennol fel y'i gwelir, ac am welliannau posibl y gellid eu gwneud mewn rheoliadau neu drefniadau gorfodi. Gobeithiaf gael y dystiolaeth honno yn ystod yr ychydig wythnosau nesaf. Cefais gyfarfod â Dogs Trust ddoe, a buom yn trafod yr orfodaeth i osod microsglodion ar gŵn—mae'n ymddangos fy mod yn gorfodi gosod microsglodion ar bob anifail yng Nghymru ar hyn o bryd. Mae gennyf ddiddordeb mewn gwneud hynny yng nghyswllt cŵn, a chynhaliodd Lorraine Barrett ddadl fer ar y mater ychydig fisoedd yn ôl. Yr wyf wedi cael cyngor cyfreithiol ynghylch y pwerau sydd ar gael imi i'w orfodi gosod microsglodion, ac addawaf ichi y byddaf yn gofyn am gyngor am y pwerau sydd ar gael imi ynghylch menter y Kennel Club. Nid oeddwn wedi dod ar ei thraws nes ichi sôn amdani yn eich cwestiwn.

Lorraine Barrett: I also had a meeting with the Dogs Trust. I have been doing some work with it, as has my colleague Joyce Watson, on the sale of puppies and dogs—but mostly puppies—to raise awareness among members of the public so that they think about where the fluffy, beautiful little thing that they see in a shop window comes from. It is not as much of an issue in Wales as it is in England, I understand. Perhaps we could pave the way and look at prohibiting the sale of puppies in pet shops. That would send a strong message to the Department for Environment, Food and Rural Affairs, which is hesitating a bit on the issue. I welcome your statement and I ask you to keep this issue on the agenda, along with microchipping. The event that we held the other week with the chip van outside the Assembly, which Joyce Watson had arranged, was successful, and we had our photograph taken with a nice puppy.

Elin Jones: You are right to say that raising awareness among potential purchasers of puppies is key to ensuring that the breeding of those puppies is done in such a way that the purchasers have confidence that what they are buying in any outlet is a healthy, well-bred puppy. It is also true that the majority of puppies that are bred in Wales are probably not sold in Wales and therefore, any banning of the sale of puppies from retail outlets in Wales may not have the desired outcome that you and Trish have expressed. However, I am committed to working further on this, and I am interested in the views that Assembly Members have on how that could be progressed. I will report back when I have received further evidence and advice on this area of work.

Angela Burns: My view is simple: we need to license them and license them to bits. This is not about being dramatic and soft-hearted over little puppies; it is about cruelty to animals. There is a puppy farm just up the road from me. You know where I live, and I am not going to say where that is because it would be unfair to the farm. I am led to understand that that puppy farm is run

Lorraine Barrett: Cefais i hefyd gyfarfod â Dogs Trust. Yr wyf fi a'm cydweithiwr, Joyce Watson, wedi bod yn gwneud ychydig waith gyda'r ymddiriedolaeth ar werthu cŵn a chŵn bach—ond cŵn bach yn bennaf—er mwyn cynyddu ymwybyddiaeth ymhlith y cyhoedd er mwyn iddynt ystyried o ble y daw'r anifail bach hardd, blewog sydd yn ffenestr y siop. Deallaf nad yw'n gymaint o broblem yng Nghymru ag yn Lloegr. Efallai y gallem arwain y ffordd ac ystyried gwahardd gwerthu cŵn bach mewn siopau anifeiliaid anwes. Byddai hynny'n anfon neges gadarn at Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig, sy'n oedi braidd o ran gweithredu ar y mater. Yr wyf yn croesawu eich datganiad, a gofynnaf ichi barhau i roi sylw i'r mater ynghyd â gwaith gosod microsglodion. Yr oedd y digwyddiad a gynhaliwyd gennym yr wythnos o'r blaen gyda'r fan 'sglodion' y tu allan i'r Cynulliad, a drefnwyd gan Joyce Watson, yn llwyddiannus, a thynnwyd llun ohonom gyda chi bach annwyl.

Elin Jones: Yr ydych yn iawn i ddweud bod cynyddu ymwybyddiaeth ymhlith pobl a all brynu cŵn bach yn allweddol i sicrhau bod y cŵn bach hynny'n cael eu bridio yn y fath fodd fel y gall y prynwyr deimlo'n hyderus bod y ci bach y maent yn ei brynu mewn unrhyw le yn gi iach ac wedi'i fagu'n dda. Mae'n wir hefyd nad yw mwyafrif y cŵn bach a gaiff eu bridio yng Nghymru yn debygol o gael eu gwerthu yng Nghymru, ac efallai na fyddai gwahardd gwerthu cŵn bach o fannau yng Nghymru yn cael yr effaith a ddymunir, fel y mynegwyd gennych chi a Trish. Fodd bynnag, yr wyf wedi ymrwymo i wneud rhagor o waith ar hyn, ac y mae gennyf ddiddordeb ym marn Aelodau'r Cynulliad am y ffordd y gellid symud y gwaith hwnnw yn ei flaen. Byddaf yn adrodd yn ôl pan wedi imi gael tystiolaeth a chyngor pellach ynghylch y maes gwaith hwn.

Angela Burns: Mae fy marn i'n syml: mae angen inni eu trwyddedu, a'u trwyddedu'n llym. Nid bod yn ddramatig a gwirioni ar gŵn bach yw hyn; mae'n ymwneud â chreulondeb i anifeiliaid. Mae yna fferm cŵn bach nid nepell o'r fan lle'r wyf yn byw. Gwyddoch ble'r wyf yn byw, ac nid wyf am ddweud ble mae hynny oherwydd byddai'n annheg â'r fferm. Caf ar ddeall bod y fferm

exactly as the county council says it should be run, and yet it is nowhere near the standard that the Kennel Club says it should be. In the years in which I have been there, the breeding bitches have never once been outside to enjoy a modicum of freedom. As you know, Minister, dogs need socialisation and must not be separated too early after birth and so on. I would like to push for you to regulate tightly and ensure that all puppy farms adopt the Kennel Club standards as an absolute minimum. My final point is that, in Carmarthenshire, we have 84 licensed breeders, of which only four meet the Kennel Club's better standards. That is an enormous difference, and then there are the unlicensed breeders, for which Carmarthenshire, sadly, is a bit of a hotbed.

Elin Jones: I am glad to see that there is a degree of cross-party consensus in the Chamber this afternoon on the need to improve the current situation. The code of practice for the welfare of dogs is now part of the Animal Welfare Act 2006 and can be used by any enforcement agency as part of a prosecution of any dog owner or owner of a breeding establishment. The code refers to some of the issues that you raised, such as the socialisation and exercise of dogs. Any dog breeding establishment in Wales needs to comply with that code of practice.

The Leader of the Welsh Liberal Democrats (Kirsty Williams): Minister, I would like to add to the all-party consensus on this issue this afternoon. Do you agree that dog breeding is a legitimate exercise as long as it is done to the highest standards that protect the health of both the breeding bitches and the puppies? That is the only way that can we ensure that the puppies sold to customers are in the best of health and able to give the purchasing family a lifetime of enjoyment and companionship. What can you do to ensure that local authorities use the powers that they currently have to monitor these breeding activities to a standard that would be acceptable to everyone in the Chamber? Would you agree with me that, given the steps that you have taken to pursue animal welfare issues, further action on puppy farms could demonstrate to the rest of

cŵn bach yn cael ei rhedeg yn union fel y mae'r cyngor sir yn mynnu, ac eto nid yw'n agos at y safon y mae'r Kennel Club yn ei mynnu. Yn ystod y blynyddoedd yr wyf fi wedi bod yno, nid yw'r geist bridio erioed wedi bod allan i fwynhau ychydig ryddid. Fel y gwyddoch, Weinidog, mae angen i gŵn gael eu cymdeithasoli, rhaid iddynt beidio â chael eu gwahanu'n rhy gynnar ar ôl eu geni, ac yn y blaen. Hoffwn bwysu arnoch i reoleiddio'n llym a sicrhau bod pob fferm cŵn bach yn mabwysiadu safonau'r Kennel Club o leiaf. Fy mhwynt olaf yw fod gennym 84 o fridwyr trwyddedig yn Sir Gâr ac mai pedwar ohonynt yn unig sy'n bodloni safonau uwch y Kennel Club. Mae'r gwahaniaeth yn enfawr. Yna, mae gennych y bridwyr didrwydded hefyd, ac mae Sir Gâr yn frith ohonynt, yn anffodus.

Elin Jones: Yr wyf yn falch gweld bod rhywfaint o gonsensws ar draws y pleidiau yn y Siambr y prynhawn yma fod angen gwella'r sefyllfa bresennol. Erbyn hyn, mae'r cod ymarfer ar les cŵn yn rhan o Ddeddf Lles Anifeiliaid 2006, a gall unrhyw asiantaeth orfodi ei ddefnyddio wrth erlyn unrhyw berchennog ci neu berchennog sefydliad bridio. Mae'r cod yn cyfeirio at rai o'r materion yr ydych wedi'u codi, megis sicrhau bod cŵn yn cael eu cymdeithasoli ac yn cael ymarfer corff. Mae angen i bob sefydliad bridio cŵn yng Nghymru gydymffurfio â'r cod ymarfer hwnnw.

Arweinydd Democratiaid Rhyddfrydol Cymru (Kirsty Williams): Weinidog, hoffwn ychwanegu at y consensws trawsbleidiol ar y mater hwn y prynhawn yma. A gytunwch fod bridio cŵn yn waith cyfreithlon, cyhyd â'i fod yn cael ei wneud yn ôl y safonau uchaf sy'n diogelu iechyd y geist bridio a'r cŵn bach? Dyna'r unig ffordd y gallwn sicrhau bod y cŵn bach sy'n cael eu gwerthu i gwsmeriaid yn gwbl iach ac yn gallu rhoi oes o fwynhad a chwmniaeth i'r teulu sy'n eu prynu. Beth allwch chi ei wneud i sicrhau bod awdurdodau lleol yn defnyddio'r pwerau sydd ganddynt ar hyn o bryd i fonitro'r gweithgareddau bridio hyn yn ôl safon a fyddai'n dderbyniol gan bawb yn y Siambr? A fyddech yn cytuno â mi y gallai camau gweithredu pellach ar ffermydd cŵn bach ddangos i weddill y DU awydd pobl Cymru i roi lles anifeiliaid ar frig yr agenda,

the UK the desire of the Welsh people to put animal welfare at the top of the agenda?

Elin Jones: Thank you for giving me the opportunity to agree with you that the breeding of puppies is an appropriate activity for any individual in Wales as long as it is done in a way that complies with regulations and with the code of practice for the welfare of dogs, which I referred to earlier. It is a perfectly legitimate activity, if it is done properly. There may be people in this Chamber and there will be plenty of people elsewhere who are buying puppies for the first time and will want to do so in future, and they have to be bred somewhere. However, they have to be bred appropriately, in a way that is good for the welfare of the individual dogs. On the monitoring of current breeding establishments, licensed or unlicensed, I hope that the local authorities in west Wales, when they report to me through the companion animal welfare scheme later this year, will be able to identify any particular enforcement problems in this field and any changes that they would like to propose for the Government or for themselves to undertake.

Protecting Valuable Agricultural Land

Q8 Nick Ramsay: Will the Minister make a statement on her policies for protecting valuable agricultural land?
OAQ(3)0845(RAF)

Elin Jones: The Assembly Government policy for protecting valuable agricultural land in Wales is set out in section 2.8 of 'Planning Policy Wales', which requires the best and most versatile land to be conserved as a finite resource for the future. In local development plan policies and development control decisions, considerable weight should be given to protecting such land from development.

Nick Ramsay: Have you had any discussions with the Minister for Environment, Sustainability and Housing on the issue of managed retreat in relation to flood defences? It is a policy that the Environment Agency and the Minister increasingly see as the way forward. Rather than protecting certain areas

o gofio'r camau yr ydych wedi'u cymryd i ymdrin â materion lles anifeiliaid?

Elin Jones: Diolch am roi'r cyfle imi gytuno â chi fod bridio cŵn bach yn weithgaredd priodol i unrhyw unigolyn yng Nghymru, cyhyd â'i fod yn cael ei wneud mewn modd sy'n cydymffurfio â'r rheoliadau, a'r cod ymarfer ar gyfer lles cŵn y cyfeiriais ato'n gynharach. Mae'n weithgaredd hollol gyfreithlon, os caiff ei wneud yn iawn. Mae'n bosibl fod pobl yn y Siambr hon, a digon o bobl mewn mannau eraill, yn prynu cŵn bach am y tro cyntaf ac am wneud hynny yn y dyfodol, a rhaid i'r cŵn bach hynny gael eu bridio rywle. Fodd bynnag, rhaid iddynt gael eu bridio'n briodol, mewn modd sy'n hybu lles y cŵn yn unigol. O ran monitro sefydliadau bridio presennol, wedi'u trwyddedu neu heb eu trwyddedu, gobeithio y bydd awdurdodau lleol y gorllewin yn gallu nodi unrhyw broblemau penodol ynghylch gorfodi yn y maes hwn, wrth adrodd imi trwy'r cynllun gwella lles anifeiliaid anwes yn ddiweddarach eleni, a gobeithio y byddant yn gallu nodi unrhyw newidiadau yr hoffent eu cynnig i'r Llywodraeth neu hwy eu hunain eu gwneud.

Gwarchod Tir Amaethyddol Gwerthfawr

C8 Nick Ramsay: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am ei pholisïau ar gyfer gwarchod tir amaethyddol gwerthfawr?
OAQ(3)0845(RAF)

Elin Jones: Mae polisi Llywodraeth y Cynulliad ar warchod tir amaethyddol gwerthfawr yng Nghymru wedi ei osod allan yn adran 2.8 yn 'Polisi Cynllunio Cymru', sy'n mynnu bod y tir gorau a mwyaf amldefnydd yn cael ei warchod fel adnodd y mae terfyn iddo ar gyfer y dyfodol. Mewn polisïau cynlluniau datblygu lleol a phenderfyniadau ar reoli datblygiadau, dylid rhoi pwyslais sylweddol ar warchod tir o'r fath rhag cael ei ddatblygu.

Nick Ramsay: A ydych wedi cael unrhyw drafodaethau ggyda'r Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai ynghylch gorlifo tir dan reolaeth mewn cysylltiad ag amddiffynfeydd rhag llifogydd? Mae'n bolisi y mae Asiantaeth yr Amgylchedd a'r Gweinidog yn ei ystyried

of coastline, it is a cheaper option to allow a certain amount of ingress. I spoke recently to representatives of the Caldicot and Wentlooge Internal Drainage Board and they were most concerned about the issue of managed retreat. I appreciate that that does not come under your portfolio, but there is an implication for agricultural land. If we really do want to protect it, then that should be factored into the Assembly Government's policy-making, and we should not allow seawater to flood such land, as the salt affects it and it cannot be reinstated for a considerable time. There is a real issue here, and concerns have been raised with me about it. I would be grateful to hear whether you have had any discussions with the Minister on this matter.

fwyfwy fel y ffordd ymlaen. Yn hytrach na gwarchod rhai rhannau o'r morlin, mae'n rhatach caniatáu rhywfaint o orlifo. Bûm yn siarad yn ddiweddar â chynrychiolwyr Bwrdd Draenio Mewnol Morfa Gwent a Gwynllŵg, ac yr oeddent yn pryderu'n fawr am orlifo tir dan reolaeth. Sylweddolaf nad yw hynny'n rhan o'ch portffolio chi, ond mae iddo oblygiadau i dir amaethyddol. Os ydym o ddifrif ynghylch ei warchod, dylid cynnwys hynny yng ngwaith llunio polisïau Llywodraeth y Cynulliad, ac ni ddylem adael i ddŵr y môr orlifo tir o'r fath, oherwydd mae'r halen yn effeithio ar y tir ac ni ellir ei adfer am amser maith. Mae hon yn broblem wirioneddol, ac mae pobl wedi sôn wrthyf am eu pryderon amdani. Byddwn yn ddiolchgar pe gallech ddweud a ydych wedi cael unrhyw drafodaethau gyda'r Gweinidog ar y mater hwn.

2.20 p.m.

Elin Jones: I understand that the shoreline management plans will be published shortly, and they will give you further information on the Assembly Government's role and view on the issues that you raise. It seems that you perhaps wish to draw particular areas of land in your constituency to the attention of either me or the Minister for environment. If you wish to do that in more detail, I would be happy to receive those representations, as, I am sure, would the Minister for environment.

Elin Jones: Yr wyf ar ddeall y caiff y cynlluniau rheoli traethlin eu cyhoeddi'n fuan, a byddant yn rhoi gwybodaeth bellach ichi am rôl a safbwynt Llywodraeth y Cynulliad ar y materion yr ydych yn eu codi. Ymddengys eich bod efallai am dynnu fy sylw i neu'r Gweinidog dros yr Amgylchedd at ardaloedd penodol o dir yn eich etholaeth chi. Os hoffech wneud hynny'n fwy manwl, byddwn yn falch cael y sylwadau hynny, fel y byddai'r Gweinidog dros yr Amgylchedd hefyd, yr wyf yn siŵr.

Deep Rural Areas

Ardaloedd ym Mherfeddion Cefn Gwlad

Q9 Joyce Watson: Will the Minister provide an update on progress towards identifying and addressing the needs of deep rural areas? OAQ(3)0847(RAF)

C9 Joyce Watson: A wnaiff y Gweinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf am y cynnydd tuag at nodi anghenion ardaloedd ym mherfeddion cefn gwlad a rhoi sylw i'r anghenion hynny? OAQ(3)0847(RAF)

Elin Jones: I commissioned the Wales Rural Observatory to undertake research in deep rural areas. The research has been completed and the final report is being prepared. Once the report has been submitted in full, I will consider the next steps.

Elin Jones: Comisiynais Arsyllfa Wledig Cymru i wneud gwaith ymchwil mewn ardaloedd ym mherfeddion cefn gwlad. Mae'r ymchwil wedi'i chwblhau, ac mae'r adroddiad terfynol wrthi'n cael ei baratoi. Pan fydd yr adroddiad wedi ei gyflwyno'n llawn, byddaf yn ystyried y camau nesaf.

Joyce Watson: Could I press you, when you report on and update that work, to give thought to how this research might help to

Joyce Watson: A allaf bwysu arnoch i ystyried sut y gallai'r ymchwil hon helpu llywio gwariant yn echelau 3 a 4 yn y cynllun

inform future spending in axes 3 and 4 of the rural development plan?

Elin Jones: You can ask me to do that, yes, and I will consider the potential targeting of axes 3 and 4 at deep rural areas. It is not something that I have considered to date, but it is timely that the research on the particular situation and experience of deep rural areas be considered in advance of the new business plan round for axes 3 and 4, which will not start until next year. I agree with you, and I will consider that as a result of your question and the report that is about to reach me on this issue.

Angela Burns: Thank you for your answer to Joyce, to which I listened carefully. You excluded south Pembrokeshire from your deep rural area study. Can you clarify whether that was simply because you were picking a number of areas to study? That was not the impression that I got from reading your document. I got the impression that it was because you deemed south Pembrokeshire not to be a deep rural area, in which case I would like to make representations to you to prove by means of statistics, using Welsh Assembly Government barometers, the age profile, and distances to towns of over 10,000 people, that south Pembrokeshire is in fact a deep rural area. I would not like to see that particular part of the country miss out on anything that you may be doing in this regard.

Elin Jones: In the work that the Wales Rural Observatory has done, the research programme has focused on four ward areas, none of which are in south Pembrokeshire—or Ceredigion for that matter. Two are in Powys, one is in Gwynedd, and the other is north Pembrokeshire. That, of course, is only the research work. The definition of ‘deep rural’ that I have agreed to in the context of the research work is that such an area would not be within half an hour of a settlement with a population of 10,000. That is our current thinking on this. If you want to make further representations to me about how you feel that does not adequately reflect what

datblygu gwledig yn y dyfodol, pan fyddwch yn cyflwyno adroddiad a’r manylion diweddaraf am y gwaith hwnnw?

Elin Jones: Gallwch ofyn imi wneud hynny, wrth gwrs, a byddaf yn ystyried y posibilrwydd o anelu echelau 3 a 4 at ardaloedd ym mherfeddion cefn gwlad. Nid yw’n rhywbeth yr wyf wedi’i ystyried hyd yn hyn, ond mae’n amserol fod yr ymchwil i sefyllfa a phrofiad penodol ardaloedd ym mherfeddion cefn gwlad yn cael eu hystyried cyn y rownd newydd o gynlluniau busnes ar gyfer echelau 3 a 4, na fydd yn dechrau tan y flwyddyn nesaf. Yr wyf yn cytuno â chi, a byddaf yn ystyried hynny o ganlyniad i’ch cwestiwn a’r adroddiad sydd ar fin fy nghyrraedd ar y mater hwn.

Angela Burns: Diolch am eich ateb i gwestiwn Joyce. Gwrandewais arno’n ofalus. Yr oeddech yn hepgor de Sir Benfro o’ch astudiaeth o ardaloedd ym mherfeddion cefn gwlad. A allwch egluro a wnaethoch chi hynny am eich bod yn dewis nifer benodol o ardaloedd i’w hastudio? Nid dyna’r argraff a gefais wrth ddarllen eich dogfen. Cefais yr argraff mai’r rheswm oedd eich bod wedi barnu nad oedd de Sir Benfro’n ardal sydd ym mherfeddion cefn gwlad. Os felly, hoffwn gyflwyno sylwadau ichi i brofi trwy ystadegau, gan ddefnyddio baromedrau Llywodraeth y Cynulliad, y proffil oed, a phellteroedd i drefi o fwy na 10,000 o bobl, bod de Sir Benfro’n ardal sydd ym mherfeddion cefn gwlad. Ni fyddwn yn dymuno gweld y rhan arbennig honno o’r wlad yn cael ei hepgor o unrhyw beth yr ydych yn ei wneud yn y cyswllt hwn.

Elin Jones: Yn y gwaith y mae Arsyllfa Wledig Cymru wedi’i wneud, mae’r rhaglen ymchwil wedi bod yn canolbwyntio ar bedair ward, ac nid oes yr un ohonynt yn ne Sir Benfro—nac yng Ngheredigion o ran hynny. Mae dwy ohonynt ym Mhowys, un yng Ngwynedd, a’r llall yng ngogledd Sir Benfro. Y gwaith ymchwil yn unig yw hwnnw, wrth gwrs. Y diffiniad o ardal ‘ym mherfeddion cefn gwlad’ yr wyf wedi cytuno arno yng nghyd-destun y gwaith ymchwil yw ardal nad yw o fewn hanner awr i anheddiad sydd â phoblogaeth o 10,000. Dyna yw ein barn am hyn ar hyn o bryd. Os ydych am roi sylwadau pellach imi ynghylch sut y teimlwch nad yw

'deep rural' may well be about, I would be happy to receive them. I am clear, however, that what I hope to investigate in this work is the reality of life for those people who live a particular distance from the large service centres that provide the retail, hospital, and medical services that many require. Those people who live more than half an hour away from settlements of 10,000 people will be affected in a very different way from those who live much closer to those larger settlements.

Gareth Jones: Mae amryw o ffermwyr wedi cysylltu â mi'n mynegi pryder am y rhaglen Glastir a'r newid sy'n gysylltiedig â hi o ran y cydbwysedd rhwng cynhyrchu a chadwraeth. Eu pryder yw y gall fod cyfanswm llai o arian ar gael i gefnogi'r fferm deuluol. I ba raddau yr ydych yn ymwybodol o'r pryderon hynny ac a allwch fy sicrhau eich bod yn rhoi sylw iddynt?

Elin Jones: Yr wyf yn ymwybodol o'r pryderon sydd gan rai ynghylch y newid hwn. Mae'n newid go arwyddocaol yn y gyfundrefn ariannu o ran y gefnogaeth i ddefnyddio tir mewn ffordd amgylcheddol briodol o dan echel 2. Bydd y gyllideb yn ei chyfanrwydd yn aros yr un faint, felly ni fydd llai o arian yn cyrraedd y ffermwyr o ganlyniad i'r penderfyniad hwn. Derbyniaf y bydd rhai ffermwyr ar eu hennill a rhai ar eu colled, ond er mwyn ysgafnhau effaith y newid ar y rhai a fydd, o bosibl, ar eu colled, yr wyf wedi sicrhau estyniad o ddwy flynedd, a bydd Glastir yn cydreddeg â Tir Gofal yn 2012 a 2013.

Y Sefydliad Brenhinol dros Les Amaethyddol

C10 Eleanor Burnham: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am waith y Sefydliad Brenhinol dros Les Amaethyddol yng Nghymru? OAQ(3)0844(RAF)

Hynny yw, *the Royal Agricultural Benevolent Fund.*

Elin Jones: Diolch am y cyfieithiad. Mae'r Sefydliad Brenhinol dros Les Amaethyddol yn elusen hir sefydledig sy'n darparu

hynny'n adlewyrchu'n ddigonol natur ardal sydd 'ym mherfeddion cefn gwlad', byddwn yn falch cael y sylwadau hynny. Yr wyf yn siŵr, fodd bynnag, mai'r hyn y gobeithiaf ymchwilio iddo yn y gwaith hwn yw realiti bywyd i bobl sy'n byw'n eithaf pell o ganolfannau gwasanaethau mawr sy'n darparu gwasanaethau adwerthu, gwasanaethau ysbyty a gwasanaethau meddygol y mae eu hangen ar nifer o bobl. Bydd yr effaith ar bobl sy'n byw dros hanner awr i ffwrdd o aneddiadau o 10,000 o bobl yn wahanol iawn i'r effaith ar y rheini sy'n byw lawer yn nes at yr aneddiadau hynny.

Gareth Jones: Several farmers have contacted me to express concern about the Glastir scheme and the consequential shift in approach in relation to the balance between production and conservation. Their concern is that less money may be available overall to support family farms. To what extent are you aware of those concerns, and can you reassure me that you are addressing them?

Elin Jones: I am aware of the concerns some people have regarding this change. It is quite a significant change in the funding regime in terms of the support for environmentally friendly use of land under axis 2. The budget as a whole will stay the same, so it is not the case that less money will go to farmers as a result of this decision. I accept that some farmers will gain, and others will lose, but in order to reduce the effect of the change on those who will, perhaps, lose out, I have ensured a two-year extension, and Glastir will run alongside Tir Gofal in 2012 and 2013.

The Royal Agricultural Benevolent Institution

Q10 Eleanor Burnham: Will the Minister make a statement on the work of the Royal Agricultural Benevolent Institution in Wales? OAQ(3)0844(RAF)

That is, the Royal Agricultural Benevolent Fund.

Elin Jones: Thank you for the translation. The Royal Agricultural Benevolent Institution is a long-established charity which

cymorth yn y gymuned ffermio. Mae'n gwneud gwaith gwerthfawr yng Nghymru. Yr wyf wedi cyfarfod â'r sefydliad ddwywaith, ac, yn 2008, gwnaethom gyfrannu £100,000 i helpu ei waith gyda theuluoedd sy'n ffermio yng Nghymru wedi'r achos o glwy'r traed a'r genau yn 2007.

Eleanor Burnham: Diolch am yr ateb cynhwysfawr, Weinidog. Yr wyf yn falch o'i glywed gan fod fy nghwestiwn atodol ynghylch y ffaith eich bod, fel Llywodraeth, yn hybu'r sefydliad hwn sy'n gwneud gwaith da dros ffermwyr ond, er ei fod yn cael ei gynrychioli mewn sioeau amaethyddol—ac yr ydym yn gyfarwydd â'r sefydliad oherwydd ein gwaith dros yr haf—mae diffyg ymwybyddiaeth ohono. Beth allwch chi ei wneud, fel Llywodraeth a fel Gweinidog, i hybu'r sefydliad a sicrhau bod ffermwyr yn gallu elwa ohono? Deallaf fod tua £0.25 miliwn ar gael bob blwyddyn.

Elin Jones: Yr wyf yn ymwybodol iawn o waith y sefydliad yng Nghymru, ac yr wyf hefyd yn ymwybodol o'r wybodaeth yr wyf wedi'i derbyn oddi wrtho fod tipyn o'r galw am ei gefnogaeth yn dod o ffermwyr yng Nghymru sy'n wynebu problemau unigol go ddwys. Yr wyf wedi rhoi ymrwymiad i'r sefydliad y byddaf yn cydweithio ag ef, ac yn gweithio i hyrwyddo ei bresenoldeb a'i waith yng Nghymru. Yr wyf wastad yn awyddus i gwrdd â'i gynrychiolwyr i sicrhau fy mod yn ymwybodol o'i waith ac o'r meysydd y mae ffermwyr yn cael trafferthion yn eu cylch. Nid fy nghyfrifoldeb yw ariannu ei weithgaredd yn y sector gwirfoddol ymhellach na'r hyn yr wyf wedi'i wneud, ond, mewn cyfnod o argyfwng, yr oedd yn briodol i'r Llywodraeth roi cefnogaeth i'w waith gyda ffermwyr unigol.

Mohammad Asghar: I am sure that we all agree that the Royal Agriculture Benevolent Institution does good work here in Wales. Can the Minister tell us whether there has been an increase in applications for assistance made to the institution, and, if so, how great is the increase?

Elin Jones: I do not have to hand any recent statistics from RABI, but I well remember the detailed analysis that it gave to me

provides support within the farming community. It undertakes valuable work in Wales. I have met its representatives twice, and in 2008 we contributed £100,000 to help with its work with Welsh farming families following the foot-and-mouth disease outbreak in 2007.

Eleanor Burnham: Thank you for the comprehensive reply, Minister. I am pleased to hear it, since my supplementary question relates to the fact that you, as a Government, are promoting this institution that does good work for farmers and that, although it is represented at agricultural shows—and we are familiar with the institution from our work over the summer—there remains a general lack of awareness of it. What can you, as a Government and as a Minister, do to promote it and ensure that farmers can benefit from it? I understand that about £0.25 million is available annually.

Elin Jones: I am very aware of the work of the institution in Wales, and I am also aware of the information I have received from it detailing that much of the demand for its support comes from farmers in Wales who are facing quite severe individual problems. I have given the institution a commitment that I will work with it, and that I will work to promote its presence and its work in Wales. I am always keen to meet with its representatives to ensure that I am aware of its work and of the areas where farmers are experiencing difficulty. It is not my responsibility to fund its activities in the voluntary sector further than I already have, but in a time of crisis it was appropriate for the Government to provide support for the work which the institution does for individual farmers.

Mohammad Asghar: Yr wyf yn siŵr ein bod i gyd yn cytuno bod y Sefydliad Brenhinol dros Les Amaethyddol yn gwneud gwaith da yma yng Nghymru. A all y Gweinidog ddweud wrthym a oes cynnydd wedi bod yn nifer y ceisiadau am gymorth a ddaeth i law'r sefydliad, ac os felly, faint yw'r cynnydd?

Elin Jones: Nid oes gennym ddim ystadegau diweddar gan y Sefydliad Brenhinol dros Les Amaethyddol wrth law, ond cofiaf yn dda am

following the foot and mouth disease outbreak in 2007. That showed that it experienced a far greater demand from Welsh farmers—not all from over Wales, I must say, but from particular parts of Wales—than from farmers in other parts of the UK. However, as I said earlier, I intend to meet regularly with RABI, and I am sure that it will keep me informed of particular issues of concern facing the farmers in Wales who come into contact with it.

y dadansoddiad manwl a roddodd y sefydliad imi yn dilyn clwy'r traed a'r genau yn 2007. Yr oedd y dadansoddiad hwnnw'n dangos ei fod wedi cael llawer mwy o geisiadau gan ffermwyr Cymru—nid o bob rhan o Gymru, mae'n rhaid dweud, ond o ardaloedd penodol o Gymru—na chan ffermwyr mewn rhannau eraill o'r DU. Fodd bynnag, fel y dywedais yn gynharach, yr wyf yn bwriadu cyfarfod yn rheolaidd â'r sefydliad, ac yr wyf yn siŵr y bydd yn parhau i roi'r wybodaeth ddiweddaraf imi am faterion penodol sy'n peri pryder i ffermwyr yng Nghymru sy'n dod i gysylltiad ag ef.

2.30 p.m.

Y Llywydd: Diolch, Weinidog.

The Presiding Officer: Thank you, Minister.

Cwestiynau i'r Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai Questions for the Minister for Environment, Sustainability and Housing

Ailgylchu

C1 Nerys Evans: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am gyfleusterau ailgylchu yng Nghymru? OAQ(3)0973(ESH)

Y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai (Jane Davidson): Mae'r arian mae Llywodraeth y Cynulliad yn dal i'w fuddsoddi mewn gwasanaethau a chyfleusterau ailgylchu yng Nghymru wedi sicrhau bod targedau Llywodraeth y Cynulliad a'r Undeb Ewropeaidd yn cael eu bodloni. Mae Cymru wedi rhagori ar y targed i ailgylchu 40 y cant o wastraff trefol yn chwarter cyntaf 2009-10. Yr ydym hefyd wedi bodloni targed cyfarwyddeb tirlenwi yr Undeb Ewropeaidd ar gyfer 2009-10, a hynny ddwy flynedd yn gynnar.

Nerys Evans: Yr ydym, yn amlwg, yn cefnogi'n fawr bolisiau Llywodraeth Cymru yn y maes hwn. Mae'r targedau'n rhai heriol iawn ac mae cyfraddau gwastraff sy'n cael ei ailgylchu yn destun balchder i bob un ohonom. Fel y gwyddoch, yr wyf wedi cyflwyno Mesur arfaethedig yn ddiweddar i sicrhau tryloywder yn y broses ailgylchu. Bydd y Mesur arfaethedig, sydd ger bron pwyllgor deddfwriaeth ar hyn o bryd, yn rhoi dyletswydd statudol i awdurdodau lleol adrodd lle mae'n gwastraff yn cael ei

Recycling

Q1 Nerys Evans: Will the Minister make a statement on recycling facilities in Wales? OAQ(3)0973(ESH)

The Minister for Environment, Sustainability and Housing (Jane Davidson): The Assembly Government's continuing investment in services and facilities for recycling in Wales has ensured that Assembly Government and European Union targets are being met. Wales has exceeded the 40 per cent municipal waste recycling target in the first quarter of 2009-10 and has met the EU landfill directive target for 2009-10 two years early.

Nerys Evans: Clearly, we warmly welcome the Government of Wales policies in this field. The targets are very challenging and the recycling rates are a cause of pride for every one of us. As you know, I have recently proposed a Measure to bring more transparency to the recycling process. The proposed Measure, which is currently before a legislation committee, will place a statutory duty on local authorities to report on where their waste is recycled, in order to ensure more openness within the process. There are

ailgylchu, er mwyn gwneud y broses yn fwy agored. Mae llawer o fuddiannau o wneud hyn. A allwch gadarnhau eich bod yn cytuno gydag egwyddor fy Mesur arfaethedig?

Jane Davidson: Yr wyf yn dweud yn glir fy mod yn hapus gydag egwyddor y Mesur arfaethedig.

Angela Burns: If we believe that good environmental practice means being socially, economically and environmentally sustainable, and that we need to involve communities, does the Minister agree that one-size-fits-all is a blunt tool to apply, particularly in regard to the Welsh Assembly Government's overwhelming support for anaerobic digesters as the only way forward in processing waste in the long term?

Jane Davidson: In actual fact, the Welsh Assembly Government has been working with members of the Welsh Local Government Association in looking at the best outcomes on an evidence base. Anaerobic digestion wins as the best outcome on an evidence base. That is why it is supported not only by the Welsh Assembly Government, but also by the WLGA.

Angela Burns: I have been talking to a number of councils in detail about their waste policies and how they would like to move forward, especially in order to hit the next tranche of targets, which will be much harder to achieve. They are not all convinced that anaerobic digesters will work. The message that I have been getting, especially in the more rural counties, is that there may be other solutions, such as the cavitator thermal hydration steam treatment systems, which also produce energy. How closed are you to that? Would you be prepared to look at some of these other, newer technologies that are coming on stream? We would be able to kill two birds with one stone, in getting rid of our waste and producing energy simultaneously in a cost-effective way, which would suit some of the counties better than anaerobic digestion.

Jane Davidson: Anaerobic digestion does

many benefits to doing so. Can you confirm that you agree with the principle of my proposed Measure?

Jane Davidson: I clearly state that I am happy with the principle of the proposed Measure.

Angela Burns: Os credwn fod arfer amgylcheddol da yn golygu bod yn gynaliadwy yn gymdeithasol, yn economaidd ac yn amgylcheddol, a bod angen inni gynnwys cymunedau, a yw'r Gweinidog yn cytuno y byddai cyflwyno un polisi ailgylchu ar gyfer pob awdurdod lleol yn aneffeithiol, yn arbennig o ystyried cefnogaeth gref Llywodraeth y Cynulliad i systemau treulio anaerobig fel yr unig ffordd ymlaen ar gyfer prosesu gwastraff yn y tymor hir?

Jane Davidson: Mewn gwirionedd, mae Llywodraeth y Cynulliad wedi bod yn gweithio gydag aelodau o Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru i edrych ar y canlyniadau gorau ar sail tystiolaeth. Treulio anaerobig sy'n dod i'r brig fel y canlyniad gorau ar sail tystiolaeth. Dyna pam y mae CLILC, yn ogystal â Llywodraeth y Cynulliad, yn cefnogi hyn.

Angela Burns: Yr wyf wedi bod yn siarad yn fanwl â nifer o gynghorau am eu polisiau gwastraff a sut yr hoffent symud ymlaen, yn arbennig er mwyn cyflawni'r gyfres nesaf o dargedau, a fydd yn anoddach o lawer i'w cyrraedd. Nid yw pob cyngor yn argyhoeddedig y bydd systemau treulio anaerobig yn gweithio. Y neges yr wyf wedi bod yn ei chael, yn arbennig yn y siroedd mwy gwledig, yw y gallai atebion eraill fod ar gael, megis y systemau ceudodi ar gyfer trin gwastraff drwy ddefnyddio stêm hydradu thermol, sydd hefyd yn cynhyrchu ynni. I ba raddau yr ydych wedi diystyried hynny? A fydddech yn barod i ystyried rhai o'r technolegau diweddaraf eraill hyn sy'n dod yn amlwg? Byddai'n bosibl inni ladd dau aderyn ag un ergyd, trwy gael gwared â'n gwastraff a chynhyrchu ynni ar yr un pryd mewn ffordd gost-effeithiol, a byddai hynny'n fwy addas i rai o'r siroedd na systemau treulio anaerobig.

Jane Davidson: Dyna'n union y mae

exactly that. It is important to point out that what we have done is operated an independent evidence base in determining the policy. In fact, the two advisers from local government who sit on the waste programme board, which is supported by the WLGA and is attended by their lead spokesperson on the environment, are from rural authorities. So, we are working with local government across the piece, through the WLGA. If individual authorities have concerns, they may take them up either with their own organisation—the WLGA—or seek further information from Assembly Government officials.

Housing Targets

Q2 Janet Ryder: Will the Minister make a statement on the Welsh Assembly Government's housing targets in north-east Wales? OAQ(3)0990(ESH)

Jane Davidson: The Welsh Assembly Government has not set housing targets for any local authority in Wales. Each local authority is responsible for identifying the required level of housing provision in its local development plan.

Janet Ryder: I am sure that you are aware that Conwy, Denbighshire and Wrexham councils are all at the moment preparing their local development plans. Councillors from each council, to be fair, are saying that their officers have told them that your officers in some cases are dictating an increase of 50 per cent more than the average estimated need for housing in their targets. Councils have estimated their local housing need but your officers are saying, in many cases, that they need at least another 50 per cent on top of that to account for a growth in population. Will you confirm that your officers have not driven that target and that they have no input into the housing needs that will be written into the local development plans?

Jane Davidson: Yes, I can confirm that. It is a new process for councillors who are going through the LDP process, so they are learning

systemau treulio anaerobig yn ei wneud. Mae'n bwysig nodi mai'r hyn yr ydym wedi'i wneud wrth lunio'r polisi yw gweithredu sylfaen dystiolaeth annibynnol. Yn wir, o awdurdodau gwledig y daw'r ddau gynghorydd o faes llywodraeth leol sy'n aelodau o fwrdd y rhaglen wastraff. Mae hwnnw'n cael ei gefnogi gan CLILC a bydd ei brif lefarydd ar yr amgylchedd yn mynychu'r cyfarfodydd. Felly, yr ydym yn gweithio gyda llywodraeth leol yn gyffredinol, drwy CLILC. Os oes gan awdurdodau unigol bryderon, gallant godi'r pryderon hynny gyda'u sefydliad eu hunain—CLILC—neu ofyn am wybodaeth bellach gan swyddogion Llywodraeth y Cynulliad.

Targedau Tai

C2 Janet Ryder: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am dargedau tai Llywodraeth Cynulliad Cymru yng ngogledd-ddwyrain Cymru? OAQ(3)0990(ESH)

Jane Davidson: Nid yw Llywodraeth y Cynulliad wedi gosod targedau tai ar gyfer yr un awdurdod lleol yng Nghymru. Mae pob awdurdod lleol yn gyfrifol am nodi, yn ei gynllun datblygu lleol, lefel y ddarpariaeth y mae arno'i hangen o ran tai.

Janet Ryder: Yr wyf yn siŵr eich bod yn ymwybodol bod cynghorau Conwy, Sir Ddinbych a Wrecsam wrthi'n paratoi eu cynlluniau datblygu lleol ar hyn o bryd. A bod yn deg, mae cynghorwyr o bob un o'r cynghorau'n dweud bod eu swyddogion wedi dweud wrthynt fod eich swyddogion chi, mewn rhai achosion, yn mynnu gweld cynnydd yn eu targedau o 50 y cant yn fwy na chyfartaledd yr angen tybiedig am dai. Mae cynghorau wedi amcangyfrif yr angen am dai yn lleol, ond y mae eich swyddogion chi'n dweud, mewn llawer achos, fod angen o leiaf 50 y cant ar ben hynny i ganiatáu ar gyfer twf yn y boblogaeth. A wnewch chi gadarnhau nad yw eich swyddogion wedi codi'r targed hwnnw ac na fyddant yn dylanwadu ar yr anghenion o ran tai a gaiff eu cynnwys yn y cynlluniau datblygu lleol?

Jane Davidson: Gallaf gadarnhau hynny. Mae cymryd rhan yn y broses o baratoi cynllun datblygu lleol yn newydd i

to get to grips with it. The statistics unit of the Welsh Assembly Government issued house projections on a unitary authority basis this year—they are not targets for local authorities to meet. However, local authorities were party to the methodology for producing the projections, and they have access to methodology if they wish to undertake more localised modelling. The key issue in terms of the local development plans is the fact that their soundness will be tested by an independent inspector. In order for that soundness to be tested, the independent inspector will look to ensure that all the data available have been used appropriately in the context of the local development plan. The Assembly Government is purely a statutory consultee to check with local authorities that they are using all the data that they should use in the creation of their plan.

Mark Isherwood: In February, you and the Deputy Minister for Housing issued guidance on affordable housing delivery statements to local authorities, which seek to monitor an increased delivery of affordable housing. As you will be aware, research published by Shelter Cymru last week revealed that targets for affordable housing in Wales urgently need to be revised upwards. Therefore, what action do you propose to respond to the fact that Flintshire County Council is scaling down the county's affordable homes target? How will you reassure councillors that local people will be given priority and that the excellent new rural housing enabler for Flintshire and Wrexham is part of the solution, and not part of the problem?

Jane Davidson: The affordable housing development statements are a 'One Wales' commitment, and they are an interim single purpose measure that provides an essential transitional link between the current, but often out of date, development plans, housing strategies and future development plans. The future development plan, about which I was talking to Janet Ryder, will not be adopted until 2011 or earlier. The Deputy Minister for Housing will assess those affordable housing

gynghorwyr, felly, maent yn dysgu mynd i'r afael â hi. Eleni, cyhoeddodd uned ystadegau Llywodraeth y Cynulliad amcanestyniadau tai ar sail awdurdodau unedol—nid targedau ydynt i awdurdodau lleol eu cyflawni. Fodd bynnag, yr oedd gan awdurdodau lleol ran yn y gwaith o lunio'r fethodoleg a ddefnyddiwyd i gynhyrchu'r amcanestyniadau, a gallant ddefnyddio'r fethodoleg i wneud gwaith modelu mwy lleol os dymunant wneud hynny. Y mater allweddol o ran y cynlluniau datblygu lleol yw'r ffaith y bydd arolygydd annibynnol yn profi eu cadernid. Er mwyn profi'r cadernid hwnnw, bydd yr arolygydd annibynnol yn ceisio sicrhau bod yr holl ddata sydd ar gael wedi'u defnyddio mewn modd priodol yng nghyd-destun y cynllun datblygu lleol. Ymgynghorai statudol yw Llywodraeth y Cynulliad a fydd yn cadarnhau gydag awdurdodau lleol eu bod yn defnyddio'r holl ddata y dylent fod yn eu defnyddio wrth greu eu cynllun.

Mark Isherwood: Fis Chwefror, bu i chi a'r Dirprwy Weinidog dros Dai gyhoeddi canllawiau ar ddatganiadau darparu tai fforddiadwy i awdurdodau lleol, sy'n ceisio monitro cynnydd wrth ddarparu tai fforddiadwy. Fel y gwyddoch, datgelodd ymchwil a gyhoeddwyd gan Shelter Cymru yr wythnos diwethaf fod angen mynd ati ar fyrder i ddiwygio a chodi targedau ar gyfer tai fforddiadwy yng Nghymru. Felly, pa gamau gweithredu a gynigir gennych i ymateb i'r ffaith fod Cyngor Sir y Fflint yn gostwng targed tai fforddiadwy y sir? Sut y byddwch yn cynnig sicrwydd i gynghorwyr y rhoddir blaenoriaeth i bobl leol, a bod y swyddog galluogi tai gwledig newydd rhagorol ar gyfer Sir y Fflint a Wrecsam yn rhan o'r ateb, yn hytrach na rhan o'r broblem?

Jane Davidson: Mae'r datganiadau ar ddatblygu tai fforddiadwy yn ymrwymiad yn 'Cymru'n Un', a mesur un-diben dros dro ydynt sy'n darparu cysylltiad pontio hanfodol rhwng y cynlluniau datblygu presennol, sy'n aml yn hen, strategaethau tai a chynlluniau datblygu'r dyfodol. Ni fydd y cynllun datblygu'r dyfodol yr oeddwn yn ei drafod gyda Janet Ryder yn cael ei fabwysiadu tan 2011 neu'n gynharach. Bydd y Dirprwy Weinidog dros Dai yn asesu'r datganiadau

delivery statements, but I understand that, as of this month, 24 statements out of 25 statements have been submitted for assessment to the Assembly Government.

Eleanor Burnham: What are you doing to facilitate or stimulate house building and the associated economic and social benefits in north-east Wales? How will you allay the fears of a particular group called *Deffro'r Ddraig*, which accuses the various councils in north-east Wales of colluding with Cheshire and Liverpool to apparently bring in people from those areas to north-east Wales? Is the reality not that the councils in Flintshire and Wrexham are doing their best to accommodate the people who live in those areas to improve the situation? What can you do to allay the fears that that particular group seems to have, which it voices forcibly?

Jane Davidson: In planning terms, Conwy, Denbighshire, Flintshire and Wrexham are involved in the Mersey Dee Alliance in looking at how cross-border planning issues can be addressed. The technical work undertaken by the alliance also provides an input into the north-west regional spatial strategy. A key part of that technical work was housing provision for local authorities, and the four Welsh authorities indicated the future housing levels that they were content with. So, the decision from a Welsh authority perspective lies in the hands of the Welsh authorities. If the level of housing provision in each authority's local development plan differs from the level identified by the Mersey Dee Alliance, it will be for the local authority to explain any difference to the independent inspector, based on robust evidence. I hope that that is helpful.

2.40 p.m.

Home Energy Efficiency Scheme

Q3 Helen Mary Jones: Will the Minister make a statement on the quality of the work carried out by installers under the home energy efficiency scheme? OAQ(3)1004(ESH)

Jane Davidson: Every job carried out under

hynny ar ddarparu tai fforddiadwy, ond deallaf, erbyn y mis hwn, fod 24 o'r 25 datganiad wedi'u cyflwyno i Lywodraeth y Cynulliad i'w hasesu.

Eleanor Burnham: Beth yr ydych yn ei wneud i hwyluso neu ysgogi gwaith adeiladu tai a'r buddiannau economaidd a chymdeithasol sy'n gysylltiedig â hynny yn y gogledd-ddwyrain? Sut y byddwch yn tawelu ofnau grŵp penodol o'r enw *Deffro'r Ddraig*, sy'n cyhuddo'r amrywiol gynghorau yn y gogledd-ddwyrain o gynllwynio â Swydd Gaer a Lerpwl i ddod â phobl o'r ardaloedd hynny i'r gogledd-ddwyrain, yn ôl yr honiadau? Onid y gwirionedd yw bod y cynghorau yn Sir y Fflint a Wrecsam yn gwneud eu gorau i helpu'r bobl sy'n byw yn yr ardaloedd hynny i wella'r sefyllfa? Beth allwch chi ei wneud i dawelu ofnau'r grŵp penodol hwn y mae'n eu lleisio mor gryf?

Jane Davidson: O ran cynllunio, mae Conwy, Sir Ddinbych, Sir y Fflint a Wrecsam yn rhan o Gynghrair Mersi Dyfrdwy sy'n edrych ar y modd i fynd i'r afael â materion cynllunio trawsffiniol. Mae'r gwaith technegol sy'n cael ei wneud gan y Gynghrair yn cyfrannu hefyd at strategaeth ofodol ranbarthol y gogledd-orllewin. Rhan allweddol o'r gwaith technegol hwnnw oedd darpariaeth awdurdodau lleol o ran tai, a nododd y pedwar awdurdod yng Nghymru y lefelau tai yr oeddent yn fodlon arnynt ar gyfer y dyfodol. Felly, mae'r penderfyniad o safbwynt awdurdodau Cymru yn nwylo'r awdurdodau yng Nghymru. Os bydd lefel y ddarpariaeth o ran tai yng nghynllun datblygu lleol pob awdurdod yn wahanol i'r lefel a nodwyd gan Gynghrair Mersi Dyfrdwy, bydd yr awdurdod lleol yn gorfod esbonio unrhyw wahaniaeth i'r arolygydd annibynnol, yn seiliedig ar dystiolaeth gadarn. Gobeithio bod hynny'n ddefnyddiol.

Cynllun Effeithlonrwydd Ynni Cartref

C3 Helen Mary Jones: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am ansawdd y gwaith a wnaethpwyd gan osodwyr dan y cynllun effeithlonrwydd ynni cartref? OAQ(3)1004(ESH)

Jane Davidson: Bydd pob darn o waith a

the home energy efficiency scheme is followed by an inspection by a qualified assessor, to ensure that work carried out under the scheme is of a suitable standard. If the customer is not satisfied, then Eaga will work with the installer to rectify any mistakes.

Helen Mary Jones: We have had correspondence about some incidents in my constituency in which that system has failed and constituents have suffered from inadequate work—two in particular were pensioner households, so this was particularly difficult for them to deal with—and did not get the response that I think that you would have expected and that we would have wanted from Eaga. Will you undertake to look at those individual cases—the correspondence may be on its way to you if it has not yet arrived—to ensure that this was a one-off failure, rather than any weakness in the system? I would hate to see other people, particularly elderly people, in other constituencies have to go through what these families have faced.

Jane Davidson: I am not aware of having received your correspondence, but I take a close interest in any correspondence around the home energy efficiency scheme. It may be useful to say that, at the moment, we deal with it in three ways. There is a customer satisfaction survey that is reported back to the Assembly Government every quarter: 1,000 customers who have received HEES support that quarter are asked to complete a mail-based questionnaire about their satisfaction with the grant application and delivery. That satisfaction rate is currently 94 per cent. My officials also hold monthly and quarterly meetings with Eaga, and in the quarterly meetings, the installer inspection results are fed into something called a vendor rating matrix, which essentially means that the installers are scored on their inspections, their timelines, their complaints and the audit results. They are then ranked with a traffic-light colour coding. If they are in the red zone and do not provide an improvement plan, and they are closely monitored on that, they will be suspended. We thought that we had the systems in place to monitor the scheme appropriately, but I am always happy

wneir dan y cynllun effeithlonrwydd ynni yn y cartref yn cael ei ddilyn gan arolygiad gan asesydd cymwys, i sicrhau bod y gwaith a wneir dan y cynllun o safon addas. Os na fydd y cwsmer yn fodlon, yna bydd Eaga yn gweithio gyda'r gosodwr i unioni unrhyw gangymeriadau.

Helen Mary Jones: Yr ydym wedi cael gohebiaeth am rai digwyddiadau yn fy etholaeth lle mae'r system honno wedi methu a'r etholwyr wedi cael gwaith annigonol wedi'i wneud—yr oedd dau achos yn benodol yn effeithio ar bensynwyr, felly, yr oedd yn anodd iawn iddynt ddelio â hyn—ac ni chawsant yr ymateb y credaf y byddech wedi ei ddisgwyl ac y byddem wedi ei ddymuno gan Eaga. A wnewch chi edrych ar yr achosion unigol hynny—efallai fod yr ohebiaeth ar ei ffordd atoch os nad yw wedi eich cyrraedd eto—i sicrhau mai un achos unigol o'r system yn methu oedd hyn, yn hytrach na gwendid yn y system? Ni fyddwn yn dymuno gweld pobl eraill, yn arbennig pobl oedrannus, mewn etholaethau eraill yn gorfod mynd drwy'r hyn y mae'r teuluoedd hyn wedi'i wynebu.

Jane Davidson: Nid wyf yn ymwybodol fod eich gohebiaeth wedi dod i law, ond mae gennyf ddiddordeb mawr mewn unrhyw ohebiaeth sy'n gysylltiedig â'r cynllun effeithlonrwydd ynni cartref. Gallai fod yn ddefnyddiol dweud ein bod yn delio â hyn mewn tair ffordd ar hyn o bryd. Mae yna arolwg o fodlonrwydd cwsmeriaid sy'n cael ei gyflwyno i Lywodraeth y Cynulliad bob chwarter: gofynnir i 1,000 o gwsmeriaid sydd wedi cael cymorth dan y cynllun HEES yn ystod y chwarter hwnnw gwblhau holiadur post ynglŷn â'u bodlonrwydd â'r cais am grant a sut y cafodd ei ddarparu. Ar hyn o bryd mae'r gyfradd fodlonrwydd yn 94 y cant. Bydd fy swyddogion hefyd yn cael cyfarfodydd misol a chwarterol gydag Eaga, ac yn y cyfarfodydd chwarterol bydd canlyniadau arolygiadau'r gosodwyr yn cael eu bwydo i mewn i'r hyn a elwir yn fatrics graddio gwerthwyr. Yn ei hanfod, golyga hyn fod y gosodwyr yn cael sgôr am eu harolygiadau, eu prydlondeb, eu cwynion a chanlyniadau'r archwiliad. Yna cânt eu trefnu yn ôl cod lliwiau goleuadau traffig. Os ydynt yn y parth coch ac os nad ydynt yn darparu cynllun gwella, a hwythau'n cael eu

to look at individual cases.

David Melding: I whimsically wondered whether we should give you a traffic light in terms of your responses, Minister.

Has your department made any assessment of the number of Welsh small and medium-sized enterprises that are involved in delivering this programme, because it could be key to economic regeneration, as well as achieving most valuable objectives of social justice and heating?

Jane Davidson: In the context of the green jobs strategy and through the economic summits, we have given out clear messages on the importance of the carbon reduction agenda and the energy efficiency agenda as opportunities. I will have a discussion with my colleague the Deputy First Minister and Minister for Economy and Transport to see whether we have firm figures on the numbers of Welsh SMEs involved.

Christine Chapman: We know that practising energy efficiency helps the planet by reducing the amount of harmful emissions that are released into the atmosphere. Wales has a vital role to play in averting climate change. For that reason, I am pleased that you will be representing us at the talks in Copenhagen later this year. I am also pleased that the Welsh Assembly Government has committed itself to cut annual emissions, but what we need at Copenhagen is a commitment to big emission cuts from countries and regions across the world. In preparation for those talks and in order to generate the political momentum needed for Copenhagen, are you calling on all councils in Wales to sign up to the 10:10 campaign and cut their carbon emissions by 10 per cent next year?

Jane Davidson: I think that 10:10 is an

monitro'n agos ar hynny, cânt eu gwahardd. Yr oeddem yn credu bod gennym systemau ar waith i fonitro'r cynllun yn briodol, ond yr wyf bob amser yn barod i edrych ar achosion unigol.

David Melding: Digwyddais feddwl tybed a ddylem gael system goleuadau traffig ar gyfer eich ymatebion chi, Weinidog.

A yw eich adran wedi asesu nifer y busnesau bach a chanolig eu maint o Gymru sy'n cymryd rhan yn y broses o gyflwyno'r rhaglen hon, oherwydd gallai fod yn allweddol i adfywio economaidd, yn ogystal â chyflawni amcanion gwerthfawr iawn o safbwynt cyfiawnder cymdeithasol a gwresogi?

Jane Davidson: Yng nghyd-destun y strategaeth ar swyddi gwyrdd a thrwy'r uwchgynadleddau economaidd, yr ydym wedi cyfleu negeseuon clir am bwysigrwydd yr agenda ar leihau carbon a'r agenda effeithlonrwydd ynni fel cyfleoedd. Byddaf yn cael trafodaeth gyda'm cydweithiwr, y Dirprwy Brif Weinidog a'r Gweinidog dros yr Economi a Thrafnidiaeth, i weld a oes gennym ffigurau pendant am nifer y mentrau bach a chanolig eu maint o Gymru sy'n rhan o'r cynllun.

Christine Chapman: Gwyddom fod defnyddio ynni'n effeithlon yn helpu'r blaned drwy leihau faint o allyriadau niweidiol sy'n cael eu rhyddhau i'r atmosffer. Mae gan Gymru rôl bwysig i'w chwarae wrth rwystro'r newid yn yr hinsawdd. Am y rheswm hwnnw, yr wyf yn falch y byddwch yn ein cynrychioli yn y trafodaethau yn Copenhagen yn ddiweddarach eleni. Yr wyf yn falch hefyd fod Llywodraeth y Cynulliad wedi gwneud ymrwymiad i leihau allyriadau blynyddol, ond yr hyn sydd ei angen arnom yn Copenhagen yw ymrwymiad gan wledydd a rhanbarthau ledled y byd i leihau allyriadau'n sylweddol. Wrth baratoi ar gyfer y trafodaethau hynny, ac er mwyn creu'r momentwm gwleidyddol angenrheidiol ar gyfer Copenhagen, a ydych yn galw ar bob cyngor yng Nghymru i ymuno â'r ymgyrch 10:10 ac i leihau eu hallyriadau 10 y cant flyddyn nesaf?

Jane Davidson: Credaf fod 10:10 yn

important campaign, not least because it is a grass-roots campaign that calls upon those in authority to take action. I am personally happy to sign up to that campaign, and I hope that every Assembly Member will personally sign up to the campaign and actively look at reducing their carbon emissions. In terms of whether or not the Assembly Government can formally sign up, I would have to have confidence that our baseline data indicated that we could take the actions necessary to reduce our emissions by 10 per cent, and I am actively looking at that at the moment. I would hope that any person who signed up to the 10:10 campaign, which is really worth while, does not just sign up but actually draws a plan, for themselves as an individual at the very least, about how they can reduce their carbon emissions.

Joyce Watson: Do you agree, Minister, that if a business is hired to do grant-assisted work, such as installations under the home energy efficiency scheme or disabled adaptations, the work should always be protected by a warranty and that only businesses able to provide this protection for the work that they do should be awarded those public contracts? On Monday, I spoke to a representative from the Federation of Master Builders about this issue, who alerted me to the fact that local authorities in Wales have no obligation to use builders who are covered by warranty, meaning that, if anything goes wrong, the work is not under warranty, and that liability will then rest with the council, and, therefore, the public purse. Will you look into this matter, Minister, as I believe that the public sector should be taking a lead on this and ensuring that all building work carried out by public money is properly insured?

Jane Davidson: I am happy to look into that.

Val Lloyd: A number of constituents have come to me concerned that their boilers, which are 20 or 30 years old, or even older, can only be repaired temporarily, but, due to their age, the parts for these boilers can be exceedingly hard to find and are sometimes

ymgyrch bwysig, yn bennaf am mai ymgyrch ydyw o'r gwraidd sy'n galw ar y rheini mewn awdurdod i weithredu. Yn bersonol, yr wyf yn fodlon cefnogi'r ymgyrch honno, a gobeithio y bydd pob Aelod Cynulliad yn cefnogi'r ymgyrch yn bersonolb ac yn mynd ati i leihau eu hallyriadau carbon. O ran a all Llywodraeth y Cynulliad ymuno â'r ymgyrch yn ffurfiol ai peidio, byddai'n rhaid imi gael sicrwydd bod ein data sylfaenol yn dangos y gallem gyflawni'r camau gweithredu angenrheidiol i leihau ein hallyriadau 10 y cant, ac yr wyf yn ymchwilio i'r mater hwnnw ar hyn o bryd. Byddwn yn gobeithio bod unrhyw un sy'n ymuno â'r ymgyrch 10:10, sy'n wirioneddol werth chweil, yn gwneud mwy na'i chefnogi'n unig, ond yn llunio cynllun iddynt eu hunain fel unigolyn o leiaf, yn dangos sut y gallant hwy leihau eu hallyriadau carbon.

Joyce Watson: A ydych yn cytuno, Weinidog, os caiff busnes ei gyflogi i wneud gwaith sy'n cael cymorth grant, megis gosodiadau dan y cynllun effeithlonrwydd ynni cartref neu addasiadau ar gyfer pobl anabl, y dylai'r gwaith gael ei ddiogelu bob amser gan warant ac mai'r busnesau hynny a all ddarparu gwarant ar gyfer eu gwaith yn unig a ddylai gael y contractau cyhoeddus hynny? Ddydd Llun bûm yn siarad â chynrychiolydd o Ffederasiwn y Meistr Adeiladwyr am y mater hwn, a thynnodd fy sylw at y ffaith nad oes gorfodaeth ar awdurdodau lleol yng Nghymru i ddefnyddio adeiladwyr sy'n cynnig gwarant ar eu gwaith. Mae hynny'n golygu, os aiff rhywbeth o'i le, na fydd gwarant ar y gwaith, a'r cyngor, ac felly pwrs y wlad, a fydd yn gyfrifol amdano. A wnewch chi ymchwilio i'r mater hwn, Weinidog, oherwydd credaf y dylai'r sector cyhoeddus fod yn gosod esiampl yn y cyswllt hwn ac yn sicrhau bod yr holl waith adeiladu a wneir gan ddefnyddio arian cyhoeddus yn cael ei yswirio'n briodol?

Jane Davidson: Yr wyf yn fodlon ymchwilio i hynny.

Val Lloyd: Mae nifer o etholwyr wedi cysylltu â mi am eu bod yn pryderu mai dros dro yn unig y gellir atgyweirio eu boeleri sy'n 20 neu'n 30 oed, neu hyd yn oed yn hŷn. Ond oherwydd eu hoed gall fod yn anodd iawn dod o hyd i rannau ar gyfer y boeleri

obsolete. However, my constituents cannot apply to the HEES for assistance, because the scheme only applies when the boiler cannot be repaired. I heard of one dreadful case when a constituent had no water for many months, and had to wash by boiling a kettle and go to relatives' homes for a bath, but due to the guidelines of the HEES scheme, Eaga was unable to do anything until the boiler broke down. Can you revisit the guidelines for HEES and find a way to help those who are currently missing out from its benefits, and to ensure that the objectives of the scheme, which are warmer, healthier and energy efficiency homes, can be achieved?

Jane Davidson: Our objective, as the Government, is to use the relatively small amount of money available from the Assembly Government, along with a much larger amount of money that is available from the energy companies, to ensure that as many houses in Wales as possible will be warmer, healthier and energy efficient. I had another meeting with the six energy companies and Ofgem this morning in pursuing that objective. We have looked at the HEES because of the mismatch between the 29 per cent in fuel poverty, who are receiving support under HEES, and those who are not. We are looking at making it more targeted and I will be going out to consultation on the regulations shortly. What we will not be able to do is replace boilers across Wales that are not working properly, because we must target the most fuel poor in the most inefficient properties, in terms of getting the best value for the investment and ensuring that we lift as many people out of fuel poverty as possible.

Marchnad Dai Canolradd

C4 Gareth Jones: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad ar y farchnad dai canolradd yng Nghymru? OAQ(3)1017(ESH)

The Deputy Minister for Housing (Jocelyn Davies): There is a significant intermediate housing market in Wales, which has grown due to the current economic circumstances. We have already brought back the homebuy

hyn, ac weithiau nid ydynt ar gael o gwbl. Fodd bynnag, ni all fy etholwyr wneud cais am gymorth dan y cynllun HEES, oherwydd dim ond mewn achosion pan na ellir atgyweirio'r boeler y mae'r cynllun hwn yn berthnasol. Clywais am achos ofnadwy pan nad oedd gan etholwr ddŵr am fisoedd, ac yr oedd yn rhaid iddo ymolchi drwy ferwi tegell a mynd i gartrefi perthnasau i gael bath. Ond oherwydd canllawiau'r cynllun HEES, ni allai Eaga wneud dim nes i'r boeler fethu'n llwyr. A allwch edrych eto ar ganllawiau'r cynllun HEES i ddod o hyd i ffordd i helpu'r rhai nad ydynt yn elwa o'i fanteision ar hyn o bryd, a sicrhau bod modd cyflawni amcanion y cynllun, sef cael cartrefi cynhesach ac iachach ac sy'n effeithlon o ran ynni.

Jane Davidson: Ein hamcan, fel Llywodraeth, yw defnyddio'r swm cymharol fach o arian sydd ar gael gan Lywodraeth y Cynulliad, ynghyd â swm llawer mwy sydd ar gael gan y cwmnïau ynni, i sicrhau y bydd cynifer o dai ag sy'n bosibl yng Nghymru yn gynhesach, yn iachach ac yn fwy effeithlon o ran ynni. Cefais gyfarfod arall gyda'r chwe chwmmni ynni ac Ofgem y bore yma mewn cysylltiad â'r amcan hwn. Yr ydym wedi edrych ar y cynllun HEES oherwydd y diffyg cydbwysedd rhwng y 29 y cant sy'n dioddef tlodi tanwydd ac sy'n cael cymorth dan y cynllun HEES, a'r rhai nad ydynt yn cael cymorth. Yr ydym am sicrhau ei fod wedi'i dargedu'n well, a byddaf yn ymgynghori ynghylch y rheoliadau cyn hir. Yr hyn na allwn ei wneud yw gosod boeleri newydd ledled Cymru yn lle'r rhai nad ydynt yn gweithio'n iawn, oherwydd rhaid inni dargedu'r bobl dlotaf o ran tanwydd yn yr eiddo mwyaf aneffeithlon, er mwyn sicrhau'r gwerth gorau am y buddsoddiad a sicrhau ein bod yn codi cynifer o bobl ag sy'n bosibl allan o dlodi tanwydd.

Intermediate Housing Market

Q4 Gareth Jones: Will the Minister make a statement on the intermediate housing market in Wales? OAQ(3)1017(ESH)

Y Dirprwy Weinidog dros Dai (Jocelyn Davies): Mae yna farchnad dai ganolradd sylweddol yng Nghymru, sydd wedi tyfu o ganlyniad i'r amgylchiadau economaidd presennol. Yr ydym eisoes wedi

scheme to help address the needs of these households and we are currently looking at other options.

Gareth Jones: Yn hanesyddol, mae cytundebau adran 106 rhwng awdurdodau lleol a datblygwyr tai wedi bod yn ffordd dda o gyrraedd targedau ar gyfer darparu tai fforddiadwy i bobl sy'n dymuno prynu yn y farchnad ganolradd, sef gwaelod y farchnad tai preifat. Fodd bynnag, yn yr argyfwng ariannol sydd ohoni, nid yw tai dan gytundebau adran 106 hyd yn oed yn fforddiadwy oherwydd bod y mwyafrif llethol o fanciau a chymdeithasau adeiladu yn anfodlon rhoi benthyciadau i bobl brynu'r tai newydd hyn, a hyd yn oed pan fydd rhai yn barod i fenthyg, nid oes gan gwpl ifanc arferol, sy'n ceisio prynu'r math hwn o eiddo, y blaendal angenrheidiol o 25 y cant.

2.50 p.m.

A ydych yn ymwybodol mai un ateb i ddatrys y broblem yw pe bai'r cytundeb adran 106 yn cael ei addasu neu hyd yn oed ei ddileu er mwyn galluogi pryniant rhan-berchnogaeth i gymryd ei le, lle mae'r awdurdodau lleol yn cymryd yn ddi-gost gyfran leiafrifol barhaol yng ngwerth llawn y tŷ ar y farchnad agored. Mae hyn yn galluogi pobl ifanc i fynd ar gais llawer mwy o fenthycwyr ac mae'r blaendal sy'n ofynnol yn llawer is, sy'n ei gwneud yn llawer haws prynu tŷ fforddiadwy. Yr wyf yn deall bod y mecanweithiau i wneud hyn eisoes wedi eu sefydlu, felly, Weinidog, a edrychwch ar ffyrdd o wneud awdurdodau lleol yn fwy ymwybodol o fanteision rhan-berchnogaeth fel dull gwahanol ac un sy'n debygol ofod yn fyw llwyddiannus yn yr hinsawdd economaidd presennol o ddarparu tai canolradd fforddiadwy?

Jocelyn Davies: The affordable housing element of a private residential scheme is likely to be more straightforward, with or without a section 106 agreement, if housing associations are used to deliver the affordable housing element. I am not aware of problems with mortgages on homebuy schemes administered by housing associations, but, to avoid problems, any 106 agreement should follow our published guidelines and those of the Council of Mortgage Lenders. Our

ailgyflwyno'r cynllun cymorth prynu i helpu mynd i'r afael ag anghenion yr aelwydydd hynny ac yr ydym yn ystyried dewisiadau eraill ar hyn o bryd.

Gareth Jones: Historically, section 106 agreements between local authorities and housing developers have been a good way of achieving targets for the provision of affordable homes to those who want to buy in the intermediate market, which is the lower end of the private housing market. However, in the current financial crisis houses under section 106 agreements are not affordable, since the vast majority of banks and building societies are unwilling to provide loans to enable people to buy these new houses. Even when some are willing to lend, a typical young couple, who are trying to buy that type of property, does not have the necessary deposit of 25 per cent.

Are you aware that one solution to the problem would be to modify or even scrap the section 106 agreement and replace it with shared ownership purchase, where local authorities take a perpetual minority share in the full market value of the new home at no cost. This allows young buyers to approach many more lenders, and the deposit required is much lower, making it far easier to buy an affordable home. I gather the mechanisms for doing this are already established, so, Minister, will you look into ways of making local authorities more aware of the benefits of shared ownership as a different, and probably more successful, approach to providing affordable intermediate housing in the current economic climate?

Jocelyn Davies: Mae'r elfen tai fforddiadwy mewn cynllun preswyl preifat yn debygol o fod yn fwy syml, gyda chytundeb adran 106 neu hebdo, os defnyddir cymdeithasau tai i ddarparu'r elfen tai fforddiadwy. Nid wyf yn ymwybodol o broblemau gyda morgeisi ar gynlluniau cymorth prynu a gaiff eu gweinyddu gan gymdeithasau tai, ond er mwyn osgoi problemau, dylai unrhyw gytundeb 106 ddilyn y canllawiau a gyhoeddwyd gennym a chanllawiau'r Cyngor

guidelines were developed with lawyers and lenders, and they ensure affordability in perpetuity. However, I take your point, Gareth, because I have seen at least one scheme along the lines of that which you mentioned, and it was working well. I will ask my officials to ensure that local authorities are aware that this is an option, because it may be appropriate for some depending on the local circumstances.

Andrew R.T. Davies: Minister, the housing market generally has obviously suffered some contortions because of the economic downturn that has befallen it, meaning that there is a lack of finance available for people to get their foot on the housing ladder or, indeed, move up it. What assessment have you and your officials made of what you, as the Welsh Assembly Government, along with planning authorities could do to facilitate greater availability of housing so that, when credit starts to flow in a more meaningful way, we will not see a massive spike in housing inflation? It is the entire housing market that we need to look at, and most of us in the Chamber would not wish to go back to the hyperinflation we saw in the early part of this decade.

Jocelyn Davies: It is not so much the availability of housing as the availability of the mortgage with which to purchase a property that is the issue. You are quite right that one of the problems of having too much credit easily available is that it pushes prices up. However, we are now looking at this intermediate market, which is suitable for people who would never qualify for social rented housing, but who cannot afford the full value of property on the open market. I am expecting proposals soon on a new intermediate rental product that would allow people, over time, to get their foot on the housing ladder because it will allow them to build up equity. Of course, any new product will have to be within the allocations policy of the local authority concerned and comply with our guidelines. However, I hope that, soon, I will be able to consult on a new product that will be suitable for a significant proportion of our population.

Benthycwyr Morgeisi. Datblygwyd ein canllawiau gyda chyfreithwyr a benthycwyr, ac maent yn sicrhau bod eiddo'n parhau'n fforddiadwy am byth. Fodd bynnag, yr wyf yn derbyn eich sylw, Gareth, oherwydd yr wyf wedi gweld o leiaf un cynllun tebyg i'r un a ddisgrifiwyd gennych, ac yr oedd yn gweithio'n dda. Byddaf yn gofyn i'm swyddogion sicrhau bod awdurdodau lleol yn ymwybodol o'r ffaith fod hyn yn ddewis, oherwydd gallai fod yn briodol i rai yn ôl yr amgylchiadau lleol.

Andrew R.T. Davies: Weinidog, mae'n amlwg bod y farchnad dai yn gyffredinol wedi'i hystumio gan y dirywiad economaidd a ddaeth i'w rhan, sy'n golygu bod diffyg arian ar gael i bobl gyrraedd gris cyntaf yr ysgol dai neu, yn wir, i symud i fyny'r ysgol dai. Pa asesiad yr ydych chi a'ch swyddogion wedi'i wneud o'r hyn y gallech chi, fel Llywodraeth y Cynulliad, ynghyd ag awdurdodau cynllunio, ei wneud i ofalu bod mwy o dai ar gael er mwyn sicrhau, pan fydd arian yn dechrau llifo mewn ffordd fwy ystyrllon, na fydd cynnydd enfawr mewn chwyddiant yn gysylltiedig â thai? Mae angen inni edrych ar y farchnad dai yn ei chyfanrwydd, ac ni fyddai'r rhan fwyaf ohonom yn y Siambr hon yn dymuno dychwelyd i'r gorchwyddiant a welsom ar ddechrau'r degawd hwn.

Jocelyn Davies: Nid bod tai ar gael yw'r broblem, ond y morgais er mwyn prynu eiddo. Yr ydych yn gywir i ddweud mai un o'r problemau o fod gormod o gredyd ar gael yn rhwydd yw ei fod yn gwrthio prisiau'n uwch. Fodd bynnag, yr ydym yn edrych ar y farchnad ganolradd hon ar hyn o bryd, sy'n addas ar gyfer pobl na fyddent byth yn gymwys i rentu tai cymdeithasol, ond na allant fforddio gwerth llawn eiddo ar y farchnad agored. Yr wyf yn disgwyl cynigion yn fuan ar gynnyrch rhent canolradd newydd a fyddai'n galluogi pobl, dros amser, i gyrraedd gris cyntaf yr ysgol dai trwy eu galluogi i gronni ecwiti. Wrth gwrs, bydd yn rhaid i unrhyw gynnyrch newydd fod o fewn polisi dyraniadau'r awdurdod lleol dan sylw a bydd yn rhaid iddo gydymffurfio â'n canllawiau. Fodd bynnag, gobeithio y gallaf ymgynghori'n fuan ar gynnyrch newydd a fydd yn addas ar gyfer cyfran sylweddol o'n poblogaeth.

**The Natural Environment and Rural
Communities Act 2006**

Q5 Mick Bates: What steps has the Minister taken to further the conservation of species and habitats on the list of principal importance under the Natural Environment and Rural Communities Act 2006? OAQ(3)1020(ESH)

Jane Davidson: The environment strategy for Wales sets out the Welsh Assembly Government's main policies and programmes that further the conservation of species and habitats on the list of principal importance. In addition, a range of measures is being taken to support them, including the reissuing last month of technical advice note 5 on nature conservation.

Mick Bates: I am deeply concerned about the loss of biodiversity in Wales. In written evidence to the Environmental Audit Committee in Westminster in 2008, you yourself said that you would not be able to meet your Government's targets by 2010. This appears to be failing the duty that we have for sustainable development, of which biodiversity is an important part. It affects the economy, by helping tourism, for example—the whole green agenda is in there. What are you doing with other departments to ensure that they are addressing the issue of biodiversity loss? What type of investment will you make in your new budget to halt this decline in biodiversity that you identified in your response in 2008?

Jane Davidson: it is important to say that we have been taking a substantial number of steps to focus our biodiversity action on our priority species and habitats. Our experience in Wales is replicated elsewhere, not least in the context of climate change in terms of change and loss of habitat. We have nine ecosystem groups and a species expert group, which are identifying targets and the actions required to deliver positive gains for the section 42 priority habitats and species. Those targets and actions are reflected in 24 local biodiversity action plans across Wales. I

**Deddf yr Amgylchedd Naturiol a
Chymunedau Gwledig 2006**

C5 Mick Bates: Pa gamau y mae'r Gweinidog wedi'u cymryd i hyrwyddo gwarchod y rhywogaethau a'r cynefinoedd ar y rhestr o rai pwysig iawn dan Ddeddf yr Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig 2006? OAQ(3)1020(ESH)

Jane Davidson: Mae strategaeth amgylcheddol Cymru'n gosod allan brif bolisiau a rhaglenni Llywodraeth y Cynulliad sy'n hybu'r gwaith o warchod y rhywogaethau a'r cynefinoedd sydd ar y rhestr o'r rhai pwysicaf. Yn ogystal, mae ystod o fesurau'n cael ei chyflwyno i'w cefnogi, gan gynnwys ailgyhoeddi fis diwethaf nodyn cyngor technegol 5 ar warchod natur.

Mick Bates: Yr wyf yn bryderus iawn ynghylch colli bioamrywiaeth yng Nghymru. Mewn tystiolaeth ysgrifenedig i'r Pwyllgor Archwilio Amgylcheddol yn San Steffan yn 2008, dywedasoch eich hun na fydech yn gallu cyrraedd targedau eich Llywodraeth erbyn 2010. Ymddengys fod hyn yn esgeuluso'r ddyletswydd sydd arnom dros ddatblygu cynaliadwy y mae bioamrywiaeth yn rhan allweddol ohoni. Mae'n effeithio ar yr economi, drwy helpu twristiaeth, er enghraifft—mae'r agenda materion gwyrdd i gyd yn rhan ohono. Beth yr ydych yn ei wneud gydag adrannau eraill i sicrhau eu bod yn mynd i'r afael â mater colli bioamrywiaeth? Pa fath o fuddsoddiad a fydd yn eich cyllideb newydd i atal y dirywiad hwn mewn bioamrywiaeth a nodwyd gennych yn eich ymateb yn 2008?

Jane Davidson: Mae'n bwysig dweud ein bod wedi cymryd nifer sylweddol o gamau i ganolbwyntio ein gwaith ar fioamrywiaeth ar ein rhywogaethau a'n cynefinoedd sy'n cael blaenoriaeth. Yr un yw ein profiad ni yma yng Nghymru ag ydyw mewn ardaloedd eraill, yn arbennig yng nghyd-destun y newid yn yr hinsawdd o ran ar newid a cholli cynefinoedd. Mae gennym naw grŵp ecosystem a grŵp arbenigol ar rywogaethau, sy'n nodi targedau a'r camau gweithredu angenrheidiol i sicrhau enillion cadarnhaol ar gyfer y cynefinoedd a'r rhywogaethau sy'n

have met with local authorities across Wales and have held workshops across Wales to look at the role of local authorities because it is worth reminding everyone here that the NERC Act 2006 places a duty on all public bodies to have due regard to conserving biodiversity. We reinforced that last year with public bodies throughout Wales and we will be doing so again this year. We will continue to make people aware that they all have a joint public duty in this context.

cael blaenoriaeth dan adran 42. Adlewyrchir y targedau a'r camau gweithredu hynny mewn 24 o gynlluniau gweithredu lleol ar fioamrywiaeth ledled Cymru. Yr wyf wedi cwrdd ag awdurdodau lleol ledled Cymru ac wedi cynnal gweithdai ledled Cymru i edrych ar rôl awdurdodau lleol, oherwydd y mae'n werth atgoffa pawb yma fod Deddf yr Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig 2006 yn gosod dyletswydd ar bob corff cyhoeddus i roi ystyriaeth ddyledus i warchod bioamrywiaeth. Atgyfnerthwyd hyn gennym y llynedd gyda chyrrff cyhoeddus ledled Cymru, a byddwn yn gwneud hyn eto eleni. Byddwn yn parhau i sicrhau bod pobl yn ymwybodol fod ganddynt hwy hefyd ddyletswydd gyhoeddus yn y cyd-destun hwn.

Mick Bates: I am pleased to hear that, given your admission that you could not reach the target on halting the loss of biodiversity. You have another great target that I, and most Members here, support, namely to reduce carbon emissions by 3 per cent. In your draft budget that you have just announced, there is no attempt to appraise those budget lines in order to identify the most effective carbon saving. Could you tell me if any consideration was given to making a carbon appraisal of your budget and to finding the most effective place to reduce carbon? In Scotland, as you are aware, they used that approach for the whole budget. Every budget line in Scotland is subjected to a carbon appraisal, which is a great policy lead. At the moment, I cannot see it being done here, but did you attempt to do it?

Mick Bates: Yr wyf yn falch clywed hynny, o ystyried eich cyfaddefiad na allech gyrraedd y targed ar atal colli bioamrywiaeth. Mae gennych darged da arall yr wyf fi, a'r rhan fwyaf o'r Aelodau yma, yn ei gefnogi, sef sicrhau gostyngiad o 3 y cant mewn allyriadau carbon. Yn eich cyllideb ddrafft yr ydych newydd ei chyhoeddi, nid oes dim ymgais i ystyried y llinellau cyllideb hynny er mwyn nodi'r dulliau mwyaf effeithiol i arbed carbon. A allwch ddweud wrthyf a roddwyd unrhyw ystyriaeth i wneud arfarniad carbon o'ch cyllideb ac i nodi'r lle mwyaf effeithiol i leihau carbon? Yn yr Alban, fel y gwyddoch, defnyddiwyd y dull hwnnw ar gyfer y gyllideb gyfan. Mae pob llinell cyllideb yn yr Alban yn destun arfarniad carbon, sy'n arweiniad polisi gwych. Ar hyn o bryd, ni allaf weld bod hynny'n cael ei wneud yma, ond a geisiwyd gwneud hynny?

Jane Davidson: I ask you to consider the fact that we have just consulted on our climate change strategy and, as far as we are aware, no country is ahead of Wales in consulting on a strategy with a set of targets, including a carbon abatement figure, and a cost attached to it. You had the opportunity, as have others, to respond to that climate change strategy. The figures in that have influenced our budget discussions. This is not only about my department because the climate change obligations apply to the whole of the Assembly Government.

Jane Davidson: Gofynnaf ichi ystyried y ffaith ein bod newydd ymgynghori ar ein strategaeth ar newid yn yr hinsawdd, a hyd y gwyddom nid oes yr un wlad yn gwneud mwy na Chymru i ymgynghori ar strategaeth gyda chyfres o dargedau, gan gynnwys ffigur i leihau carbon, a chost sy'n gysylltiedig â hynny. Cawsoch gyfle, fel eraill, i ymateb i'r strategaeth honno ar newid yn yr hinsawdd. Mae'r ffigurau yn honno wedi dylanwadu ar ein trafodaethau ar y gyllideb. Nid mater i'm hadran i yn unig yw hwn, oherwydd mae goblygiadau'r newid yn yr hinsawdd yn gymwys i Lywodraeth y Cynulliad yn gyfan.

than Jenkins: What steps are you taking to ensure that marine species and habitats on the section 42 list are fully protected using the new tools that will be available under the Marine and Coastal Access Bill once it has received Royal Assent next month?

Jane Davidson: We are undertaking substantial pieces of work on the new duties that we will take on under the Marine and Coastal Access Bill, not least looking at marine conservation zones. The work that we are doing on biodiversity across the whole of the Assembly Government, led by the environment strategy, will impact on that as will specific work that will be taken forward in the context of our new responsibilities.

Jonathan Morgan: One of my concerns with regard to the protection of various species and habitats is the role of local authorities. You will be aware of the ongoing concerns in the Heath area of my constituency, about the protection of the great crested newt. We are faced with the potential threat of development at Heath Park, where, on more than one occasion, the developer has applied for a licence to disturb the newts and where the local authority has been involved in approving this process and has, on successive occasions, dealt with a range of local disputes where people have raised the role of the local authority itself. There is a substantial concern about the standard and level of ecological knowledge of those who work in local authorities in relation to applying the law as it stands correctly. European law is robust on the disturbance of a protected species for development purposes. I know that because your department intervened directly to suspend that particular licence. However, there is an issue here of where local authorities fit in, what their role is and what level of knowledge they have to discharge their functions under European and UK law. Will you review how local authorities fulfil their duties and if you have not already done so, would you consider doing so?

Bethan Jenkins: Pa gamau yr ydych yn eu cymryd i sicrhau bod y rhywogaethau a'r cynefinoedd môr sydd ar restr adran 42 yn cael eu gwarchod yn llwyr gan ddefnyddio'r dulliau newydd a fydd ar gael dan y Mesur Mynediad i'r Môr a'r Arfordir pan gaiff y Cydsyniad Brenhinol fis nesaf?

Jane Davidson: Yr ydym yn gwneud gwaith sylweddol ar y dyletswyddau newydd a fydd gennym dan y Mesur Mynediad i'r Môr a'r Arfordir, gan gynnwys edrych ar barthau cadwraeth môr. Bydd y gwaith yr ydym yn ei wneud ar ffoamrywiaeth ar draws Llywodraeth y Cynulliad, sy'n cael ei arwain gan y strategaeth amgylcheddol, yn cael effaith ar hynny, fel y bydd gwaith penodol a gaiff ei wneud yng nghyd-destun ein cyfrifoldebau newydd.

Jonathan Morgan: Un o'm pryderon i ynglŷn â gwarchod amrywiol rywogaethau a chynefinoedd yw rôl awdurdodau lleol. Byddwch yn ymwybodol o'r pryderon parhaus yn ardal y Mynydd Bychan yn fy etholaeth ynglŷn â gwarchod y fadfall ddŵr gribog. Yr ydym yn wynebu'r bygythiad posibl y bydd gwaith datblygu'n digwydd ar Barc y Mynydd Bychan. Mae datblygwyr wedi gwneud cais am drwydded fwy nag unwaith i darfu ar y madfallod, ac y mae'r awdurdod lleol wedi bod yn gysylltiedig â chymeradwyo'r broses hon ac wedi ymdrin â llawer achos o anghydfod lleol lle mae pobl wedi amau rôl yr awdurdod lleol ei hun. Mae yna gryn bryder ynglŷn â safon a lefel gwybodaeth ecolegol y bobl hynny sy'n gweithio mewn awdurdodau lleol o ran gweithredu'r gyfraith bresennol yn gywir. Mae cyfraith Ewrop yn gadarn ynglŷn â tharfu ar rywogaethau a warchodir at ddibenion datblygu. Gwn hynny oherwydd mae eich adran wedi ymyrryd yn uniongyrchol i atal y drwydded benodol honno. Fodd bynnag, rhaid gofyn ble y mae awdurdodau lleol yn hyn, beth yw eu swyddogaeth a pha lefel o wybodaeth sydd ganddynt i gyflawni eu swyddogaethau dan gyfraith Ewrop a chyfraith y DU. A fyddwch yn adolygu'r ffordd y mae awdurdodau lleol yn cyflawni eu dyletswyddau, ac os nad ydych eisoes wedi gwneud hynny, a fydddech yn ystyried gwneud hynny?

3.00 p.m.

Jane Davidson: I think that I can be helpful in two ways. First, technical advice note 5, which is related to nature conservation, was published last month. In addition, further guidance for local planning authorities is currently being developed by the Countryside Council for Wales to raise awareness of its legal duty on biodiversity when considering developments on previously developed land. Secondly, we have instituted annual visits between the Wales biodiversity partnerships and the Countryside Council for Wales, and we have asked the local authorities to designate biodiversity champions. We are working with the Welsh Local Government Association to encourage all local authority scrutiny committees to regularly scrutinise the work of their authorities in carrying out biodiversity duty.

When I started this process two years ago, it was a small number of local authorities that had ever put biodiversity, as it were, through the scrutiny process. I am delighted that, with the support of the Welsh Local Government Association, we are able to change that now. When I meet the WLGA on issues relating to my portfolio, we keep a running dialogue on issues around biodiversity.

Planning Priorities

Q6 Andrew R.T. Davies: Will the Minister make a statement on her priorities with regard to the planning aspects of her portfolio? OAQ(3)0970(ESH)

Jane Davidson: My priority is to ensure that the planning system helps to address the challenges that we face, including climate change, the need for affordable housing, and supporting economic recovery. Planning decisions must be made in a timely and consistent manner, based on up-to-date local development plans.

Andrew R.T. Davies: I draw your attention to the consultation that your department has undertaken. I believe that the second stage has now been completed on the reform of technical advice note 6, or the provision of new guidance on TAN 6. I believe that you

Jane Davidson: Credaf y gallaf helpu mewn dwy ffordd. Yn gyntaf, cyhoeddwyd nodyn cyngor technegol 5, sy'n gysylltiedig â gwarchod natur, fis diwethaf. Yn ogystal, mae canllawiau pellach ar gyfer awdurdodau cynllunio lleol yn cael eu datblygu gan Gyngor Cefn Gwlad Cymru ar hyn o bryd er mwyn cynyddu ymwybyddiaeth o'i ddyletswydd gyfreithiol ar fioamrywiaeth wrth ystyried datblygiadau ar dir sydd wedi'i ddatblygu. Yn ail, yr ydym wedi trefnu ymweliadau blynyddol rhwng partneriaethau bioamrywiaeth Cymru a Chyngor Cefn Gwlad Cymru, ac wedi gofyn i'r awdurdodau lleol benodi hyrwyddwyr bioamrywiaeth. Yr ydym yn gweithio gyda Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru i annog pwyllgorau craffu pob awdurdod lleol i graffu'n rheolaidd ar waith eu hawdurdodau wrth gyflawni dyletswyddau ar fioamrywiaeth.

Pan ddechreuais y broses hon ddwy flynedd yn ôl, nifer fechan o awdurdodau lleol a oedd erioed wedi cynnwys bioamrywiaeth yn y broses graffu. Yr wyf yn falch iawn ein bod yn gallu newid hynny'n awr, gyda chymorth Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru. Bydd materion bioamrywiaeth yn cael sylw bob tro pan fyddaf yn cwrdd â CLILC i drafod materion sy'n gysylltiedig â'm portffolio.

Blaenoriaethau Cynllunio

C6 Andrew R.T. Davies: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am ei blaenoriaethau yng nghyswllt agweddau cynllunio ei phortffolio? OAQ(3)0970(ESH)

Jane Davidson: Fy mlaenoriaeth yw sicrhau bod y system gynllunio'n helpu mynd i'r afael â'r heriau sy'n ein hwynebu, gan gynnwys y newid yn yr hinsawdd, yr angen am dai fforddiadwy a chefnogi adferiad yr economi. Rhaid i benderfyniadau cynllunio gael eu gwneud mewn modd amserol a chyson, yn seiliedig ar gynlluniau datblygu lleol diweddar.

Andrew R.T. Davies: Tynnaf eich sylw at yr ymgynghoriad y mae eich adran wedi'i gynnal. Credaf fod yr ail gam bellach wedi'i gwblhau ar ddiwygio nodyn cyngor technegol 6, neu ddarparu canllawiau newydd ar TAN 6. Credaf eich bod wrthi'n

are now working through the consultations that you received on the second stage. Are you in a position today to give an indication as to when this key reform of TAN 6, to make more affordable housing available in rural areas, might be announced so that planning committees and planning officers could be working to the new guidelines that will, hopefully, facilitate that flow of housing onto the rural market?

Jane Davidson: The TAN 6 consultation is ongoing. The closing date is 16 October, and I strongly encourage people to respond to that. We will then bring that forward during the first half of 2010, once we have dealt with the consultation responses.

Leanne Wood: I know that you are aware of examples, Minister, where allotment-holders on private land have been, or are in the process of being evicted so that that land can be developed for housing. I am aware that affordable housing is a priority for the One Wales Government, and it should be so, but we do not have enough allotments to meet demand. What can you do to ensure that where allotments currently exist, particularly in urban areas, where they have existed for long periods of time, they are protected as allotments and that local authorities are discouraged from granting planning permission for housing on existing allotment land?

Jane Davidson: Allotments provision is almost entirely a matter for local authorities, which are duty bound to provide allotments if they consider that there is demand for them. Section 23 of the Small Holdings and Allotments Act 1908 states that where a community council or meeting, or the county or county borough council, believes that there is a demand for allotments, they are under obligation to provide sufficient plots for residents.

Jenny Randerson: I have written to you on two occasions recently, Minister, about planning policy, the first of which was in relation to your review of the planning enforcement system. I was worried that you

awr yn gweithio drwy'r ymgynghoriadau a gawsoch yn ystod yr ail gam. A ydych mewn sefyllfa heddiw i roi arwydd pryd y bydd y diwygiad allweddol hwn o TAN 6, i sicrhau bod mwy o dai fforddiadwy ar gael mewn ardaloedd gwledig, yn cael ei gyhoeddi fel y gallai pwyllgorau cynllunio a swyddogion cynllunio fod yn gweithio yn ôl y canllawiau newydd a fydd, gobeithio, yn hwyluso'r cyflenwad o dai fforddiadwy yn y farchnad wledig?

Jane Davidson: Mae'r ymgynghoriad ar TAN 6 yn dal i fynd yn ei flaen. Y dyddiad cau yw 16 Hydref, ac yr wyf yn annog pobl yn daer i ymateb i hynny. Yna byddwn yn cyflwyno hynny yn ystod hanner cyntaf 2010, ar ôl inni ymdrin â'r ymatebion i'r ymgynghoriad.

Leanne Wood: Gwn eich bod yn ymwybodol o enghreifftiau, Weinidog, lle mae deiliaid rhandiroedd ar dir preifat wedi eu troi allan neu ar fin eu troi allan er mwyn i'r tir hwnnw allu cael ei ddatblygu ar gyfer tai. Yr wyf yn ymwybodol bod tai fforddiadwy'n flaenoriaeth i Lywodraeth Cymru'n Un, ac felly y dylai fod, ond nid oes gennym ddigon o randiroedd i ateb y galw amdanynt. Beth allwch ei wneud i sicrhau bod rhandiroedd yn cael eu gwarchod fel rhandiroedd lle maent yn bodoli ar hyn o bryd, yn enwedig mewn ardaloedd trefol lle maent wedi bodoli am gyfnodau hir, a bod awdurdodau lleol yn cael eu hannog i beidio â rhoi caniatâd cynllunio ar gyfer tai ar dir rhandiroedd ar hyn o bryd?

Jane Davidson: Mater bron yn llwyr i awdurdodau lleol yw darparu rhandiroedd, ac y mae ganddynt ddyletswydd i ddarparu rhandiroedd os ystyriant bod galw amdanynt. Mae Adran 23 Deddf Tyddynnod a Rhandiroedd 1908 yn dweud bod cyngor neu gyfarfod cymuned, neu'r cyngor sir neu'r cyngor bwrdeistref sirol, dan orfodaeth i ddarparu lleniau digonol i breswylwyr, lle credant fod galw am randiroedd.

Jenny Randerson: Yr wyf wedi ysgrifennu atoch ddwywaith yn ddiweddar, Weinidog, ynghylch polisi cynllunio, y tro cyntaf mewn cysylltiad â'ch adolygiad o'r system gorfodi cynllunio. Yr oeddwn yn poeni eich bod wedi

had said that you would be producing your review in March, and then in September, but had not been able to do so due to the pressure of work. I also wrote to you about the need to review the retail planning policy in Wales. I would be grateful if we could have some timescale on the review of planning enforcement and be informed as to whether you are minded to review the retail planning system in Wales.

Jane Davidson: We have been reviewing many elements of the planning system, looking particularly at issues around climate change. That has necessitated a huge amount of work for the department, which then has to consult formally—certainly in terms of the technical advice notes because they are Government guidance—with local authorities and others. Therefore, these processes are long processes. We currently have a number active at present. I need to ensure that those are finished, as it were, before we move on to the next set of priorities. Therefore, I am not prepared at this stage to say what might be the further priorities in terms of reviews of TANs. I have already given assurances that if it turns out that the new legislation on flooding requires TAN 15 on flooding to be reviewed, then it will be done. I assume that you would be happy to support the urgency of that should it turn out to be the case, for example.

With regard to the review of issues around planning enforcement, we wanted to ensure that we had consistent decision making across Wales. It is being done independently, and I am happy to write to you about the timetable for delivery.

Town Planning Policies

Q7 Nick Ramsay: Will the Minister make a statement on the Welsh Assembly Government's town planning policies? OAQ(3)1011(ESH)

Jane Davidson: The Welsh Assembly Government's planning policies are set out in 'Planning Policy Wales' and technical advice notes. Since 'Planning Policy Wales' was

dweud y byddech yn cyhoeddi eich adolygiad ym mis Mawrth, ac yna ym mis Medi, ond nad oeddech wedi gallu gwneud hynny oherwydd pwysau gwaith. Ysgrifennais atoch hefyd ynghylch yr angen i adolygu'r polisi cynllunio ar fanwerthu yng Nghymru. Byddwn yn ddiolchgar pe gallem gael rhyw fath o amserlen ar gyfer yr adolygiad o orfodi cynllunio a chael gwybod a ydych yn bwriadu adolygu'r system gynllunio ar gyfer manwerthu yng Nghymru.

Jane Davidson: Yr ydym wedi bod yn adolygu sawl elfen o'r system gynllunio, gan edrych yn benodol ar faterion yn ymwneud â'r newid yn yr hinsawdd. Mae hynny wedi golygu llawer iawn o waith i'r adran, sydd wedyn yn gorfod mynd ati i ymgynghori'n ffurfiol ag awdurdodau lleol ac eraill—yn bendant o ran y nodiadau cyngor technegol gan eu bod yn ganllawiau'r Llywodraeth. Felly, mae'r prosesau hyn yn brosesau hir. Ar hyn o bryd, mae gennym nifer ohonynt ar waith. Mae angen imi sicrhau bod y rheini wedi'u gorffen, fel petai, cyn inni symud ymlaen at y set nesaf o flaenoriaethau. Felly, ar hyn o bryd nid wyf yn barod i ddweud beth allai'r blaenoriaethau fod o ran adolygu'r TANau. Yr wyf eisoes wedi rhoi sicrwydd, os digwydd y bydd angen adolygu'r ddeddfwriaeth newydd ar TAN 15 ar lifogydd, y caiff hynny ei wneud. Os digwydd hynny, yr wyf yn cymryd y byddech yn fodlon cefnogi'r ffaith fod hynny'n fater brys, er enghraifft.

O ran yr adolygiad o faterion yn ymwneud â gorfodi cynllunio, yr oeddem am sicrhau bod gennym ddulliau cyson o wneud penderfyniadau ledled Cymru. Mae'n cael ei wneud yn annibynnol, ac yr wyf yn fodlon ysgrifennu atoch ynghylch yr amserlen ar gyfer ei gwblhau.

Polisiau Cynllunio Trefol

C7 Nick Ramsay: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am bolisiau cynllunio trefol Llywodraeth Cynulliad Cymru? OAQ(3)1011(ESH)

Jane Davidson: Mae polisiau cynllunio Llywodraeth y Cynulliad wedi'u gosod allan yn 'Polisi Cynllunio Cymru' a nodiadau cyngor technegol. Ers cyhoeddi 'Polisi

published in 2002, a number of updates have been made through ministerial interim policy statements. These are a consolidated version of 'Planning Policy Wales', incorporating updates, and they will be published in the near future.

Nick Ramsay: My supplementary question is in the same vein as the question asked by Andrew R.T. Davies. I am sure that, like many Assembly Members, your postbag is full of correspondence about problems with planning applications. AMs deal with a raft of issues, but planning is certainly a significant one. Do you share my concern that—and I think that I am right in saying this—around a third of planning appeals to the Assembly Government were approved last year? In other words, a third of planning decisions taken by local authorities in Wales were then overturned by the independent inspector for the Assembly Government. As we want to encourage local democracy and increase people's faith in local government and in the local planning processes, that seems to be a high number of decisions being taken away from local people and being centralised here. Do you share those concerns?

Jane Davidson: I would like to say two things in response. First, we strongly support planning decisions being taken at the local level, but they need to be taken according to the proper evidence base, according to the extant plan of the local authority, and according to national planning policies. If they are taken according to those three, you would see no difference between the planning decisions at a local level and those at inspectorate level. Where some part of that chain has gone awry, you can end up in a situation with the inspectorate testing all of that on the evidence base of the local authorities' plans and national planning policy, and then taking the decisions in that context. It is therefore important that we have the checks and balances within the system

Peter Black: Minister, what evaluation have you carried out of the use of section 106

Cynllunio Cymru' yn 2002, mae nifer o ddiweddariadau wedi'u gwneud drwy ddatganiadau polisi interim gan weinidogion. Mae'r rhain yn fersiwn gyfunol o 'Polisi Cynllunio Cymru', sy'n cynnwys diweddariadau, a chânt eu cyhoeddi yn y dyfodol agos.

Nick Ramsay: Mae fy nghwestiwn atodol i'r un perwyl â'r cwestiwn a ofynnodd Andrew R.T. Davies. Fel nifer o Aelodau'r Cynulliad, yr wyf yn siŵr fod eich bag post yn llawn gohebiaeth am broblemau gyda cheisiadau cynllunio. Bydd ACau yn ymdrin â pheth wmbredd o broblemau, ond yn bendant mae cynllunio'n broblem sylweddol. A ydych chi, fel finnau, yn pryderu—a chredaf fy mod yn iawn wrth ddweud hyn—fod tua thraean yr apelau cynllunio i Lywodraeth y Cynulliad wedi'u cadarnhau y llynedd? Mewn geiriau eraill, cafodd traean y penderfyniadau cynllunio a wnaed gan awdurdodau lleol yng Nghymru eu gwrthdroi wedyn gan arolygydd annibynnol Llywodraeth y Cynulliad. Gan ein bod am annog democratiaeth leol a chynyddu hyder pobl mewn llywodraeth leol ac yn y prosesau cynllunio lleol, mae hynny'n ymddangos yn nifer fawr o benderfyniadau sy'n cael eu cymryd o ddwylo pobl leol a'u canoli yma. A ydych chi'n pryderu am hynny?

Jane Davidson: Hoffwn ddweud dau beth wrth ymateb. Yn gyntaf, yr ydym yn gryf o blaid gweld penderfyniadau cynllunio'n cael eu gwneud ar lefel leol, ond mae angen iddynt gael eu gwneud ar sail tystiolaeth briodol, yn unol â chynllun presennol yr awdurdod lleol, ac yn unol â pholisïau cynllunio cenedlaethol. Os cânt eu gwneud yn unol â'r tri pheth hynny, ni fydddech yn gweld dim gwahaniaeth rhwng y penderfyniadau cynllunio a wneir ar lefel leol a'r rhai a wneir ar lefel yr arolygiaeth. Lle mae rhyw ran o'r gadwyn honno wedi mynd o chwith, gallwch gyrraedd sefyllfa lle mae'r arolygiaeth yn profi'r cyfan yn erbyn sylfaen tystiolaeth cynlluniau'r awdurdodau lleol a pholisi cynllunio cenedlaethol, ac yna'n gwneud y penderfyniadau yn y cyd-destun hwnnw. Felly, mae'n bwysig fod gennym brosesau pwysu a gwrthbwysu yn y system.

Peter Black: Weinidog, pa werthusiad yr ydych chi wedi'i wneud o ddefnyddio

agreements in respect of affordable housing? Have you given any further guidance to authorities on those?

Jane Davidson: It is not often that you have the opportunity to be passed an appropriate document. Thank you, Jocelyn.

The Wales planning policy development programme has just produced a study to examine local barriers to the delivery of affordable housing in rural Wales, which obviously picks up a number of issues around section 106 agreements. If you would like a copy, we can make that available to you.

Environmental Issues in Rural Communities

Q8 Andrew R.T. Davies: Will the Minister make a statement on her priorities for tackling environmental issues in rural communities in Wales? OAQ(3)0971(ESH)

Jane Davidson: I want rural communities to be environmentally sustainable so that people can enjoy a good quality of life in communities that are thriving. This includes issues relating to climate change, water, local environmental quality, habitat and land use, all of which fall within our sustainable development agenda.

Andrew R.T. Davies: Thank you, Minister, for that. One of the environmental consequences that we have had to deal with over the last couple of years is the increase in flooding faced by many areas. In urban areas, the impact is devastating, but the response of services can be far quicker and more robust given the density of population and the ability of local authorities to be equipped to deal with this. In rural areas, many people feel that they are left to fend for themselves. What discussions have your officials had with organisations on providing victims of flooding with emotional and financial support? I have raised this issue with you before and you indicated that your officials were in discussions with various groups. I hope that you will be able to tell us what sort of action you can take to provide that support, which many communities in

cytundebau adran 106 yng nghyswllt tai fforddiadwy? A ydych wedi rhoi arweiniad pellach i awdurdodau ar y rheini?

Jane Davidson: Anaml y cewch y cyfle i gael dogfen briodol wedi'i hestyn ichi. Diolch, Jocelyn.

Mae rhaglen ddatblygu polisi cynllunio Cymru newydd gynhyrchu astudiaeth i archwilio rhwystrau lleol rhag darparu tai fforddiadwy yng Nghymru wledig, sy'n amlwg yn codi nifer o faterion yn ymwneud â chytundebau adran 106. Os hoffech gael copi, gallwn ddarparu hynny ichi.

Materion Amgylcheddol mewn Cymunedau Gwledig

C8 Andrew R.T. Davies: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am ei blaenoriaethau ar gyfer mynd i'r afael â materion amgylcheddol mewn cymunedau gwledig yng Nghymru? OAQ(3)0971(ESH)

Jane Davidson: Yr wyf am i gymunedau gwledig fod yn gynaliadwy yn amgylcheddol fel y gall pobl fwynhau ansawdd bywyd da mewn cymunedau sy'n ffynnu. Mae hyn yn cynnwys materion yn ymwneud â'r newid yn yr hinsawdd, dŵr, ansawdd yr amgylchedd lleol, cynefinoedd a defnyddio tir, bob un ohonynt yn rhan o'n hagenda ar gyfer datblygu cynaliadwy.

Andrew R.T. Davies: Diolch ichi, Weinidog. Un o'r canlyniadau amgylcheddol y bu'n rhaid inni ddelio ag ef yn ystod yr ychydig flynyddoedd diwethaf yw'r cynnydd yn nifer yr achosion o lifogydd sy'n wynebu nifer o ardaloedd. Mae'r effaith yn ddinistriol mewn ardaloedd trefol, ond gall y gwasanaethau ymateb lawer ynghynt ac yn fwy cadarn oherwydd dwysedd y boblogaeth a gallu awdurdodau lleol i fod â'r adnoddau i ddelio â hyn. Mewn ardaloedd gwledig, mae llawer o bobl yn teimlo'u bod yn cael eu gadael i ofalu amdanynt eu hunain. Pa drafodaethau y mae eich swyddogion wedi'u cael gyda sefydliadau ynghylch darparu cymorth emosiynol ac ariannol i bobl sy'n dioddef llifogydd? Yr wyf wedi codi'r mater hwn gyda chi o'r blaen, ac awgrymwyd bod eich swyddogion yn trafod gydag amrywiol grwpiau. Gobeithio y gallwch ddweud

England enjoy.

wrthym pa fath o gamau gweithredu y gallwch eu cymryd i ddarparu'r cymorth hwnnw y mae llawer o gymunedau yn Lloegr yn ei gael.

3.10 p.m.

Jane Davidson: We have consulted on the Flood and Water Management Bill, and it is no secret that we all hope that it will be in the Queen's Speech as one of the last-session Bills of this Government. It is critical that people have clarity on where levels of responsibility lie on different kinds of flooding. That Bill will lay that out. Sir Michael Pitt undertook work and made recommendations that we agreed as an Assembly Government. One of the opportunities to come out of that is with regard to the work that the National Flood Forum does. That is a UK-wide resource. It has a website, and it supports victims of flooding. There are now quite a number of local groups in Wales that are linked to the National Flood Forum, which means that people who have been victims of flooding can work together on trying to prevent it for the future. Some of that prevention is about the actions that people can take for themselves. In countries that historically flood, people are far better at ensuring that their homes are more resilient to flooding, and we are keen to have a major communication campaign to ensure that those areas at risk of flooding look at actions that they can take themselves, as well as the actions that we will take with registered social landlords, councils and others.

Jane Davidson: Yr ydym wedi ymgynghori ynghylch y Mesur Rheoli Llifogydd a Dŵr, ac nid yw'n gyfrinach ein bod i gyd yn gobeithio y bydd yn Araith y Frenhines fel un o Fesurau sesiwn olaf y Llywodraeth hon. Mae'n hanfodol i bobl gael eglurhad ar lefel cyfrifoldeb gwahanol gyrff mewn perthynas â gwahanol fathau o lifogydd. Bydd y Mesur yn nodi hynny. Gwnaeth Syr Michael Pitt waith a chyflwynodd argymhellion a gytnwyd gan Lywodraeth y Cynulliad. Mae un o'r cyfleoedd a ddaeth o hynny yn ymwneud â'r gwaith y mae'r Fforwm Llifogydd Cenedlaethol yn ei wneud. Adnodd i'r DU gyfan yw hwn. Mae ganddo wefan ac mae'n cefnogi pobl sy'n dioddef oherwydd llifogydd. Erbyn hyn mae nifer o grwpiau lleol yng Nghymru yn gysylltiedig â'r Fforwm Llifogydd Cenedlaethol, sy'n golygu y gall pobl sydd wedi dioddef llifogydd gydweithio i geisio'u hatal yn y dyfodol. Mae rhywfaint o'r gwaith atal hwnnw'n ymwneud â'r camau gweithredu y gall pobl eu cymryd drostynt eu hunain. Mewn gwledydd sy'n dioddef llifogydd yn hanesyddol, bydd pobl yn gwneud llawer mwy i sicrhau y gall eu cartrefi wrthsefyll llifogydd yn well, ac yr ydym yn awyddus i gael ymgyrch gyfathrebu fawr i sicrhau bod yr ardaloedd sydd mewn perygl o gael llifogydd yn edrych ar gamau gweithredu y gallant eu cymryd eu hunain, yn ogystal â'r camau gweithredu y byddwn ni'n eu cymryd gyda landlordiaid cymdeithasol cofrestredig, cynghorau ac eraill.

Rhodri Glyn Thomas: Byddwch yn ymwybodol o'r ffaith bod ein cymunedau gwledig o dan bwysau mawr. Beth ydych yn ei wneud fel Gweinidog i alluogi pobl leol i aros yn eu cymunedau? Beth ydych yn ei wneud i sicrhau bod y cynaliadwyedd yr ydych yn sôn amdano yn bodoli yn ein cymunedau gwledig a'n bod yn gweld cynaliadwyedd fel mater sy'n ymwneud â chymunedau a bywydau'r bobl sy'n byw yn y cymunedau hynny?

Rhodri Glyn Thomas: You will be aware of the fact that our rural communities are under great pressure. What are you doing as Minister to allow local people to stay in their communities? What are you doing to ensure that the sustainability to which you refer exists in our rural communities, and that we see sustainability as an issue that involves communities and the lives of people living in those communities?

Jane Davidson: Your colleague, Elin Jones,

Jane Davidson: Eich cydweithiwrraig, Elin

leads on matters relating to rural affairs. If you look at the ecological footprint and the amount that we consume as individuals, which is one of the high-level indicators of our sustainable development scheme, you can see that taking actions in the context of transport and food, namely making our journeys more local and looking at services being delivered more locally, is an important contribution to our sustainable development as a nation, but it will also contribute towards our carbon footprint. So, there are important opportunities for us to bring the notion of local delivery of services in the context of sustainability together with the response to climate change.

Kirsty Williams: Would you agree that illegal off-road driving by scrambling motorbikes and quad bikes can have a devastating impact on our countryside and the environment and can be hugely annoying to communities and landowners? What support can you give statutory agencies trying to tackle this problem? Under the terms of the Natural Environment and Rural Communities Act 2006, the opening up of old byways to all traffic was limited. Unfortunately, the Brecon Beacons National Park Authority has a huge backlog of issues that were registered before the NERC Act came into being. These applications would now be illegal, but it is still dealing with them because of the backlog. What advice can you give to landowners who thought that they were protected by the NERC Act but now find that, because of the backlog and rights of way applications, that is not the case?

Jane Davidson: If it is legal advice that you are asking for, I will have to write to you about that, and I am happy to do so.

Energy Conservation Measures

Q9 David Melding: Will the Minister make a statement on energy conservation measures in South Wales Central? OAQ(3)0979(ESH)

Jones, sy'n arwain ar faterion gwledig. Os edrychwch ar yr ôl-troed ecolegol a'r hyn yr ydym yn ei ddefnyddio fel unigolion, sy'n un o'r dangosyddion y lefel uchel yn ein cynllun datblygu cynaliadwy, gallwch weld bod gweithredu yng nghyd-destun cludiant a bwyd, sef gwneud ein teithiau'n fwy lleol ac edrych ar gyflwyno gwasanaethau'n fwy lleol, yn gyfraniad pwysig i'n datblygiad cynaliadwy fel cenedl, ond bydd hefyd yn cyfrannu at ein hól-troed carbon. Felly, mae yna gyfleoedd pwysig inni dynnu ynghyd y syniad o gyflwyno gwasanaethau'n lleol, yng nghyd-destun cynaliadwyedd, a'r ymateb i'r newid yn yr hinsawdd.

Kirsty Williams: A fydddech yn cytuno bod beiciau modur sgrialu a beiciau cwad sy'n cael eu gyrru'n anghyfreithlon oddi ar y ffordd yn gallu cael effaith ddinistriol ar ein cefn gwlad a'r amgylchedd, ac y gallant fod yn annifyr iawn i gymunedau a thirfeddianwyr? Pa gymorth y gallwch ei roi i asiantaethau statudol sy'n ceisio mynd i'r afael â'r broblem hon? Dan amodau Deddf yr Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig 2006, yr oedd agor hen gilffyrdd i bob traffig yn gyfyngedig. Yn anffodus, mae gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog lwyth o faterion yn aros i gael sylw a oedd wedi'u cofrestru cyn i Ddeddf yr Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig ddod i fodolaeth. Byddai'r ceisiadau hyn yn anghyfreithlon yn awr, ond mae'r Awdurdod yn dal i ymdrin â cheisiadau a oedd wedi cronni ac sy'n aros i gael sylw. Pa gyngor y gallwch ei roi i dirfeddianwyr a oedd yn credu bod Deddf yr Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig yn eu hamddiffyn, ond sy'n gweld yn awr nad felly y mae, oherwydd y materion sy'n aros i gael sylw a cheisiadau hawliau tramwy?

Jane Davidson: Os gofyn am gyngor cyfreithiol yr ydych amdano, bydd yn rhaid imi ysgrifennu atoch am hynny, ac yr wyf yn fodlon gwneud hynny.

Mesurau Arbed Ynni

C9 David Melding: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am fesurau arbed ynni yng Nghanol De Cymru? OAQ(3)0979(ESH)

Jane Davidson: Through the Welsh Assembly Government's home energy efficiency scheme, over 57,000 energy efficiency measures have been introduced into 20,000 homes in the South Wales Central region since April 2001. The Assembly Government is also working closely with the energy companies to maximise funding opportunities for energy efficiency.

David Melding: Energy conservation is hugely important for a variety of reasons, from being able to afford to heat your home to tackling climate change, but people do not always know the nuts and bolts of it. I was impressed by a simple leaflet that is being posted through letterboxes that spells out what happens if you do not keep your freezer full and do not have good fridge management. If you leave your bedside radio alarm on standby, you are almost using as much energy as if you have it playing. That is something that I do habitually. [ASSEMBLY MEMBERS: 'Shame.'] You can all go back to your bedrooms to check whether your radio alarms are running all the time. It is calculated that the average home has nine appliances on standby at any one time, which are using nearly as much energy as if they were running.

Jane Davidson: The interesting thing is that if people were to make the commitment to the 10:10 campaign and turn off every single product that they have on standby, they would be on their way to achieving their contribution. It is certainly true to say that the European Union and others are looking at the next generation of electronic items, so that they do not have built-in energy usage as they do now. There is a strong message from the Assembly Government that before you look at either recycling or renewable energy, you should reduce what you use because that saves you money and reduces your carbon footprint. Any material that helps people to see clearly how they could effect reductions is important. What you say about the freezer is also important, because a full freezer is far more economical in terms of energy efficiency than an empty one. When people are using particularly hungry electrical items, they need to understand the consequences of

Jane Davidson: Drwy gynllun effeithlonrwydd ynni cartref Llywodraeth y Cynulliad, mae dros 57,000 o fesurau effeithlonrwydd ynni wedi'u cyflwyno mewn 20,000 o gartrefi yn rhanbarth Canol De Cymru er mis Ebrill 2001. Mae Llywodraeth y Cynulliad hefyd yn gweithio'n agos gyda'r cwmnïau ynni i wneud y gorau o gyfleoedd cyllido ar gyfer effeithlonrwydd ynni.

David Melding: Mae arbed ynni'n bwysig iawn am amrywiol resymau, o allu fforddio cynhesu eich cartref i fynd i'r afael â'r newid yn yr hinsawdd, ond nid yw pobl bob amser yn ymwybodol o holl fanylion hynny. Gwnaed argraff arnaf gan daflen syml sy'n cael ei dosbarthu i gartrefi. Mae'n dangos yn glir yr hyn sy'n digwydd os na fyddwch yn cadw'ch rhewgell yn llawn ac os na fyddwch yn rheoli'ch oergell yn dda. Os gadewch eich larwm radio wrth ochr eich gwely yn y modd segur, yr ydych yn defnyddio cymaint o ynni, bron, ag y byddech pe bai'r radio ymlaen. Rwy'n gwneud hynny'n gyson. [AELODAU CYNULLIAD: 'Cywilydd.'] Gallwch i gyd fynd yn ôl i'ch ystafelloedd gwely i weld a yw eich larymau radio ymlaen drwy'r amser. Cyfrifir bod yn y cartref cyffredin naw darn o offer sydd yn y modd segur ar unrhyw un adeg, sy'n defnyddio cymaint o ynni, bron, â phe baent yn rhedeg.

Jane Davidson: Y peth diddorol yw pe bai pobl yn ymrwymo i ymgyrch 10:10 ac yn diffodd pob darn o offer y maent yn ei gadw yn y modd segur, byddent gam yn nes at gyflawni eu cyfraniad. Yn bendant, mae'n wir dweud bod yr Undeb Ewropeaidd ac eraill yn edrych ar y genhedlaeth nesaf o eitemau electronig, fel na fyddant yn cynnwys yr elfen honno o ddefnyddio ynni sy'n rhan ohonynt fel ar hyn o bryd. Neges gref Llywodraeth y Cynulliad yw y dylech leihau'r ynni a ddefnyddiwch cyn edrych ar naill ai ailgylchu neu ynni adnewyddadwy, gan fod hynny'n arbed arian ichi ac yn lleihau eich ôl-troed carbon. Mae unrhyw ddeunydd sy'n helpu pobl i weld yn glir sut y gallent ddefnyddio llai o ynni yn bwysig. Mae'r hyn a ddywedwch am y rhewgell yn bwysig hefyd, gan fod rhewgell lawn yn fwy economaidd o lawer o ran effeithlonrwydd ynni nag un wag. Pan fydd pobl yn defnyddio eitemau trydan sy'n defnyddio llawer o ynni,

the decisions that they take.

Chris Franks: Minister, thank you for your comments. Will you highlight the support that is available to residents to insulate their homes? I think that I might have seen a similar leaflet to David Melding and I was surprised to see that a lack of cavity wall insulation can increase bills by 15 per cent in the winter period. Many residents will have insulated their lofts; however, today's insulation standards are a lot higher than, say, 10 years ago. Can you indicate how we let the public know about these matters and from where people can obtain financial assistance to help improve the insulation of their homes?

Jane Davidson: There is substantial investment going in as a result of a requirement on the energy suppliers, through what is called the carbon emission reduction target. People can find out about that by ringing their own supplier, the Home Heat helpline, which is a joint helpline of all the suppliers, or the Energy Saving Trust to get independent information about how best to get support. There is substantial investment available, particularly for loft and cavity wall insulation.

Angela Burns: I was delighted to hear your response to David Melding. We all acknowledge how important it is to cut back on our electricity consumption. Minister, will you endeavour to work extremely hard to prevent the new smart meters that are coming out from not having a display? I passionately believe that if people can see a display in their home that tells them exactly how much energy they are using every time they boil a kettle or leave their lights on, they will make changes. When the day comes when we will have feed-in tariffs and people are pushing energy back into the grid, I think that it will be a good aid to help people to understand their energy use and to help them to cut down. Studies that have been done on the small devices that can be bought that show energy use have shown that people do adapt their behaviour as a result. Therefore, I urge that smart meters should continue to have a liquid crystal display on them that people can

mae angen iddynt ddeall canlyniadau'r penderfyniadau y maent yn eu gwneud.

Chris Franks: Weinidog, diolch am eich sylwadau. A wnewch chi dynnu sylw at y cymorth sydd ar gael i breswylwyr inswleiddio'u cartrefi? Credaf fy mod wedi gweld taflen debyg i'r un a welodd David Melding, ac yr oeddwn yn synnu gweld y gall diffyg deunydd inswleiddio mewn wal geudod gynyddu biliau 15 y cant yn ystod y gaeaf. Bydd nifer o breswylwyr wedi inswleiddio'u llofft; fodd bynnag, mae safonau inswleiddio heddiw yn uwch o lawer na'r safonau 10 mlynedd yn ôl, dyweder. A allwch ddangos sut yr ydym yn rhoi gwybod i'r cyhoedd am y materion hyn, ac o ble y gall pobl gael cymorth ariannol i helpu gwella'r inswleiddio yn eu cartrefi?

Jane Davidson: Mae buddsoddiad sylweddol yn cael ei wneud o ganlyniad i ofyniad ar y cyflenwyr ynni, drwy'r hyn a elwir yn darged lleihau allyriadau carbon. Gall pobl gael gwybod am hynny drwy ffonio'u cyflenwr eu hunain, llinell gymorth Cartrefi Cynnes, sef llinell gymorth ar y cyd ar gyfer yr holl gyflenwyr, neu'r Ymddiriedolaeth Arbed Ynni, i gael gwybodaeth annibynnol am y ffordd orau i gael cymorth. Mae buddsoddiad sylweddol ar gael, yn enwedig ar gyfer inswleiddio llofftidd a waliau ceudod.

Angela Burns: Yr oeddwn yn falch iawn clywed eich ymateb i David Melding. Yr ydym i gyd yn cydnabod mor bwysig yw defnyddio llai o drydan. Weinidog, a wnewch chi ymdrechu i weithio'n galed iawn i sicrhau bod sgrin arddangos ar y mesuryddion deallus newydd sy'n cael eu cyflwyno? Credaf yn angerddol y bydd pobl yn gwneud newidiadau os gallant weld sgrin arddangos yn eu cartref sy'n dweud wrthynt faint yn union o ynni y maent yn ei ddefnyddio bob tro wrth ferwi tegell neu adael eu goleuadau ynghyn. Pan ddaw'r dydd pan fydd gennym dariffau bwydo-i-mewn a phobl yn bwydo ynni yn ôl i mewn i'r grid, credaf y bydd yn gymorth da i helpu pobl i ddeall a lleihau eu defnydd o ynni. Mae astudiaethau sydd wedi'u gwneud o'r dyfeisiau bach y gellir eu prynu i ddangos defnydd ynni wedi dangos bod pobl yn addasu eu hymddygiad o ganlyniad. Felly, pwysaf am i fesuryddion deallus barhau i gynnwys sgrin arddangos

read.

LCD y gall pobl ei darllen.

Jane Davidson: Thank you for raising that point. The Assembly Government has always argued that smart meters should have a display, and the feed-in tariffs that you refer to will come in next year. We know from the community pilot scheme that has operated in St Athan and the individual pilot in Newport that smart meters where people can see a visual display influence energy use.

Jane Davidson: Diolch am godi'r pwynt hwnnw. Mae Llywodraeth y Cynulliad bob amser wedi dadlau y dylai mesuryddion deallus gynnwys sgrin arddangos, a bydd y tariffau bwydo-i-mewn y cyfeiriwch atynt yn cael eu cyflwyno'r flwyddyn nesaf. Gwyddom o'r cynllun peilot cymunedol sydd wedi bod ar waith yn Sain Tathan a'r peilot unigol yng Nghasnewydd fod mesuryddion deallus, lle gall pobl weld sgrin arddangos, yn dylanwadu ar ddefnyddio ynni.

3.20 p.m.

Nerys Evans: Mae'n bwysig, wrth ddatblygu unrhyw gynllun ynni cenedlaethol, fod gan Lywodraeth Cymru'r pwerau perthnasol ymhob maes i ddatblygu cynllun holistig. A allwch felly ddweud wrthym y diweddaraf ynghylch y broses o ddatganoli penderfyniadau am brosiectau ynni dros 50 MW?

Nerys Evans: It is important, in developing any national energy scheme, that the Welsh Government has the relevant powers in all fields to develop a holistic scheme. Can you therefore give us an update on the process of devolving decisions on energy projects of over 50 MW?

Jane Davidson: I am afraid that our requests continue to be met with a resounding 'no' from our colleagues in Westminster on this issue.

Jane Davidson: Mae arnaf ofn fod ein cydweithwyr yn San Steffan yn dal i wrthwynebu ein ceisiadau yn bendant iawn.

The Presiding Officer: Your candour is much appreciated, Minister.

Y Llywydd: Gwerthfawrogir eich gonestrwydd yn fawr, Weinidog.

Datganiad gan y Llywydd Statement by the Presiding Officer

Y Llywydd: Cyn inni symud at sesiwn ddeddfu dan arweiniad Jeff Cuthbert, mae'n bleser gennyf gyhoeddi canlyniad y ddau falot a ddigwyddodd heddiw.

The Presiding Officer: Before we move to the legislative session, led by Jeff Cuthbert, it is my pleasure to announce the results of the two ballots that were held today.

Mae'n dda gennyf ddweud bod y gŵr bonheddig—a sylwch mor barchus ydyf o'r Ceidwadwyr heddiw—Darren Millar wedi ennill gyda'i gynnig cynllun parcio ffafriol ar gyfer Gorchymyn arfaethedig.

I am pleased to announce that the noble gentleman—and note my respect for the Conservatives today—Darren Millar was successful in his bid for a proposed Order to establish a preferential parking scheme.

Drwy gyd-ddigwyddiad hapus iawn, mae Jeff Cuthbert wedi ennill y balot ar gyfer Mesur arfaethedig, gyda'i gynnig ar hawliau gweithwyr ag anghenion dysgu ychwanegol.

By happy coincidence, Jeff Cuthbert was successful in the ballot for a proposed Measure, with his proposal on the rights of workers who have additional learning needs.

Yn wyneb yr hyn a ddywedodd y Gweinidog gynnuau a'r hyn sy'n digwydd mewn trafodaeth mewn rhyw Senedd arall wrth inni siarad, mynegaf y dyhead y bydd yr ymdrechion hyn i ddeddfu yn llwyddiannus—os yw'r Cynulliad yn cytuno, wrth gwrs.

In light of what the Minister said earlier and what is being discussed in another Parliament as we speak, I wish to express an aspiration that these efforts to legislate will be successful—provided that the Assembly agrees, of course.

**Dadl Cyfnod 3 o dan Reol Sefydlog Rhif 23.57 ar Fesur Arfaethedig
Comisiynydd Safonau Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Stage 3 Standing Order No. 23.57 Debate on the Proposed National Assembly for
Wales Commissioner for Standards Measure**

Y Llywydd: Atgoffaf yr Aelodau, cyn i ni gychwyn ar y Mesur arfaethedig hwn, y byddwn yn trafod y gwelliannau yn unol â'r rhestr grwpio, ond yn pleidleisio arnynt yn unol â'r rhestr o welliannau wedi'u didoli.

The Presiding Officer: Before we begin with this proposed Measure, I remind Members that we will debate the amendments in accordance with the groupings list, but vote on them in accordance with the marshalled list.

**Darpariaeth mewn perthynas â Chwnsler Cyffredinol nad yw'n Aelod Cynulliad
(Gwelliannau 1, 2, 3, 8 a 9)
Provision in relation to a Counsel General who is not an Assembly Member
(Amendments 1, 2, 3, 8 and 9)**

Y Llywydd: Mae'r grŵp cyntaf o welliannau yn ymwneud â darpariaeth mewn perthynas â Chwnsler Cyffredinol nad yw'n Aelod Cynulliad. Y prif welliant yn y grŵp yw gwelliant 1, sy'n ymddangos ar dudalen 1 o'r rhestr o welliannau wedi'u didoli. Galwaf ar Jeff Cuthbert i gynnig y prif welliant a siarad am y gwelliannau eraill yn y grŵp.

The Presiding Officer: The first group of amendments relates to provision in relation to a Counsel General who is not an Assembly Member. The lead amendment in this group is amendment 1, which appears on page 1 of the marshalled list. I call on Jeff Cuthbert to move the lead amendment and to speak to the other amendments in the group.

Jeff Cuthbert: I move amendment 1 in my name.

Jeff Cuthbert: Cynigaf welliant 1 yn fy enw i.

This group of amendments is necessary to deal with a legal matter that has been the subject of discussions between the committee's legal advisers and those of the Welsh Government. They represent an agreed solution that will ensure that the proposed Measure in its entirety is firmly within the Assembly's legislative competence.

Mae'r grŵp hwn o welliannau'n angenrheidiol i ymdrin â mater cyfreithiol sydd wedi bod yn destun trafodaethau rhwng cynghorwyr cyfreithiol y pwyllgor a chynghorwyr cyfreithiol Llywodraeth Cymru. Maent yn ateb y cytunwyd arno ac a fydd yn sicrhau bod y Mesur arfaethedig cyfan yn gadarn o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad.

The Government of Wales Act 2006 established the office of Counsel General, who has various legal functions. That office is currently held by an Assembly Member. However, the Act allows a person who is not an Assembly Member to be appointed to the post of Counsel General. Such a person

Creodd Deddf Llywodraeth Cymru 2006 swydd Cwnsler Cyffredinol sydd ag amrywiol swyddogaethau cyfreithiol. Aelod Cynulliad sy'n dal y swydd honno ar hyn o bryd. Fodd bynnag, mae'r Ddeddf yn caniatáu i unigolyn nad yw'n Aelod Cynulliad gael ei benodi'n Gwnsler

would be able to participate in Assembly proceedings, for example by answering oral questions. When this happens, a Counsel General who is not an Assembly Member is subject to the same rules as one who is. Section 36 of the Act imposes on Assembly Members requirements to register interests, to declare relevant interests before participating in Assembly proceedings, and to refrain from using their position to advocate a particular cause for reward. For this purpose, the Act defines an Assembly Member so as to include a Counsel General who is not an elected AM. That is clear—at least I hope that it is.

What is not so clear is the effect of matter 13.1 in Schedule 5 to the Act, which enables the Assembly to legislate in relation to the office of a commissioner to investigate complaints about the conduct of Assembly Members. Does ‘Assembly Member’ include a Counsel General who is not an Assembly Member? There are two possible views on this question, and the committee therefore accepts that the prudent course of action, so as to avoid any shadow of a doubt arising in relation to the power of the Assembly to make this proposed Measure, is to make it clear that the commissioner’s remit only extends to elected Assembly Members. This does not, of course, have any effect on the legal obligations of a Counsel General who is not an elected Assembly Member, nor on the sanctions that can be imposed on such a person through the courts if they are not observed.

I turn to the way in which these amendments make the necessary changes to the proposed Measure. The core amendments are amendments 8 and 9, relating to the interpretation section of the proposed Measure. They amend subsections 1 and 2 of section 17 to ensure that, generally, a Counsel General will only be subject to the provisions of the proposed Measure if he or she is also an elected Assembly Member. The exception is that, when it comes to dealing with disqualifications from being appointed as commissioner, a Counsel General or former Counsel General who is not an elected Assembly Member is treated in exactly the

Cyffredinol. Gallai unigolyn felly gymryd rhan yn nhrefodion y Cynulliad, trwy ateb cwestiynau llafar, er enghraifft. Pan ddigwydd hynny, mae Cwnsler Cyffredinol nad yw’n Aelod Cynulliad yn rhwym wrth yr un rheolau â Chwnsler Cyffredinol sy’n Aelod Cynulliad. Mae Adran 36 y Ddeddf yn mynnu bod Aelodau Cynulliad yn cofrestru buddiannau, yn datgan buddiannau perthnasol cyn cymryd rhan yn nhrefodion y Cynulliad, ac yn ymatal rhag defnyddio’i swydd i gefnogi achos penodol er budd personol. I’r diben hwn, mae’r Ddeddf yn diffinio Aelodau Cynulliad mewn modd sy’n cynnwys Cwnsler Cyffredinol nad yw’n AC etholedig. Mae hynny’n glir—o leiaf, gobeithio’i fod.

Yr hyn sy’n llai clir yw effaith pwynt 13.1 yn Atodlen 5 y Ddeddf, sy’n galluogi’r Cynulliad i ddeddfu ynghylch swydd comisiynydd i ymchwilio i gwynion am ymddygiad Aelodau Cynulliad. A yw ‘Aelod Cynulliad’ yn cynnwys Cwnsler Cyffredinol nad yw’n Aelod Cynulliad? Mae dwy farn bosibl ar hynny, ac y mae’r pwyllgor, felly, yn derbyn, er mwyn osgoi unrhyw amheuaeth ynghylch pŵer y Cynulliad i lunio’r Mesur arfaethedig hwn, mai synhwyrol fyddai egluro bod cylch gwaith y comisiynydd yn berthnasol i Aelodau Cynulliad etholedig yn unig. Wrth gwrs, nid yw hynny’n cael dim effaith ar rwymedigaethau cyfreithiol Cwnsler Cyffredinol nad yw’n Aelod Cynulliad etholedig, nac ar y cosbau y gellir eu gosod ar unigolyn felly fath trwy’r llysoedd os na fydd yn cyflawni’r rhwymedigaethau hynny.

Trof at y modd y mae’r gwelliannau hyn yn gwneud y newidiadau angenrheidiol yn y Mesur arfaethedig. Y gwelliannau craidd yw gwelliant 8 a gwelliant 9, sy’n ymwneud ag adran ddehongli’r Mesur arfaethedig. Maent yn gwella is-adrannau 1 a 2 yn adran 17 er mwyn sicrhau, yn gyffredinol, na fydd Cwnsler Cyffredinol yn rhwym wrth ddarpariaethau’r Mesur arfaethedig oni bai ei fod ef neu hi hefyd yn Aelod Cynulliad etholedig. Yr eithriad i hynny yw, pan ddaw’n fater o ddelio ag anghymwysiaid rhag penodi rhywun yn gomisiynydd, y bydd Cwnsler Cyffredinol neu gyn Gwnsler Cyffredinol nad yw’n Aelod Cynulliad

same way as one who is. Amendment 1 makes it clear that a commissioner will cease to hold office if he or she is appointed to the office of Counsel General or temporarily designated to exercise the functions of that office. Amendments 2 and 3 remove elements of the proposed Measure that will become redundant in the light of the changes that I have just set out.

Brynle Williams: I welcome this proposed Measure and the post of independent commissioner for the National Assembly. In doing so, I support amendments 1, 2, 3 and 8.

The Presiding Officer: Jeff, do you wish to respond?

Jeff Cuthbert: I welcome Brynle's endorsement, but I do not think that there is anything to respond to.

Y Llywydd: Yr wyf yn cymryd eich bod am symud i bleidlais ar welliant 1. Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 1. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 1 ei dderbyn.

*Derbyniwyd gwelliant 1.
Amendment 1 agreed.*

Y Llywydd: Gan ein bod wedi gwaredu gwelliant 1, symudwn i waredu gwelliant 2. Yr wyf yn gwahodd Jeff Cuthbert i gynnig gwelliant 2.

Jeff Cuthbert: I move amendment 2 in my name.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 2. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 2 ei dderbyn.

*Derbyniwyd gwelliant 2.
Amendment 2 agreed.*

Y Llywydd: Gan ein bod wedi gwaredu gwelliant 2, symudwn i waredu gwelliant 3. Yr wyf yn gwahodd Jeff Cuthbert i gynnig gwelliant 3.

etholedig yn cael ei drin yn yr un modd yn union ag unigolyn sy'n Aelod Cynulliad etholedig. Mae gwelliant 1 yn gwneud yn glir y bydd comisiynydd yn rhoi'r gorau i'w swydd fel comisiynydd os caiff ef neu hi ei benodi'n Gwnsler Cyffredinol neu os rhoir iddo'r gwaith o ymarfer swyddogaethau'r swydd honno dros dro. Mae gwelliannau 2 a 3 yn dileu'r elfennau o'r Mesur arfaethedig na fyddant yn berthnasol o ganlyniad i'r newidiadau yr wyf newydd eu gosod allan.

Brynle Williams: Yr wyf yn croesawu'r Mesur arfaethedig hwn a'r syniad o gael comisiynydd annibynnol i'r Cynulliad Cenedlaethol. Yr wyf felly'n cefnogi gwelliannau 1, 2, 3 ac 8.

Y Llywydd: Jeff, a ydych yn dymuno ymateb?

Jeff Cuthbert: Yr wyf yn croesawu cefnogaeth Brynle, ond ni chredaf fod dim y mae angen ymateb iddo.

The Presiding Officer: I take it that you wish to move to a vote on amendment 1. The question is whether amendment 1 be agreed. Are there any objections? I see there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, therefore, amendment 1 is agreed.

The Presiding Officer: Given that we have disposed of amendment 1, we come to dispose of amendment 2. I invite Jeff Cuthbert to move amendment 2.

Jeff Cuthbert: Cynigaf welliant 2 yn fy enw i.

The question is whether amendment 2 be agreed. Are there any objections? I see there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, therefore, amendment 2 is agreed.

The Presiding Officer: Given that we have disposed of amendment 2, we come to dispose of amendment 3. I invite Jeff Cuthbert to move amendment 3.

Jeff Cuthbert: I move amendment 3 in my name.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 3. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 3 ei dderbyn.

*Derbyniwyd gwelliant 3.
Amendment 3 agreed.*

Technegol (Gwelliannau 4 a 5) Technical (Amendments 4 and 5)

Y Llywydd: Mae'r prif welliant yn y grŵp yw gwelliant 4, ar dudalen 2 o'r rhestr o welliannau wedi'u didoli. Galwaf ar Jeff Cuthbert i gynnig gwelliant 4 a siarad am y gwelliant arall yn y grŵp.

Jeff Cuthbert: I move amendment 4 in my name.

Amendments 4 and 5 are technical amendments. I will deal with each in turn. At Stage 2 an amendment was proposed on behalf of the Assembly Commission to move the function described in section 6(2) to section 5. This was in order to give greater prominence to that particular function, and to make for a more logical order. That amendment having been agreed, there is now a duplication in the proposed Measure. The effect of section 6(2) is also expressed by section 5(1)(ca). Amendment 4 removes that duplication; I trust that you all caught that. It does not alter the substance of the proposed Measure in any way.

Amendment 5 is also a technical amendment and is required to correct a drafting error. The effect of the amendment is to correct an incorrect reference to the subsection under which the commissioner can impose requirements to answer questions or to produce documents.

Y Llywydd: Gan nad oes neb wedi arwyddo eu bod am siarad ar y grŵp hwn, yr wyf am symud ymlaen. Yr wyf yn cymryd eich bod am symud i bleidlais ar welliant 4, Jeff. Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 4. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn

Jeff Cuthbert: Cynigiau welliant 3 yn fy enw i.

The question is whether amendment 3 be agreed. Are there any objections? I see there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, therefore, amendment 3 is agreed.

The Presiding Officer: The lead amendment in this group is amendment 4, on page 2 of the marshalled list. I call on Jeff Cuthbert to move amendment 4 and to speak to the other amendment in the group.

Jeff Cuthbert: Cynigiau welliant 4 yn fy enw i.

Gwelliannau technegol yw gwelliannau 4 a 5. Byddaf yn ymdrin â'r ddau yn eu tro. Yn ystod Cyfnod 2, cynigiwyd gwelliant ar ran Comisiwn y Cynulliad i symud y swyddogaeth a ddisgrifir yn adran 6(2) i adran 5. Bwriad hynny oedd rhoi mwy o amlygrwydd i'r swyddogaeth benodol honno a chreu trefn fwy rhesymegol. Mae cytuno'r gwelliant hwnnw wedi golygu bod elfen o ddyblygu yn y Mesur arfaethedig yn awr. Caiff yr hyn a fwriedir gan adran 6(2) ei fynegi hefyd yn adran 5(1)(ca). Mae gwelliant 4 yn dileu'r dyblygu hwnnw. Hyderaf fod pawb wedi deall yr hyn a ddywedais. Nid yw'n newid sylwedd y Mesur arfaethedig mewn unrhyw fodd.

Gwelliant technegol yw gwelliant 5 hefyd, ac y mae ei angen i gywiro gwall a ddigwyddodd yn ystod y broses ddrafftio. Bwriad y gwelliant yw cywiro cyfeiriad anghywir at yr is-adran sy'n galluogi'r comisiynydd i fynnu bod unigolyn yn ateb cwestiynau neu'n cyflwyno dogfennau.

The Presiding Officer: Since no-one has indicated a wish to speak to this group of amendments, we will move on. I take it that you wish to move to a vote on amendment 4, Jeff. The question is whether amendment 4 be agreed. Are there any objections? I see

unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 4 ei dderbyn.

there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, therefore, amendment 4 is agreed.

*Derbyniwyd gwelliant 4.
Amendment 4 agreed.*

Y Llywydd: Gan ein bod wedi gwaredu gwelliant 4, symudwn i waredu gwelliant 5. Yr wyf yn gwahodd Jeff Cuthbert i gynnig gwelliant 5.

The Presiding Officer: Given that we have disposed of amendment 4, we come to dispose of amendment 5. I invite Jeff Cuthbert to move amendment 5.

Jeff Cuthbert: I move amendment 5 in my name.

Jeff Cuthbert: Cynigiau welliant 5 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 5. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 5 ei dderbyn.

The question is whether amendment 5 be agreed to. Are there any objections? I see there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, therefore, amendment 5 is agreed.

*Derbyniwyd gwelliant 5.
Amendment 5 agreed.*

3.30 p.m.

Braint a Buddiannau'r Cyhoedd (Gwelliannau 6 a 7) Privilege And Public Interests (Amendments 6 and 7)

Y Llywydd: Mae'r trydydd grŵp o welliannau'n ymwneud â braint a buddiannau'r cyhoedd. Y prif welliant yn y grŵp hwn yw gwelliant 6, sy'n ymddangos ar dudalen 2 o'r rhestr o welliannau wedi'u didoli. Yr wyf yn galw ar Jeff Cuthbert i gynnig gwelliant 6 a siarad am y gwelliant arall yn y grŵp.

The Presiding Officer: The third group of amendments relates to privilege and public interests. The lead amendment in this group is amendment 6, which appears on page 2 of the marshalled list. I call Jeff Cuthbert to move amendment 6 and to speak to the other amendment in the group.

Jeff Cuthbert: I move amendment 6 in my name.

Jeff Cuthbert: Cynigiau welliant 6 yn fy enw i.

These amendments do not introduce any substantive changes to the proposed Measure, but provide greater clarity as to how certain issues of privilege and public interest immunity are to be dealt with by section 11. They bring section 11 more closely into line with sections 37.9 and 37.10 of the Government of Wales Act 2006. Under section 8(1) of the proposed Measure, the commissioner has the power to call individuals to give evidence or provide documents in pursuit of the investigative process. Section 11(2) relates to the immunity that a person acting as a prosecutor

Nid yw'r gwelliannau hyn yn newid sylwedd y Mesur arfaethedig, ond maent yn rhoi mwy o eglurder am y modd y bydd adran 11 yn ymdrin â rhai materion braint ac imiwnedd buddiant cyhoeddus. Maent yn sicrhau bod adran 11 yn fwy cydnaws ag adrannau 37.9 a 37.10 Deddf Llywodraeth Cymru 2006. Dan adran 8(1) yn y Mesur arfaethedig, mae gan y comisiynydd y pŵer i alw ar unigolion i roi tystiolaeth neu i gyflwyno dogfennau fel rhan o'r broses ymchwilio. Mae adran 11(2) yn ymwneud â'r imiwnedd a fydd gan unigolyn sy'n gweithredu fel erlynydd mewn achosion troseddol o ran y pŵer hwnnw, os gallai

in criminal proceedings is to have in relation to that power if compliance might prejudice those criminal proceedings. In certain circumstances, criminal prosecutions can be initiated on behalf of Welsh Ministers, for example for certain breaches of planning and environmental law. Where a criminal prosecution is carried on in the name of the Welsh Ministers, and relates to devolved matters, it is right that any decision on claiming this immunity is made by the Welsh Government's law officer, the Counsel General, rather than by an individual prosecutor. Amendment 6 requires the Counsel General to make that decision in the cases in question, and amendment 7 defines the cases.

cydymffurfio â chais y comisiynydd fod yn niweidiol i'r achosion troseddol hynny. Mewn rhai amgylchiadau, gellir cychwyn erlyniadau troseddol ar ran Gweinidogion Cymru, er enghraifft, mewn rhai achosion o dorri cyfreithiau cynllunio ac amgylcheddol. Os caiff erlyniad troseddol ei gynnal yn enw Gweinidogion Cymru, ac os yw'n ymwneud â materion sydd wedi'u datganoli, mae'n iawn i unrhyw benderfyniad ynghylch hawlio'r imiwnedd hwn gael ei wneud gan swyddog cyfraith Llywodraeth Cymru, sef y Cwnsler Cyffredinol, yn hytrach na chan erlynydd unigol. Yn ôl gwelliant 6 mae'n ofynnol i'r Cwnsler Cyffredinol wneud y penderfyniad hwnnw yn yr achosion dan sylw, ac y mae gwelliant 7 yn diffinio'r achosion hynny.

Y Llywydd: Nid oes unrhyw un wedi cysylltu i ddweud eu bod am siarad ar y mater hwn, felly a ydych yn dymuno symud i bleidlais ar welliant 6?

The Presiding Officer: No other Members have indicated that they wish to speak to this issue, therefore, do you wish to move to a vote on amendment 6?

Jeff Cuthbert: Yes.

Jeff Cuthbert: Ydw.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 6. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 6 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is whether amendment 6 be agreed to. Are there any objections? I see there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, therefore, amendment 6 is agreed.

*Derbyniwyd gwelliant 6.
Amendment 6 agreed.*

Y Llywydd: Gan ein bod wedi gwaredu gwelliant 6, awn ymlaen i waredu gwelliant 7. Yr wyf yn gwahodd Jeff Cuthbert i gynnig gwelliant 7.

The Presiding Officer: As we have disposed of amendment 6, we now come to dispose of amendment 7. I invite Jeff Cuthbert to move amendment 7.

Jeff Cuthbert: I move amendment 7 in my name.

Jeff Cuthbert: Cynigaf welliant 7 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 7. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 7 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is whether amendment 7 be agreed to. Are there any objections? I see there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, therefore, amendment 7 is agreed.

*Derbyniwyd gwelliant 7.
Amendment 7 agreed.*

Y Llywydd: Awn ymlaen i waredu gwelliannau 8 a 9. Yr wyf yn gwahodd Jeff Cuthbert i gynnig gwelliant 8.

The Presiding Officer: We now come to dispose of amendments 8 and 9. I invite Jeff Cuthbert to move amendment 8.

Jeff Cuthbert: I move amendment 8 in my name.

Jeff Cuthbert: Cynigiau welliant 8 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid dderbyn gwelliant 8. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 8 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is whether amendment 8 be agreed to. Are there any objections? I see there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, therefore, amendment 8 is agreed.

*Derbyniwyd gwelliant 8.
Amendment 8 agreed.*

Y Llywydd: Yr wyf yn gwahodd Jeff Cuthbert i gynniw gwelliant 9.

The Presiding Officer: I invite Jeff Cuthbert to move amendment 9.

Jeff Cuthbert: I move amendment 9 in my name.

Jeff Cuthbert: Cynigiau welliant 9 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 9. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 9 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is whether amendment 9 be agreed to. Are there any objections? I see there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, therefore, amendment 9 is agreed.

*Derbyniwyd gwelliant 9.
Amendment 9 agreed.*

Cod y Gweinidogion (Gwelliant 10) The Ministerial Code (Amendment 10)

Y Llywydd: Yr unig welliant yn y grŵp hwn yw gwelliant 10, sy'n ymddangos ar dudalen 3 o'r rhestr o welliannau wedi'u didoli. Yr wyf yn galw ar Jeff Cuthbert i gynniw gwelliant 10 a siarad amdano.

The Presiding Officer: The only amendment in this group is amendment 10, which appears on page 3 of the marshalled list. I call on Jeff Cuthbert to move and to speak to amendment 10.

Jeff Cuthbert: I move amendment 10 in my name.

Jeff Cuthbert: Cynigiau welliant 10 yn fy enw i.

This is another amendment that has arisen out of dialogue with the Welsh Assembly Government's lawyers. The commissioner can only, under section 5, investigate and report on complaints that Assembly Members have failed to comply with relevant provisions—in other words, the standards laid down by the Assembly relating to the conduct of Assembly Members in the office of Assembly Members. However, in addition to dealing with specific complaints, the commissioner will be able to give advice on a number of general matters relating to standards of conduct. It is the common intention of the committee, and the Welsh

Mae hwn yn welliant arall sydd wedi codi o drafodaethau gyda chyfreithwyr Llywodraeth y Cynulliad. Dan adran 5, yr unig gwynion y gall y comisiynydd ymchwilio iddynt ac adrodd amdanynt yw cwynion bod Aelodau Cynulliad wedi methu â chydymffurfio â darpariaethau perthnasol—mewn geiriau eraill, y safonau wedi eu pennu gan y Cynulliad sy'n ymwneud ag ymddygiad Aelodau Cynulliad yn eu rôl fel Aelodau Cynulliad. Fodd bynnag, yn ogystal ag ymdrin â chwynion penodol, bydd y comisiynydd yn gallu rhoi cyngor ar nifer o faterion cyffredinol sy'n ymwneud â safonau ymddygiad. Bwriad cyffredin y pwyllgor, a

Assembly Government, that these powers should only apply to standards of conduct of Assembly Members in that office. It is not the intention that the proposed Measure should confer functions on a commissioner in relation to advising on the standards of conduct of those Assembly Members who are Ministers when acting in their separate ministerial offices, which is, of course, a matter for the First Minister and the ministerial code. The effect of this amendment is to make absolutely clear, on the face of the proposed Measure, that the question of advising on standards of conduct, which apply only to Ministers, does not fall within the functions and remit of the commissioner.

Alun Cairns: I am grateful to Jeff Cuthbert for the way in which the amendment has been tabled and the way in which previous committee Stages were dealt with by the commission and all members of the committee. On this amendment, we take a different view. The Ministerial Code is very different to ministerial codes elsewhere, for example in Westminster. The Ministerial Code in Westminster is judged by the Cabinet Secretary. I find it a difficult position in which to be. Should there be a complaint against a Minister that he or she is in breach of the ministerial code, the judgment will ultimately be made by the First Minister.

We have been in a position in the past where questions have been raised about the ministerial code. Thankfully, there have been no questions about the ultimate judgment that was made on those occasions, but for any First Minister to be put in a position to make a judgment on his closest colleagues as to whether he or she has breached the ministerial code is an undesirable position. It should be made by an independent individual, as is the situation in Westminster and elsewhere across the United Kingdom and the Commonwealth. To leave it to the First Minister is difficult, going against my view of natural justice. Therefore, the Welsh Conservatives will vote against the amendment to allow the commissioner to cast judgment on whether the ministerial code has been adhered to or not.

Llywodraeth y Cynulliad, yw y dylai'r pwerau hyn ymwneud yn unig â safonau ymddygiad Aelodau Cynulliad yn y swydd honno. Ni fwriedir i'r Mesur arfaethedig roi swyddogaethau i gomisiynydd o ran cynghori ar safonau ymddygiad yr odau Cynulliad hynny sy'n Weinidogion wrth iddynt gyflawni eu swyddi ar wahân fel gweinidogion. Mater i'r Prif Weinidog a'r cod gweinidogion yw hynny, wrth gwrs. Effaith y gwelliant hwn yw ei gwneud yn gwbl glir, ar flaen y Mesur arfaethedig, nad yw cynghori ynghylch safonau ymddygiad, sy'n berthnasol i Weinidogion yn unig, yn rhan o swyddogaethau a chylch gwaith y comisiynydd.

Alun Cairns: Yr wyf yn ddiolchgar i Jeff Cuthbert am y modd y mae'r gwelliant wedi'i gyflwyno a'r modd yr oedd y comisiwn a holl aelodau'r pwyllgor wedi ymdrin â Chyfnodau pwyllgor blaenorol. Mae gennym farn wahanol am y gwelliant hwn. Mae'r Cod Gweinidogion yn wahanol iawn i godau gweinidogion mewn manau eraill, er enghraifft, yn San Steffan. Ysgrifennydd y Cabinet sy'n llunio barn am achosion yn ymwneud â'r Cod Gweinidogion yn San Steffan. Mae'n sefyllfa anodd i fod ynddi. Pe bai cwyn yn dod yn erbyn Gweinidog ei fod ef neu hi wedi gweithredu'n groes i'r cod gweinidogion, y Prif Weinidog fydd yn llunio'r farn yn y pen draw.

Yr ydym wedi bod mewn sefyllfa yn y gorffennol lle mae cwestiynau wedi eu codi ynghylch y cod gweinidogion. Diolch byth, ni fu dim cwestiynau am y farn derfynol a luniwyd bryd hynny, ond mae'n annymunol i unrhyw Brif Weinidog fod mewn sefyllfa i lunio barn a yw ei gydweithwyr agosaf wedi gweithredu'n groes i'r cod gweinidogion. Unigolyn annibynnol a ddylai lunio'r farn honno, fel sy'n digwydd yn San Steffan ac mewn manau eraill yn y Deyrnas Unedig a'r Gymanwlad. Mae'n anodd gadael hynny i'r Prif Weinidog, ac y mae'n groes i'm barn i am gyfiawnder naturiol. Felly, bydd Ceidwadwyr Cymru'n pleidleisio yn erbyn y gwelliant i ganiatáu'r comisiynydd i farnu a yw'r cod gweinidogion wedi ei gadw ai peidio.

Jenny Randerson: My points follow on closely from those made by Alun Cairns. Overall, we strongly welcome the fact that the committee was willing to agree to the Government's proposed amendments, because it would be confusing and inappropriate if the Welsh Assembly Government had brought amendments to a piece of legislation dealing with the conduct of ordinary Assembly Members as constituency representatives. It is the type of confusion that the Westminster Government has got itself into on expenses issues, making a tricky situation even worse.

We will not vote against the amendment, because I agree with it. It emphasises the separation of the Assembly Government from the Assembly as a whole, which is the important issue with regard to the amendment. However, I want to take the opportunity to make the point that Alun Cairns made, in that the ministerial code needs revising. This is not the place for it to be revised—it is a matter for Ministers—but I have been in a position, as Members will know, where I referred an issue to the First Minister who turned out to be judge, jury and accused in his own case. He only took hours to respond and judge in his own case, which is not a desirable position for him to be put in, and it is not a situation that brings greater credibility to the Assembly as a whole or to Ministers. I have done the job and I understand the difficulty, but it is important that Ministers put their own judgment more at arm's length than the First Minister is able to do in the current situation. However, the Welsh Liberal Democrats will support the amendment, because it underlines the desirable separation between the Assembly and the Government.

Y Llywydd: Galwaf ar Jeff Cuthbert i ymateb.

Jeff Cuthbert: I accept the spirit in which Alun Cairns made his views and those of his group known, but we agreed during earlier Stages that the proposed Measure is a Measure for the National Assembly for Wales to establish a commissioner to investigate complaints about the conduct of

Jenny Randerson: Mae fy mhwyntiau'n dilyn yn agos a wnaeth Alun Cairns. Yn gyffredinol, yr ydym yn croesawu'n fawr y ffaith fod y pwyllgor wedi bod yn barod i gytuno i welliannau arfaethedig y Llywodraeth, gan y byddai'n amhriodol ac yn ddryslyd pe bai Llywodraeth y Cynulliad wedi cyflwyno gwelliannau i ddarn o ddeddfwriaeth sy'n ymdrin ag ymddygiad Aelodau Cynulliad cyffredin fel cynrychiolwyr etholaethau. Dyma'r math o ddryswch y mae Llywodraeth San Steffan wedi'i gael ar faterion yn ymwneud â threuliau, gan wneud sefyllfa anodd yn waeth fyth.

Ni fyddwn yn pleidleisio yn erbyn y gwelliant, oherwydd yr wyf yn cytuno ag ef. Mae'n pwysleisio'r ffaith fod Llywodraeth y Cynulliad ar wahân i'r Cynulliad fel corff, a dyna sy'n bwysig o ran y gwelliant. Fodd bynnag, yr wyf am gymryd y cyfle i wneud y pwynt a wnaeth Alun Cairns, sef bod angen diwygio'r cod gweinidogion. Nid dyma yw'r lle i'w ddiwygio—mater i Weinidogion ydyw—ond fel y gŵyr Aelodau, yr wyf wedi bod mewn sefyllfa pan gyfeiriais fater at y Prif Weinidog a gwelwyd mai ef oedd y barnwr, y rheithgor a'r cyhuddedig yn ei achos ei hun. Oriau yn unig a gymerodd i ymateb a llunio barn am ei achos ei hun, ac nid yw'n sefyllfa ddymunol iddo fod ynddi, ac nid yw'n sefyllfa sy'n dod a mwy o hygrededd i'r Cynulliad fel corff nac i Weinidogion. Yr wyf wedi gwneud y gwaith ac yr wyf yn deall yr anhawster, ond mae'n bwysig i Weinidogion roi pellter rhyngddynt â'r broses o lunio barn yn fwy nag y gall y Prif Weinidog ei wneud yn y sefyllfa bresennol. Fodd bynnag, bydd Democratiaid Rhyddfrydol Cymru yn cefnogi'r gwelliant, gan ei fod yn tynnu sylw at y gwahaniaeth rhwng y Cynulliad a'r Llywodraeth, sy'n beth dymunol.

The Presiding Officer: I call on Jeff Cuthbert to respond.

Jeff Cuthbert: Yr wyf yn derbyn yr ysbryd y mynegodd Alun Cairns ei farn ef a barn ei grŵp, ond cytunwyd gennym yn ystod Cyfnodau cynharach bod y Mesur arfaethedig yn Fesur i Gynulliad Cenedlaethol Cymru greu swydd comisiynydd i ymchwilio i gwynion am ymddygiad Aelodau Cynulliad.

Assembly Members. It was in that context that the Committee on Standards of Conduct considered its work. Kirsty Williams raised the point in earlier Stages that the commissioner should have powers to investigate members of the Welsh Assembly Government. However, this was not the view of the committee following discussion, and we did not proceed down that path.

However, the proposed amendment does not fundamentally alter the proposed Measure before us, so there is no change other than to add clarity about the powers on the face of the proposed Measure, as I have already said. Naturally, any Minister who is deemed to have misbehaved in his or her capacity as an Assembly Member, for example, in dealing with a constituency matter, could be subject to investigation by the commissioner under those circumstances.

3.40 p.m.

Alun Cairns: I am grateful to Jeff Cuthbert for giving way and for the way in which he received the points that I made a little earlier. Does Jeff Cuthbert accept that this could be an opportunity for the Assembly to take a stand in encouraging the ministerial code to be reviewed by those who are affected by it and potentially for it to come before the Chamber for us to take a view? Is this an opportune time to do so, bearing in mind the current climate in terms of confidence in politicians and parliamentarians?

Jeff Cuthbert: You have made your point, but you know that that is not the business that is before us today. I am reporting on the work of the Committee on Standards of Conduct and the brief that we have been given, and that is what I am concentrating upon. That is all that I have to say by way of reply to the debate.

Y Llywydd: Yr wyf yn cymryd eich bod am symud i bleidlais ar welliant 10. Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 10. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf fod gwrthwynebiad, felly symudwn i bleidlais ffurfiol.

Yn y cyd-destun hwnnw yr ystyriodd y Pwyllgor Safonau Ymddygiad ei waith. Yn ystod Cyfnodau cynharach, cododd Kirsty Williams y pwynt y dylai'r comisiynydd gael pwerau i ymchwilio i aelodau Llywodraeth y Cynulliad. Fodd bynnag, nid dyna oedd barn y pwyllgor ar ôl trafod, ac nid aethom ymhellach ar hyd y trywydd hwnnw.

Fodd bynnag, yn y bôn nid yw'r gwelliant arfaethedig yn newid y Mesur arfaethedig sydd o'n blaenau, felly, nid oes newid ar wahân i ychwanegu eglurder am y pwerau ar flaen y Mesur arfaethedig, fel y dywedais eisoes. Yn naturiol, gallai unrhyw Weinidog yr ystyrir ei fod wedi camymddwyn yn ei rôl fel Aelod Cynulliad, er enghraifft, wrth ymdrin â mater yn ymwneud ag etholaeth, fod yn destun ymchwiliad gan y comisiynydd dan yr amgylchiadau hynny.

Alun Cairns: Yr wyf yn ddiolchgar i Jeff Cuthbert am ildio ac am y modd y derbyniodd y pwyntiau a wneuthum ychydig yn gynharach. A yw Jeff Cuthbert yn derbyn y gallai hwn fod yn gyfle i'r Cynulliad wneud safiad o ran annog adolygu'r cod gweinidogion gan y sawl y mae'n effeithio arnynt, ac o bosibl iddo ddod gerbron y Siambr er mwyn inni fynegi barn? A yw hwn yn amser priodol inni wneud hynny, o gofio'r hinsawdd sydd ohoni o ran hyder pobl mewn gwleidyddion ac aelodau seneddol?

Jeff Cuthbert: Yr ydych wedi gwneud eich pwynt, ond gwyddoch nad dyna yw'r busnes sydd o'n blaenau heddiw. Yr wyf yn adrodd am waith y Pwyllgor Safonau Ymddygiad a'r briff a roddwyd inni, ac ar hynny yr wyf yn canolbwyntio. Dyna'r cyfan sydd gennyf i'w ddweud wrth ymateb i'r ddadl.

The Presiding Officer: I take it that you wish to move to a vote on amendment 10. The question is that amendment 10 be agreed to. Are there any objections? I see there are objections, so we will move to a formal vote.

*Gwelliant 10: O blaid 33, Ymatal 0, Yn erbyn 7.
Amendment 10: For 33, Abstain 0, Against 7.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Black, Peter
Burnham, Eleanor
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew R.T.
Evans, Nerys
Franks, Chris
German, Michael
Gibbons, Brian
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Helen Mary
Law, Trish
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Mewies, Sandy
Randerson, Jenny
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Watson, Joyce
Williams, Kirsty
Wood, Leanne

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Burns, Angela
Cairns, Alun
Davies, Paul
Isherwood, Mark
Millar, Darren
Morgan, Jonathan
Williams, Brynle

*Derbyniwyd gwelliant 10.
Amendment 10 agreed.*

Y Llywydd: Gan ein bod wedi dod at ddiwedd ystyriaeth Cyfnod 3 Mesur Arfaethedig Comisiynydd Safonau Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yr wyf yn datgan, yn unol â Rheolau Sefydlog Rhif 23.55 a 23.56, y bernir bod pob adran a'r Atodlen i'r Mesur arfaethedig wedi eu derbyn. Dyna ddiwedd trafodion Cyfnod 3.

The Presiding Officer: As we have reached the end of our Stage 3 consideration of the Proposed National Assembly for Wales Commissioner for Standards Measure, in accordance with Standing Order No. 23.55 and 23.56, I declare that all sections of, and the Schedule to, the Proposed Measure are deemed agreed. That concludes Stage 3 proceedings.

**Cynnig yng Nghyfnod 4 o dan Reol Sefydlog Rhif 23.58 i Gymeradwyo Mesur Arfaethedig Comisiynydd Safonau Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Stage 4 Standing Order No. 23.58 Motion to Approve the Proposed National Assembly for Wales Commissioner for Standards Measure**

Jeff Cuthbert: I move that

Jeff Cuthbert: Cynigiau fod

the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order No. 23.58, approves the Proposed National Assembly for Wales Commissioner for Standards Measure.

It gives me great pleasure, after nearly two years of solid effort by the Committee on Standards of Conduct and its advisers, as well as by all those who have contributed to the scrutiny of the proposed Measure by the Assembly, to propose that the National Assembly for Wales approves the proposed Measure. This year, we have marked 10 years of devolution, and today we have achieved another milestone in the history of the Assembly. I hope that, by the end of this debate, we will see the first ever committee proposed Measure passed by the Assembly ready for Royal Approval in December. I am acting on behalf of the Committee on Standards of Conduct today and would like to pay tribute to current and former committee members—Chris Franks, Brynle Williams, Kirsty Williams, originally, and Jenny Randerson, more lately—for the consensual and non-partisan approach that they took in developing the proposed legislation. I am grateful to all those who were involved in developing the initial proposal, as well as those who have contributed to the strengthening of the proposed Measure by tightening up a number of key issues through amendments at Stages 2 and 3 to add clarity and to ensure that the Measure is effective. Finally, I thank our colleagues across all parties for their positive support, and it would be remiss of me not to give particular thanks to our committee clerk, Sulafa Halstead, and her colleagues and Keith Bush, our legal adviser, for their invaluable assistance.

The key issues that the proposed Measure address are ensuring that the commissioner for standards is able to promote high standards in public life among Assembly Members, that the commissioner has the powers to enable him or her to investigate complaints rigorously, and, finally, that the commissioner is, and is seen to be, totally independent of the Assembly and, therefore, able to act with complete objectivity. These are all of great significance to the ability of the people of Wales to have confidence in

Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 23.58, yn cymeradwyo'r Mesur Arfaethedig Comisiynydd Safonau Cynulliad Cenedlaethol Cymru.

Ar ôl bron i ddwy flynedd o ymdrech barhaus gan y Pwyllgor Safonau Ymddygiad a'i gynghorwyr, a chan bawb sydd wedi cyfrannu at y gwaith o graffu ar Fesur arfaethedig y Cynulliad, mae'n bleser gennyf gynnig bod y Cynulliad Cenedlaethol yn cymeradwyo'r Mesur arfaethedig. Eleni yr ydym wedi dathlu 10 mlynedd o ddatganoli, a heddiw yr ydym wedi cyrraedd carreg filltir arall yn hanes y Cynulliad. Erbyn diwedd y ddadl hon, yr wyf yn gobeithio y byddwn yn gweld y Mesur cyntaf erioed i'w gynnig gan bwyllgor yn cael ei dderbyn gan y Cynulliad yn barod ar gyfer y Gymeradwyaeth Frenhinol ym mis Rhagfyr. Yr wyf yn gweithredu ar ran y Pwyllgor Safonau Ymddygiad heddiw, a hoffwn roi teyrnged i aelodau presennol ac aelodau blaenorol y pwyllgor—Chris Franks, Brynle Williams, Kirsty Williams, yn wreiddiol, a Jenny Randerson, yn fwy diweddar—am eu dull cydsyniol ac amhleidiol o weithio wrth ddatblygu'r ddeddfwriaeth arfaethedig. Yr wyf yn ddiolchgar i bawb a fu'n rhan o'r gwaith o ddatblygu'r cynnig cychwynnol yn ogystal â'r rhai sydd wedi cyfrannu at gryfhau'r Mesur arfaethedig drwy dynhau nifer o faterion pwysig drwy welliannau yng Nghyfnod 2 a 3 i ychwanegu eglurder a sicrhau bod y Mesur yn effeithiol. Yn olaf, hoffwn ddiolch i'n cydweithwyr ym mhob plaid am eu cefnogaeth gadarnhaol, a byddai bai arnaf pe na byddwn yn diolch yn benodol i glerc ein pwyllgor, Sulafa Halstead, a'i chydweithwyr a Keith Bush, ein cynghorydd cyfreithiol, am eu cymorth amhrisiadwy.

Y materion allweddol y mae'r Mesur arfaethedig yn rhoi sylw iddynt yw sicrhau bod y comisiynydd safonau'n gallu hyrwyddo safonau uchel mewn bywyd cyhoeddus ymhlith Aelodau Cynulliad, bod gan y comisiynydd y pwerau i'w alluogi i ymchwilio i gwynion yn fanwl, ac yn olaf fod y comisiynydd yn hollol annibynnol ar y Cynulliad, ac y gwelir ei fod yn hollol annibynnol, a'i fod yn gallu gweithredu'n hollol wrthrychol o ganlyniad. Mae'r rhain yn bwysig iawn o ran gallu pobl Cymru i gael

their elected representatives. Therefore, the proposed Measure enshrines the powers and independence of the Assembly's commissioner for standards in law. The support for strengthening the role of the commissioner for standards through this approach was broad, and I hope that Members across all parties will continue to take that approach and support the proposed Measure today.

Alun Cairns: I thank Jeff Cuthbert for his commitment and determination in seeing this through. I also pay the same tribute to the staff who supported him and to the recognition of the Welsh Assembly Government's lawyers, as was stated earlier in the debate on the amendments, in accepting the separation of the issues. The commissioners also deserve credit in driving this through as a key matter of principle. The Welsh Conservative Party will be supporting the motion.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid cymeradwyo Mesur Arfaethedig Comisiynydd Safonau Cynulliad Cenedlaethol Cymru. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes gwrthwynebiad, felly datganaf, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, fod y Mesur arfaethedig wedi'i gymeradwyo. Wrth wneud hynny, hoffwn estyn fy llongyfarchiadau i Jeff Cuthbert, fel yr Aelod cyntaf yn y Cynulliad hwn i arwain Mesur arfaethedig pwyllgor drwy'r broses yn llwyddiannus. Diolchaf iddo ef, ac i aelodau'r pwyllgor, am eu cwrteisi arbennig a ddangoswyd imi pan oeddwn, am y tro cyntaf erioed, yn cynnig gwelliant i Fesur arfaethedig ar ran Comisiwn y Cynulliad. Mae'n dda gennyf weld y geiriad a awgrymwyd yn y gwelliannau bellach yn rhan o'r Mesur arfaethedig. Diolch yn fawr iawn.

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion agreed.*

*Daeth y Dirprwy Lywydd (Rosemary Butler) i'r Gadair am 3.46 p.m.
The Deputy Presiding Officer (Rosemary Butler) took the Chair at 3.46 p.m.*

Adroddiad y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant ar Ddarlledu Gwasanaeth Cyhoeddus yng Nghymru

hyder yn eu cynrychiolwyr etholedig. Felly, mae'r Mesur arfaethedig yn diogelu yn y gyfraith bwerau ac annibyniaeth comisiynydd safonau'r Cynulliad. Cafwyd cefnogaeth eang ar gyfer cryfhau rôl y comisiynydd safonau drwy'r dull gweithredu hwn, ac yr wyf yn gobeithio y bydd Aelodau o bob plaid yn parhau i fabwysiadu'r dull gweithredu hwnnw ac yn cefnogi'r Mesur arfaethedig heddiw.

Alun Cairns: Hoffwn ddiolch i Jeff Cuthbert am ei ymrwymiad a'i benderfyniad wrth gael y maen i'r wal. Yr wyf yn rhoi'r un deyrnged hefyd i'r staff a fu'n ei gynorthwyo, ac i'r modd yr oedd cyfreithwyr Llywodraeth y Cynulliad, fel y nodwyd yn gynharach yn y ddadl ar y gwelliannau, wedi cydnabod a derbyn bod angen gwahanu'r materion. Mae'r comisiynwyr hefyd yn haeddu clod am wthio hyn yn ei flaen fel mater o egwyddor allweddol. Bydd Plaid Geidwadol Cymru yn cefnogi'r cynnig.

The Presiding Officer: The question is that the Proposed National Assembly for Wales Commissioner for Standards Measure be approved. Are there any objections? I see there are no objections, therefore I declare, in accordance with Standing Order No. 7.35, that the proposed Measure has been approved. In doing so, I should like to congratulate Jeff Cuthbert for being the first Member of this Assembly to lead a committee proposed Measure through the process successfully. I thank him and members of the committee for the courtesy shown to me when I, for the first time ever, proposed an amendment to a proposed Measure on behalf of the Assembly Commission. I am pleased that the wording suggested in the amendments is now included in the proposed Measure. Thank you very much.

The Communities and Culture Committee's Report on Public Service Broadcasting in Wales

Janice Gregory: I move that

the National Assembly for Wales:

notes the report of the Communities and Culture Committee into public service broadcasting in Wales, which was laid in the Table Office on 9 June 2009. (NDM4299)

In presenting this report to the Assembly today, I would like to begin by thanking my fellow committee members for their dedication throughout this inquiry, and pay particular thanks to the Members of the now dissolved Broadcasting Sub-committee for initiating this work, and particular thanks to Nerys Evans for so ably chairing that committee. I am also extremely grateful to all those who gave evidence to our inquiry, enabling us to hear from a range of key witnesses in the field of broadcasting, and whose insights were extremely valuable to us in formulating our thinking.

I will not spend a great deal of time reminding Members of the powerful influence of the media in modern culture, nor the value that I believe any healthy democracy should place on having a variety of broadcasting sources providing its news, current affairs and entertainment programmes. Plurality in both the Welsh and English language media of broadcasting is essential to the future of the democratic process in Wales. It was for that reason that our committee called for an independent Welsh media commission to commission news and non-news programming. I am therefore pleased that, in responding to our report, the Welsh Assembly Government fully accepted five of our nine recommendations, and partially accepted a further three. In particular, I am pleased that it fully agreed with our view that Wales needed a strong counterbalance in its broadcasting to BBC Wales's provision of both news and non-news programmes.

Janice Gregory: Cynigiaf fod

Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

yn nodi adroddiad y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant i ddarlledu gwasanaeth cyhoeddus yng Nghymru, a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 9 Mehefin 2009. (NDM4299)

Wrth gyflwyno'r adroddiad hwn i'r Cynulliad heddiw, hoffwn ddechrau trwy ddiolch i'm cyd-aelodau ar y pwyllgor am eu hymroddiad trwy gydol yr ymchwiliad hwn. Hoffwn ddiolch yn benodol i aelodau'r Is-bwyllgor Darlledu, sydd bellach wedi'i ddi-ddymu, am ddechrau'r gwaith, a diolch yn arbennig i Nerys Evans am gadeirio'r pwyllgor hwnnw mor fedrus. Yr wyf hefyd yn hynod ddiolchgar i bawb a gyflwynodd dystiolaeth i'n hymchwiliad, gan ein galluogi i glywed gan ystod o dystion allweddol ym maes darlledu. Yr oedd eu sylwadau craff yn hynod werthfawr inni wrth lywio ein ffordd o feddwl.

Nid yw'n fwiad gennyf dreulio llawer o amser yn atgoffa'r Aelodau o ddylanwad pwerus y cyfryngau mewn diwylliant modern, na'u hatgoffa o'r pwys y dylai unrhyw ddemocratiaeth iach ei roi, yn fy marn i, ar gael amrywiaeth o ffynonellau darlledu i ddarparu ei rhaglenni newyddion, materion cyfoes ac adloniant. Mae lluosogrwydd ym maes darlledu cyfrwng Cymraeg a Saesneg yn hanfodol i ddyfodol y broses ddemocrataidd yng Nghymru. Dyna pam y galwodd ein pwyllgor am gomisiwn cyfryngau annibynnol i Gymru i gomisiynu rhaglenni newyddion a rhaglenni nad ydynt yn rhai newyddion. Yr wyf yn falch, felly, fod Llywodraeth y Cynulliad, wrth ymateb i'n hadroddiad, wedi derbyn pump o'n naw argymhelliad yn llawn, ac wedi derbyn tri arall yn rhannol. Yr wyf yn arbennig o falch ei bod wedi cytuno'n llawn â'n safbwynt fod ar Gymru angen darpariaeth gref yn ei chyfundrefn ddarlledu i wrthbwysio darpariaeth BBC Cymru Wales o raglenni newyddion a rhaglenni nad ydynt yn rhai newyddion.

It is, therefore, with mixed emotions that I greet the UK Government's decision, in its 'Digital Britain' report, to pilot an independently financed news corporation before 2012 in Wales, rather than the more broad-ranging media commission that we recommended. I welcome the fact that this pilot corporation will go some way to addressing our concerns about the provision of news in Wales, and I believe it will strengthen both local and national media outlets across Wales. At the same time, I am disappointed that this news corporation will not address our concerns regarding non-news programming.

I appreciate that in the current financial climate, tough decisions must be made around public funding, and that the level of finance we recognised as necessary to establish a media commission in Wales may have been considered overly ambitious, and prohibitive to the UK Government. However, in the context of the overall spending on public service broadcasting in the UK, standing at £3.3 billion in 2008, £25 million is a very small sum, compared with the democratic value that it would bring. I would therefore be grateful if the Minister could offer a commitment that the Welsh Government will continue to engage in dialogue with the UK Government to addressing our concerns about a future monopoly in Wales on English-language non-news programming.

I am, however, entirely pleased that, in response to our third recommendation, the Welsh Government has appointed Professor Ian Hargreaves to lead a review on its activity in the field of creative industries and audiovisual culture. I would be grateful if the Minister could outline the anticipated timescale for the delivery of this review.

3.50 p.m.

I also welcome the Government's agreement with our fourth recommendation that each of the main public service broadcasting providers should have a minimum target of network output from Wales, being 5 per cent

Mae gennyf deimladau cymysg, felly, wrth groesawu penderfyniad Llywodraeth y DU, yn ei hadroddiad 'Prydain Ddigidol', i dreialu corfforaeth newyddion, a ariennir yn annibynnol, cyn 2012 yng Nghymru yn hytrach na'r comisiwn cyfryngau ehangach yr oeddem ni'n ei argymhell. Croesawaf y ffaith y bydd y gorfforaeth beilot hon yn cyfrannu rywfaint at fynd i'r afael â'n pryderon am y ddarpariaeth newyddion yng Nghymru, a chredaf y bydd yn cryfhau cyfryngau lleol a chenedlaethol ar draws Cymru. Ar yr un pryd, yr wyf wedi fy siomi na fydd y gorfforaeth newyddion hon yn mynd i'r afael â'n pryderon am raglenni nad ydynt yn rhai newyddion.

Sylweddolaf ei bod yn rhaid gwneud penderfyniadau anodd ynghylch cyllid cyhoeddus yn yr hinsawdd ariannol sydd ohoni, ac y gallai Llywodraeth y DU fod wedi barnu bod lefel y cyllid a oedd yn angenrheidiol yn ein barn ni i sefydlu comisiwn cyfryngau yng Nghymru yn rhy uchelgeisiol, ac yn afresymol. Serch hynny, yng nghyd-destun y gwariant cyffredinol ar ddarlledu gwasanaeth cyhoeddus yn y DU, a oedd yn £3.3 biliwn yn 2008, mae £25 miliwn yn swm bach iawn o'i gymharu â'r gwerth democrataidd y byddai'n ei sicrhau. Byddwn yn ddiolchgar, felly, pe gallai'r Gweinidog addo y bydd Llywodraeth Cymru'n parhau i drafod gyda Llywodraeth y DU i fynd i'r afael â'n pryderon am fonopoli yn y dyfodol yng Nghymru o ran rhaglenni Saesneg nad ydynt yn rhai newyddion.

Fodd bynnag, yr wyf yn falch tu hwnt fod Llywodraeth Cymru, wrth ymateb i'n trydydd argymhelliad, wedi penodi'r Athro Ian Hargreaves i arwain adolygiad o weithgarwch y Llywodraeth ym maes y diwydiannau creadigol a'r diwylliant clyweled. Byddwn yn ddiolchgar pe gallai'r Gweinidog amlinellu'r amserlen a ragwelir ar gyfer cynnal yr adolygiad hwn.

Croesawaf hefyd gytundeb y Llywodraeth i'n pedwerydd argymhelliad, sef y dylai pob un o'r prif ddarparwyr darlledu gwasanaeth cyhoeddus gael targed gofynnol ynghylch y cynnyrch a ddaw o Gymru ar gyfer y

of their qualifying output. However, I am disappointed with Ofcom's proposals that Channel 4 should produce just 3 per cent of the total of its network commissions from Wales, Scotland and Northern Ireland together. I consider that this figure should be closer to the total of the nations' percentages of the UK population base, which is 5 per cent in the case of Wales alone.

I would be grateful, Minister, if you could offer a commitment that the Welsh Assembly Government will continue to engage with Ofcom on raising this minimum target. I would also be grateful if you could commit to providing regular updates on the Welsh Government's dialogue with Ofcom, towards persuading it to provide an annual public assessment of the portrayal of Wales by the main public service broadcasters. In this context, I would also be grateful if you could provide an update on the Welsh Government's dialogue with Ofcom on the committee's suggestion that, until BBC Wales's services are available as DAB services in 90 per cent of Wales, the analogue signal will not be switched off.

Finally, I welcome the Welsh Assembly Government's decision to accept fully our closing recommendation that it will work with the BBC to develop a creative hub for media in Wales. The Welsh Government's statement that it is working closely with the BBC on establishing a major production centre in Wales is to be applauded, and I would be grateful if you could outline any anticipated timescales for the completion of such work.

In conclusion, there is much to welcome in the Welsh Assembly Government's measured response to our report. However, there is still much for it to do, both alone and in dialogue with the UK Government and Ofcom, and my committee will look forward to scrutinising the progress of this work. I would like to thank again everyone who has participated in the production of this report. I look forward to the debate this afternoon.

The Minister for Heritage (Alun Ffred

rhwydwaith, sef 5 y cant o'u cynnyrch cymwys. Serch hynny, yr wyf yn siomedig â chynigion Ofcom mai 3 y cant yn unig o gyfanswm y cynnyrch a gomisiynir gan Channel 4 ar gyfer y rhwydwaith y dylai'r sianel ei gynhyrchu o Gymru, yr Alban a Gogledd Iwerddon gyda'i gilydd. Teimlaf y dylai'r ffigur hwn fod yn nes at gyfanswm canrannau'r gwledydd hynny o boblogaeth y DU, sy'n 5 y cant yn achos Cymru'n unig.

Byddwn yn ddiolchgar, Weinidog, pe gallech addo y bydd Llywodraeth y Cynulliad yn parhau i drafod gydag Ofcom ynghylch codi'r targed gofynnol hwn. Byddwn yn ddiolchgar hefyd pe gallech ymrwmo i roi'r wybodaeth ddiweddaraf inni'n rheolaidd am y drafodaeth rhwng Llywodraeth Cymru ac Ofcom ynghylch cymell Ofcom i ddarparu asesiad cyhoeddus blynyddol o'r modd y caiff Cymru ei phortreadu gan y prif ddarlledwyr gwasanaeth cyhoeddus. Yn y cyd-destun hwn, byddwn yn ddiolchgar hefyd pe gallech roi'r wybodaeth ddiweddaraf inni am y drafodaeth rhwng Llywodraeth Cymru ac Ofcom ynghylch awgrym y pwyllgor na ddylai'r signal analog gael ei ddiffodd nes bydd gwasanaethau BBC Cymru Wales ar gael fel gwasanaethau DAB mewn 90 y cant o Gymru.

Yn olaf, croesawaf benderfyniad Llywodraeth y Cynulliad i dderbyn yn llawn ein hargymhelliad olaf, sef y bydd yn gweithio gyda'r BBC i ddatblygu canolfan greadigol ar gyfer y cyfryngau yng Nghymru. Rhaid cymeradwyo datganiad Llywodraeth Cymru ei bod yn cydweithio'n agos â'r BBC ar sefydlu canolfan gynhyrchu fawr yng Nghymru, a byddwn yn ddiolchgar pe gallech amlinellu unrhyw amserlenni a ragwelir ar gyfer cwblhau gwaith o'r fath.

I gloi, mae llawer i'w groesawu yn ymateb gofalus Llywodraeth y Cynulliad i'n hadroddiad. Serch hynny, mae llawer ganddi i'w wneud o hyd, ar ei phen ei hun ac ar y cyd â Llywodraeth y DU ac Ofcom, ac mae fy mhwyllgor yn edrych ymlaen at graffu ar gynnydd y gwaith hwnnw. Hoffwn ddiolch eto i bawb sydd wedi ymwneud â chynhyrchu'r adroddiad hwn. Edrychaf ymlaen at y ddadl y prynhawn yma.

Y Gweinidog dros Dreftadaeth (Alun

Jones): I welcome the opportunity to contribute to today's debate. The timing is very appropriate, considering the many discussions on broadcasting issues that have taken place in recent months.

Before I go on, I need to note that the broadcasting scene in Wales is very much the poorer today, following the recent sudden death of Patrick Hannan. His wit and informed commentary on Wales and the world will be sadly missed at home and further afield.

I wish to thank Janice, the Chair of the committee, along with the other members and officers of the committee, for the commendable work that has been achieved. I appreciated the opportunity to appear in front of the committee last December. As you know, the Government formally responded to the committee report before the summer break. I am sure that you have all read the response, so I will not go through all of its recommendations now. Naturally, I welcomed the fact that so many of the points of scrutiny in the report were ones that we, as a Government, had already drawn attention to.

With regard to ensuring a fair democracy in Wales—and to ensure that the needs of our viewers are being met—the importance of pluralism in English-medium television in Wales must again be emphasised, as Janice has done. When the Committee's report was published, the call to establish a Welsh media commission attracted the most attention. As you are aware, the Assembly Government had already endorsed our broadcasting advisory group's recommendation to establish such a commission. As outlined in our response to the committee's report, we still feel that establishing such a commission could be an effective way of responding to the needs and interests of viewers in Wales. However, we are not responsible for decisions in this area as broadcasting is not a devolved matter. The UK Government's report 'Digital Britain', published in June, proposed a pilot scheme in Wales, which would establish an independently funded news consortium. The UK Government held a consultation on this proposal during the summer, and the Assembly Government

Ffred Jones): Croesawaf y cyfle i gyfrannu at y ddadl hon heddiw. Mae'r amseru'n briodol iawn o ystyried y trafodaethau niferus sydd wedi bod ar faterion darlledu yn ystod y misoedd diweddar.

Cyn symud ymlaen, rhaid imi nodi fod y byd darlledu yng Nghymru yn dlotach o lawer heddiw, yn dilyn marwolaeth sydyn Patrick Hannan yn ddiweddar. Bydd pobl yn gweld colli ei ffraethineb a'i sylwadau gwybodus ar Gymru a'r byd, yma yng Nghymru a thu hwnt.

Dymunaf ddiolch i Janice, Cadeirydd y pwyllgor, ynghyd ag aelodau a swyddogion eraill y pwyllgor am y gwaith clodwiw sydd wedi'i gyflawni. Gwerthfawrogais y cyfle i ymddangos gerbron y pwyllgor fis Rhagfyr diwethaf. Fel y gwyddoch, ymatebodd y Llywodraeth yn ffurfiol i adroddiad y pwyllgor cyn toriad yr haf. Yr wyf yn siŵr eich bod i gyd wedi darllen yr ymateb, felly, nid af trwy ei holl argymhellion yn awr. Yn naturiol, yr oeddwn yn croesawu'r ffaith fod cynifer o'r pwyntiau craffu yn yr adroddiad yn rhai yr oeddem ni, fel Llywodraeth, eisoes wedi tynnu sylw atynt.

O ran sicrhau democratiaeth deg yng Nghymru—a sicrhau bod anghenion ein gwylwyr yn cael eu diwallu—rhaid pwysleisio unwaith eto bwysigrwydd lluosogrwydd ym maes teledu Saesneg yng Nghymru, fel y gwnaeth Janice. Pan gyhoeddwyd adroddiad y pwyllgor, yr alwad i sefydlu comisiwn cyfryngau i Gymru a ddenodd y sylw mwyaf. Fel y gwyddoch, yr oedd Llywodraeth y Cynulliad eisoes wedi cefnogi argymhelliad ein grŵp cynghori ar ddarlledu i sefydlu comisiwn o'r fath. Fel yr amlinellwyd yn ein hymateb i adroddiad y pwyllgor, yr ydym yn dal i deimlo y gallai sefydlu comisiwn o'r fath fod yn ffordd effeithiol i ymateb i anghenion a diddordebau gwylwyr yng Nghymru. Serch hynny, nid ydym yn gyfrifol am benderfyniadau yn y maes hwn gan nad yw darlledu'n fater sydd wedi'i ddatganoli. Yr oedd adroddiad Llywodraeth y DU, 'Prydain Ddigidol', a gyhoeddwyd ym mis Mehefin, yn cynnig cynllun peilot yng Nghymru a fyddai'n sefydlu consortiwm newyddion yn cael ei ariannu'n annibynnol. Bu Llywodraeth y DU

consequently responded to this consultation; that response is available on our website.

We look forward to the outcomes of this consultation. In the meantime, questions remain regarding the criteria and processes for establishing and selecting the members of the news consortium. Indeed, during the course of the past few weeks, I have written to Ben Bradshaw, the Secretary of State for Culture, Media and Sport, drawing his attention to those questions.

Er fy mod yn ymwybodol nad oedd darlledu drwy gyfrwng y Gymraeg ymhlith argymhellion y pwyllgor, ni ellir gorbwysleisio cyfraniad S4C yn yr ymdrech i wireddu ymrwymiad Llywodraeth y Cynulliad i Gymru ddwyieithog. Nid oes gennyf amser yn awr i fanylu ar nifer o'r materion eraill sydd dan sylw yn ein hymateb, gan gynnwys cyfrifoldebau'r prif ddarlledwyr i sicrhau cynrychiolaeth deilwng o gynnyrch Cymru ar y rhwydwaith a'r her sy'n wynebu radio digidol. Cytunaf yn llwyr â sylwadau Janice am y mater hwnnw. Mae Llywodraeth y Cynulliad yn naturiol yn gefnogol o'r sector radio. Arwydd o hynny yw ein cefnogaeth i radio cymunedol drwy ein cronfa radio cymunedol.

Efallai y bydd cyfle i drafod y rhain a materion eraill pan fyddaf yn siarad tuag at ddiwedd y ddadl. Edrychaf ymlaen yn awr at glywed sylwadau Aelodau ar gynnwys yr adroddiad.

Alun Cairns: First, I thank Janice Gregory for the way in which she chaired the review. I also recognise the work of the clerk and the committee's support staff as well as that of the special adviser and the role that he played in briefing and updating Assembly Members, as the debate moved on quickly. It has even moved on since the time that the committee first reported.

I thank the Minister for his response in accepting many of the report's recommendations, but what further lobbying is he undertaking to the Department for

yn ymgynghori ar y cynnig hwn yn ystod yr haf, ac ymatebodd Llywodraeth y Cynulliad i'r ymgynghoriad hwnnw; mae'r ymateb ar gael ar ein gwefan.

Edrychwn ymlaen at ganlyniadau'r ymgynghoriad. Yn y cyfamser, mae cwestiynau'n parhau ynghylch y meini prawf a'r prosesau ar gyfer sefydlu'r consortiwm newyddion a dewis ei aelodau. Yn wir, yn ystod yr ychydig wythnosau diwethaf yr wyf wedi ysgrifennu at Ben Bradshaw, yr Ysgrifennydd Gwladol dros Ddiwylliant, y Cyfryngau a Chwaraeon, i dynnu ei sylw at y cwestiynau hynny.

Although I am aware that broadcasting through the medium of Welsh was not among the committee's recommendations, S4C's contribution to the effort of realising the Assembly Government's commitment to a bilingual Wales cannot be overemphasised. I do not have time to go into detail on many of the other issues contained in our response, including the responsibilities of the main broadcasters to ensure that productions from Wales are well represented on the network, and the challenge facing digital radio; I totally agree with Janice's comments on that issue. The Assembly Government is naturally supportive of the radio sector. Our support for community radio through our community radio fund is witness to that.

There may be an opportunity to discuss these issues and others when I speak at the end of the debate. I now look forward to hearing Members' comments on the contents of the report.

Alun Cairns: Yn gyntaf, diolchaf i Janice Gregory am y ffordd y cadeiriodd yr adolygiad. Yr wyf hefyd yn cydnabod gwaith y cler a chynorthwywyr y pwyllgor, ynghyd â gwaith y cynghorydd arbennig a'i rôl yn briffio Aelodau'r Cynulliad a rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf iddynt wrth i'r ddadl symud yn ei blaen yn gyflym. Mae wedi symud ymlaen eto ers i'r pwyllgor gyflwyno ei adroddiad cyntaf.

Diolch i'r Gweinidog am ei ymateb wrth dderbyn nifer o argymhellion yr adroddiad, ond sut y mae'n bwriadu llobio'r Adran dros Ddiwylliant, y Cyfryngau a Chwaraeon

Culture, Media and Sport and what pressure is he putting on them at this late stage and as they formulate their final views, bearing in mind that this is a moveable feast?

The key issues are the future of news reporting on channel 3 and recognition that there is a need for competition with the BBC. Obviously, the BBC is publicly funded and has not been subject to the same cutbacks as the independent sector or ITV in terms of advertising, the recession and of greater choice, which is giving viewers the choice to watch other channels. Ultimately, the publicly-funded licence fee model works effectively, providing advertising income at a comparable level to the channel's output. If one channel is exceptionally dominant in the field, then questions are raised about whether that is an effective use of public funds and whether those could be used in another way.

We need to recognise and welcome the BBC's important role and its high standard of broadcasting. However, in doing so, we also need to recognise—and I have mentioned channel 3—the important role that ITV Wales, as it is, currently plays in offering viewers a choice on where to get their news. Up to 250,000 viewers will choose to watch news about Wales on channel 3 and it is important that that choice is recognised. That is what much of the debate has focused on. Sadly, the current position is unsustainable over the longer term and ITV Wales and ITV have indicated the difficulties that they face due to the lack of advertising revenue and so on that I mentioned.

Therefore, we have ended up with three broad options, if I can simplify the debate. First is a partnership with the BBC; the second is a publicly-funded option, possibly using S4C in order to commission English-language news on channel 3 and the third option, recommended by the committee, is the establishment of a media commission. I think that option 1 is unsustainable and would be like putting a plaster on a very big problem; furthermore, it does not address the scale of the issue before us. The publicly funded option, using S4C, is extremely interesting and is a model that S4C has presented exceptionally well; that is certainly

ymhellach, a pha bwysau y mae'n ei roi arni yn awr tua'r diwedd wrth iddi lunio'i safbwyntiau terfynol, o gofio nad oes dim wedi'i benderfynu'n derfynol eto?

Y materion allweddol yw dyfodol darlledu newyddion ar sianel 3, a chydabod bod angen cystadleuaeth ar y BBC. Wrth gwrs, caiff y BBC ei ariannu'n gyhoeddus ac nid yw wedi dioddef yr un toriadau â'r sector annibynnol neu ITV o ran hysbysebu, y dirwasgiad neu'r ffaith fod mwy o ddewis ar gael, sy'n galluogi gwylwyr i ddewis gwyltio sianeli eraill. Yn y pen draw, mae'r model ffi trwydded, a ariennir yn gyhoeddus, yn gweithio'n effeithiol ac yn darparu incwm hysbysebu ar lefel gymharol i gynnyrch y sianel. Os yw un sianel yn eithriadol o gryf yn y maes, yna codir cwestiynau ynghylch a yw hynny'n ffordd effeithiol o ddefnyddio arian cyhoeddus, ac a ellid defnyddio'r arian hwnnw mewn ffordd arall.

Rhaid inni gydnabod a chrosawu rôl bwysig y BBC a'i safon dda o ran darlledu. Fodd bynnag, wrth wneud hynny rhaid inni hefyd gydnabod—ac yr wyf wedi crybwyll sianel 3—rôl bwysig ITV Wales, fel y mae, ar hyn o bryd wrth iddo gynnig dewis i wylwyr ble i gael eu newyddion. Bydd hyd at 250,000 o wylwyr yn dewis gwyltio newyddion am Gymru ar sianel 3, ac mae'n bwysig cydnabod y dewis hwnnw. Dyna oedd canolbwynt llawer o'r ddadl. Yn anffodus, nid yw'r sefyllfa gyfredol yn gynaliadwy dros y tymor hwy, ac mae ITV Wales ac ITV wedi nodi'r anawsterau sy'n eu hwynebu oherwydd y diffyg refeniw hysbysebu, ac yn y blaen, y soniais amdanynt.

Mae hynny'n golygu, felly, fod gennym dri dewis cyffredinol, os caf symleiddio'r ddadl. Y cyntaf yw partneriaeth â'r BBC; yr ail yw dewis sy'n cael ei ariannu'n gyhoeddus, gan ddefnyddio S4C efallai i gomisiynu newyddion Saesneg ar sianel 3; a'r trydydd dewis, a argymhellwyd gan y pwyllgor, yw sefydlu comisiwn cyfryngau. Credaf nad yw dewis 1 yn gynaliadwy, ac y byddai fel rhoi plastr bach ar glwyf mawr. At hynny, nid yw'n mynd i'r afael â maint y broblem sydd ger ein bron. Mae'r dewis o ariannu'n gyhoeddus, gan ddefnyddio S4C, yn hynod ddiddorol ac yn fodel y mae S4C wedi'i gyflwyno'n eithriadol o dda; yn sicr, mae'n

a workable option. The media commission option, in this financial climate, is an extremely unlikely one in the short term and the type of figures that have been quoted makes it unrealistic for some time to come. That leaves us with what I call the, 'S4C model'. S4C does not have to commission it, but given that it already exists, we avoid the need to establish another quango or structure, which was partly the weakness of the media commission option because we would have to create another organisation or structure. We always seem to focus on structures in Wales instead of outcomes.

4.00 p.m.

I would even say that the S4C option is probably not sustainable over the longer term, and, I guess, there will be a time limit of some five to seven years on that because new media is moving forward so quickly and people will have a greater choice in picking how they get their news through either broadband, the internet or a range of new organisations, particularly as convergence between PCs or laptop computers and television sets comes closer.

As I am conscious of the time, I will run through the remainder of the points that I want to make. We need to recognise the threat that the publicly funded or S4C option potentially brings to the BBC and to BBC news, particularly should the channel 3 option, or S4C option, decide to use economies of scale and bring English-language and Welsh-language news together under the independent provider commission. That then leaves a potential vacuum or a debate and tension between S4C and the BBC. We need to recognise the threat that that could have on Welsh-language and English-language news due to the legislation that states that there will be 10 hours.

Finally, we have a strong independent sector in Wales, and S4C has made an awful lot of that. I would call on the BBC to use that even more and to develop in that area. To return to my first question: what role is the Government playing in lobbying in these areas within and outside Wales to make sure

ddewis a allai weithio. Mae'r dewis o gael comisiwn cyfryngau, yn yr hinsawdd ariannol hon, yn hynod o annhebygol yn y tymor byr, ac y mae'r math o ffigurau sydd wedi'u dyfynnu yn ei wneud yn afrealistig am gryn amser i ddod. Mae hynny'n gadael yr hyn a alwaf yn 'fodel S4C'. Nid oes raid i S4C ei gomisiynu, ond gan fod S4C yn bodoli eisoes, yr ydym yn osgoi'r angen i sefydlu cwango neu strwythur arall, sef gwendid rhannol y dewis o gael comisiwn cyfryngau, oherwydd byddai'n rhaid inni greu sefydliad neu strwythur arall. Ymddengys ein bod bob amser yn canolbwyntio ar strwythurau yn hytrach na chanlyniadau yng Nghymru.

Byddwn yn fodlon dweud hyd yn oed nad yw dewis S4C yn debygol o fod yn gynaliadwy yn y tymor hwy, ac am wn i na fyddai terfyn amser o ryw bump i saith mlynedd yn berthnasol i hwnnw, oherwydd mae cyfryngau newydd yn datblygu mor gyflym. A bydd gan bobl fwy o ddewis wrth benderfynu sut i gael eu newyddion, trwy fand eang, y rhyngwrwyd neu ystod o sefydliadau newydd, yn enwedig wrth i setiau teledu a chyfrifiaduron personol neu liniaduron ddod yn debycach i'w gilydd.

Gan fy mod yn ymwybodol o'r amser, af yn gyflym drwy weddill y pwyntiau yr hoffwn eu gwneud. Rhaid inni gydnabod bygythiad posibl y dewis a fyddai'n cael ei ariannu'n gyhoeddus, neu ddewis S4C, i'r BBC a newyddion y BBC, yn enwedig pe bai'r dewis sianel 3, neu ddewis S4C, yn penderfynu defnyddio arbedion maint a chyfuno newyddion Cymraeg a Saesneg dan y comisiwn darparwyr annibynnol. Byddai hynny wedyn yn gadael gwactod posibl neu ddadl a thyndra rhwng S4C a'r BBC. Mae angen inni gydnabod bygythiad posibl hynny i newyddion Cymraeg a Saesneg oherwydd y ddeddfwriaeth sy'n nodi y bydd yna 10 awr.

Yn olaf, mae gennym sector annibynnol cryf yng Nghymru, ac mae S4C wedi manteisio llawer iawn arno. Byddwn yn galw ar y BBC i ddefnyddio'r sector hwnnw hyd yn oed yn fwy, a datblygu yn y maes hwnnw. I ddychwelyd at fy nghwestiwn cyntaf: pa rôl sydd i'r Llywodraeth wrth lobio yn y

that the political structures of Wales are recognised in terms of news broadcasting? I did not even reach non-news broadcasting, which is also important.

David Lloyd: Dechreuaf drwy ddiolch i Janice Gregory am ei gwaith cadeirio gwerthfawr yn y pwyllgor, a hefyd am gefnogaeth yr holl swyddogion wrth gynnal yr adolygiad hwn. Croesawaf a chefnogaf yn gryf sylwadau Janice heddiw, yn ogystal ag ymateb y Gweinidog. Mae'r sefyllfa ddarlledu yng Nghymru yn anfodddhaol mewn nifer o ffyrdd. Yr wyf yn deithiwr gweddol cyson ar y 'plyg-fws', os dyna'r Gymraeg am y 'bendy-bus', yng Nghaerdydd. Gallwch gael copi o bapur newydd y *Metro* am ddim ar y bws hwnnw yn y bore, ond nid oes sôn am Gymru yn y papur hwnnw. Hefyd, mae'r teledu ymlaen ar yr un bws, ac, wrth wyllo *BBC Breakfast* yn y bore, yn hytrach na chael BBC Wales i weld y newyddion lleol, daw newyddion BBC London yn lle. Felly, nid oes modd cael newyddion o Gymru ar ein plyg-fws ni yma yn ein prifddinas.

Cefndir yr adolygiad hwn oedd sefyllfa bregus ITV. Nid af ar ôl hynny yn awr, ond fe nodaf bwysigrwydd yr angen i gael lluosogrwydd darpariaeth—mae'n rhaid cael cystadleuaeth i'r BBC. Yr oedd sefyllfa weddol wan ein papurau newydd yng Nghymru hefyd yn rheswm. Yr oedd is-bwyllgor hefyd yn adolygu sefyllfa'r papurau newydd yng Nghymru, a gwan yw'r sefyllfa. Hefyd, rhaid nodi bod 85 y cant o drigolion Cymru yn darllen papurau newydd sydd heb eu cynhyrchu yng Nghymru, ac mae hynny'n ychwanegu at y problemau o safbwynt sut i gyfleu i bobl Cymru heddiw yr hyn sy'n digwydd yng Nghymru, ac yn benodol yn y Saesneg, gyda sefyllfa ITV mor fregus a chyda nifer darllenwyr ein papurau newydd hefyd mor fregus.

Cefnogaf yn frwd y syniad o gomisiwn cyfryngau annibynnol i Gymru i gomisiynu rhaglenni, oherwydd, yn y pen draw, credaf y dylem gael rhyw fath o weledigaeth a chael Sianel 4 Cymru yn yr iaith Saesneg. I godi'r pwynt na chafodd Alun Cairns ddigon o amser i'w godi, sef y sefyllfa o ran *non-news*, fel gwlad, cawn ein diffinio nid yn unig gan y

meysydd hyn, yng Nghymru a'r tu hwnt, i sicrhau bod strwythurau gwleidyddol Cymru yn cael eu cydnabod o ran darlledu newyddion? Nid wyf wedi llwyddo i gyrraedd darlledu rhaglenni nad ydynt yn rhai newyddion, sydd hefyd yn bwysig.

David Lloyd: I begin by thanking Janice Gregory for her skilled chairing of the committee and for the support of all the officials in this review. I welcome and support Janice's comments this afternoon, along with the Minister's response. The broadcasting situation in Wales is unsatisfactory in a number of ways. I am a regular traveller on the bendy-bus in Cardiff, and copies of the *Metro* newspaper are available free of charge on that bus, but there is no mention of Wales. Also, the televisions on the bendy-bus show *BBC Breakfast* in the morning, but, rather than turning to BBC Wales for the local news, it goes to BBC London. So, there is no way of accessing Welsh news on our bendy-bus here in our capital city.

The background to the whole review was the fragile position of ITV. I will not pursue that this afternoon, but I will just note the importance of the need for plurality of provision—the BBC must have competition. The relatively parlous state of our newspapers in Wales was also a reason. There was also a sub-committee to review the position of newspapers, and the situation is weak. We must mention that 85 per cent of the population of Wales read newspapers which are not produced in Wales, and that adds to the problems of how to convey to the people of Wales today what goes on in Wales, and specifically in English, bearing in mind the fragile position of ITV and the low readership of our newspapers.

I eagerly support the idea of an independent Welsh media commission to commission programming, because, at the end of the day, I believe we should have some kind of vision and have an English language S4C. To pick up on the point which Alun Cairns did not have enough time to fully develop, which is the position as regards non-news

newyddion a dderbyniwn, ond gan y rhaglenni eraill y dymunwn eu derbyn am ein gwlad, ein hanesion, ac ein datblygiad fel cenedl yn yr iaith Saesneg. Cawn hynny i ryw raddau yn yr iaith Gymraeg, ac fe'i cawn i ryw raddau yn wasgaredig yn yr iaith Saesneg, ond mae angen llawer mwy ohono er mwyn inni allu datblygu'n unedig fel cenedl. Mae honno'n elfen bwysig o ddarlledu yn yr oes sydd ohoni.

Fel y nodwyd eisoes, ac fel y dywedodd y Gweinidog, nid yw'r broses o ddarlledu wedi'i datganoli; yr ydym yn ddibynnol ar eraill ac yr ydym yn ddibynnol ar ewyllys da San Steffan, nad yw'n cytuno bob tro, efallai, â'r syniad fod yn rhaid i Gymru ddatblygu fel cenedl. Y prif bwynt yw'r angen i ariannu comisiwn cyfryngau Cymru, sy'n her i ni i gyd. Yr ydym eisiau newyddion o Gymru, am Gymru, ac i Gymru, ond yr ydym hefyd eisiau rhaglenni sy'n sôn am hanesion eraill nad ydynt yn rhaglenni newyddion am Gymru neu o Gymru.

Alun Cairns: Diolch yn fawr i Dai Lloyd am ildio. A dderbyniwch mai un sialens i BBC Cymru, ac i BBC Wales, gan nad ydym yn sôn am y radio yn unig, yw darlledu rhaglenni o Gymru ar y rhwydwaith? Er enghraifft, yr oedd *Coal House* yn arbennig o lwyddiannus yng Nghymru ac efallai y byddai'r rhaglen wedi bod yn llawer mwy llwyddiannus pe bai wedi cael ei dangos ar y rhwydwaith ac nid ar BBC 4 yn unig.

David Lloyd: Yr wyf yn cytuno 100 y cant. Mae rhai rhaglenni arbennig yn cael eu cynhyrchu gan BBC Wales a dylent gael eu gweld drwy Brydain gyfan.

Trof at y syniad o bentref drama. Bydd *Casualty* yn cael ei gynhyrchu gan y BBC yng Nghaerdydd, ac mae *Doctor Who* eisoes yn cael ei gynhyrchu yma. Mae mwy o ddatblygiadau i ddod yn y dyfodol, ac mae hynny i'w groesawu oherwydd yr ydym am ddatblygu diwydiant byw, gweithredol ym myd y cyfryngau yma yng Nghymru. Mae'r syniad o bentref drama yn un rhagorol. O ran cynhyrchu *Casualty* yng Nghymru, efallai y byddai'n ormod i ofyn i'r rhaglen fod yn rhyw fath o 'Casualty', sef bod agwedd Gymreig iddo, ond o leiaf bydd y gyfres yn

programming, as a nation we are defined not only by the news we receive, but by the other programmes which we wish to receive about our country, our stories and our development as a nation through the medium of English. We have that to a certain extent in Welsh, and we have that to a certain extent more sparsely in English. But we need much more of this so that we can develop as a united nation. That is an important element of broadcasting in the modern age.

As we have heard, and as the Minister said, broadcasting is not a devolved responsibility; we depend on others and on the good will of Westminster, which perhaps does not always agree with the notion that Wales needs to develop as a nation. The main issue is the need to fund an independent commission for Wales, which is a challenge for us all. We want news from Wales, about Wales and for Wales, but we also want programmes about other stories which are not news programmes about Wales or from Wales.

Alun Cairns: I am grateful to Dai Lloyd for giving way. Do you accept that a challenge for BBC Cymru, and for BBC Wales, given that we are not talking only about radio, is to broadcast programmes from Wales on the network? For example, *Coal House* was extremely successful in Wales and it might have been even more successful had it appeared on the network and not only on BBC 4.

David Lloyd: I agree with you 100 per cent. BBC Wales produces some excellent programmes and they should be seen throughout Britain.

I turn to the concept of a drama village. The BBC intends to move the production of *Casualty* to Cardiff, and *Doctor Who* is already produced here. There are further developments in the pipeline, and that is to be welcomed given that we want to develop a viable and lively media industry here in Wales. The idea of a drama village is an excellent one. In producing *Casualty* in Wales, it would probably be too much to ask for the programme to be some sort of 'Casualty' with a Welsh aspect, but at least the series will be produced here in Wales.

cael ei chynhyrchu yma yng Nghymru.

I grynhoi, mae'r sefyllfa yn fregus, ac mae angen gwell gwasanaeth a gwell golwg ar Gymru o ran darlledu yn gyfan gwbl. Gan nad yw wedi ei ddatganoli, yr wyf yn erfyn ar y Gweinidog i bwysu ar a pherswadio ei gyfoedion yn San Steffan i roi chwarae teg i Gymru.

Eleanor Burnham: Teimlaf fod Dai a finau bron iawn wedi ysgrifennu'r un araith. Gwn fod y Gweinidog yn dallt y dalltings, a hynny yn sgil hanes llewyrchus *C'mon Midffild*, ac yr wyf yn meddwl amdano pan wyliaf y rhaglen.

Mae gan y Gweinidog waith mawr a phwysig i'w wneud ar ein rhan. Fel y dywedodd Dai, mae cymhlethdod nad yw pobl y tu allan i Gymru yn ymwybodol ohono, ac nid yw o ddiddordeb iddynt. Mae anawsterau ofnadwy, ac fe rof esiampl o hynny.

I have been mentoring, as we have all had the opportunity to do, a lovely lady from north-west Wales. The first question I asked her was what she reads about Wales. She is an intelligent lady in her 60s who is keen to learn about democracy in Wales. However, she knows nothing about Wales. I am sure that she will not mind my mentioning her. She reads *The Guardian* and watches BBC North West or Granada and therefore has no knowledge of Wales. This is the big democratic deficit that some of us have been battling for years, as it is really worrying.

When we talk to our comrades in London, they are keen to help us, but they do not know how to do so. That is the difficulty. Given that we are subject to the global pressures and the broadcasting gurus and champions, we in Wales are at a huge disadvantage. I echo the point made by Dai about the bendy-bus. When I first came to Cardiff, I went downstairs in the hotel in which I was staying to ask for Welsh media coverage, because I was keen to see how it all looked in the Assembly on the first day that I was here, because I was quite nervous about the whole thing. However, I could not get the

To summarise, the situation is fragile, and we need a better service and a better view of Wales throughout broadcasting as a whole. Given that it is a non-devolved issue, I urge the Minister to bring pressure to bear on his Westminster colleagues and to persuade them to treat Wales fairly.

Eleanor Burnham: I feel Dai and I have almost written the same speech. I am aware that the Minister understands the situation, given the huge success of *C'mon Midffild*, and I always think of him when I watch the programme.

The Minister has a major and important task to undertake on our behalf. As Dai said, there is much complexity that people outside Wales are not aware of and have no interest in. There are major difficulties, and I will give you an example of that.

Mae pob un ohonom wedi cael cyfle i fentora, ac yr wyf fi wedi bod yn mentora gwraig hyfryd o'r gogledd-orllewin. Y cwestiwn cyntaf a ofynnais iddi oedd beth y mae'n ei ddarllen am Gymru. Mae'n wraig ddeallus yn ei 60au sy'n awyddus i ddysgu am ddemocratiaeth yng Nghymru. Fodd bynnag, nid yw'n gwybod dim am Gymru. Yr wyf yn siŵr na fydd gwahaniaeth ganddi fy mod yn ei chrybwyll. Mae'n darllen *The Guardian* ac yn gwyllo BBC North West neu Granada, ac nid oes ganddi ddim gwybodaeth am Gymru, felly. Dyma'r diffyg democrataidd mawr y mae rhai ohonom wedi bod yn brwydro yn ei erbyn ers blynyddoedd, ac y mae'n peri pryder mawr.

Pan siaradwn â'n cymheiriaid yn Llundain, maent yn awyddus i'n helpu, ond ni wyddant sut i wneud hynny. Dyna'r anhawster. O gofio ein bod dan bwysau byd-eang ac ar drugaredd arweinwyr a hyrwyddwyr darlledu, yr ydym dan anfantais fawr yma yng Nghymru. Hoffwn adleisio'r pwynt a wnaed gan Dai ynghylch y plyg-fws. Pan ddeuthum i Gaerdydd gyntaf, euthum i lawr y grisiau yn y gwesty lle'r oeddwn yn aros i ofyn am raglenni'r cyfryngau yn Gymraeg, oherwydd yr oeddwn yn awyddus i weld sut yr oedd popeth yn edrych yn y Cynulliad ar y diwrnod cyntaf yr oeddwn yno, oherwydd yr

coverage because the hotel chain was regulated by the headquarters in London. This kind of thing makes me really cross. How on earth will people outside find out about anything?

The BBC is a real champion, but its weakness, as well as being its strength, is that it has the monopoly—whether you switch on Radio Cymru, Radio Wales, or watch television. I worry about the lack of foresight on the part of ITV, because the channel has some gems. One example is Trevor Fishlock, who had the most fantastic series about Wales. What has happened to that? Why did ITV not see that that was a pearl that could have been used to sell the beauty and benefits of Wales for the purposes of tourism among other things? I do not understand, but then I am not running ITV.

S4C is to be highly commended, and whether it proceeds to provide news in English is quite an issue. The channel feels that it has something else to offer.

4.10 p.m.

I welcome the creative hub for media. That is a jolly good idea, because it will be able to streamline expenses and may be a salvation for us.

I commend Janice, who is a wonderful Chair, and all the committee staff. It was a really interesting experience having the sub-committee that looked at newspapers. That is an important area. When we looked at the issue of papers just before Christmas—

The Deputy Presiding Officer: Order. We are talking about broadcasting.

Eleanor Burnham: This is linked to broadcasting.

It was quite a salutary experience, because papers in Wales are in as vulnerable a state as broadcasting. I believe that the Minister knows exactly what he needs to do, but it will be a big job, and I am sure that he is heartened by the fact that we are all here to support him. I hope that you will do your best

oeddwn yn eithaf nerfus am yr holl beth. Fodd bynnag, ni allwn weld y rhaglenni oherwydd bod y gadwyn gwestai'n cael ei rheoleiddio gan y pencadlys yn Llundain. Mae'r math hwn o beth yn fy ngwylltio. Sut yn y byd y bydd pobl o'r tu allan yn cael gwybod am unrhyw beth?

Mae'r BBC yn wirioneddol ardderchog, ond ei wendid yn ogystal â'i gryfder yw bod ganddo fonopoli—p'un a fyddwch yn gwrando ar Radio Cymru, Radio Wales neu'n gwylio'r teledu. Yr wyf yn pryderu am ddiffyg gweledigaeth ar ran ITV, oherwydd mae gan y sianel rai perllau. Un enghraifft yw Trevor Fishlock a'i gyfres ragorol am Gymru. Beth sydd wedi digwydd i honno? Pam na welodd ITV fod y gyfres honno'n berl y gellid bod wedi'i defnyddio i werthu harddwch a manteision Cymru at ddibenion twristiaeth ymhlith pethau eraill? Nid wyf yn deall, ond wedyn, nid fi sy'n rhedeg ITV.

Rhaid canmol S4C yn fawr, ac mae gwestiwn a fydd yn symud ymlaen i ddarparu newyddion yn Saesneg. Mae'r sianel yn teimlo bod ganddi rywbeth arall i'w gynnig.

Croesawaf y ganolfan greadigol i'r cyfryngau. Mae'n syniad da iawn, oherwydd bydd yn gallu lleihau costau, a gallai fod yn achubiaeth inni.

Yr wyf yn canmol Janice, sy'n Gadeirydd gwych, a holl staff y pwyllgor. Yr oedd cael yr is-bwyllgor i edrych ar bapurau newydd yn brofiad diddorol iawn. Mae hwnnw'n faes pwysig. Wrth edrych ar bapurau newydd ychydig cyn y Nadolig—

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. Yr ydym yn trafod darlledu.

Eleanor Burnham: Mae'n gysylltiedig â darlledu.

Yr oedd yn brofiad digon llesol, oherwydd mae papurau newydd yng Nghymru yn yr un cyflwr bregus â darlledu. Credaf fod y Gweinidog yn gwybod yn union yr hyn y mae angen iddo'i wneud, ond bydd yn dasg fawr, ac yr wyf yn siŵr ei fod wedi'i galonogi gan y ffaith ein bod ni i gyd yma

in London, Minister, because there is a lot of work to be done.

Ofcom is an important part of the equation. I know that the director, Rhodri Williams, is doing his best. He stated in his evidence that having only one news provider would be akin to a situation under a former east-European regime. We must be guided by that comment. There is a lot of important work to be done.

While I am pleased that the Government and the Minister have taken on board our recommendations, there is an urgency in this, because technology is moving on apace, as you know, Minister. Unless we are careful, we will be in a democratic deficit in Wales. Good luck, and I hope that you will be able to come back and report soon that you are making headway despite the economic difficulties that we all face. This is an important area, and this might be the last-chance saloon.

Y Gweinidog dros Dreftadaeth (Alun Ffred Jones): Cyfeiraf at rai o'r pwyntiau a godwyd. Ynglŷn â'r ad-drefnu yn ITV Cymru a'r sefyllfa ansicr yn y cyfryngau print yng Nghymru, mae'n bwysicach nag erioed i sicrhau na fydd unrhyw ostyngiad pellach yn nifer y rhaglenni Cymreig a ddarperir gan ITV neu unrhyw ddarlledwr arall—ac, wrth fynd heibio, cyfeiraf at yr archif gwerthfawr sydd gan ITV yng Nghymru a'r pwysigrwydd o ddiogelu'r archif hwnnw i'r dyfodol.

Nid yw'r strwythurau sydd yn eu lle ar hyn o bryd yn briodol i warchod darlledu drwy gyfrwng y Saesneg yng Nghymru. Nid oes gennyf atebion heddiw i ddatrys y sefyllfa, ond fe'ch sicrhaf ein bod yn gwneud popeth posibl yn y trafodaethau gyda Llywodraeth y Deyrnas Unedig ac eraill i ddatrys y sefyllfa. Mae lle ac angen i bwysu ar yr Adran dros Ddiwylliant, y Cyfryngau a Chwaraeon. Yr wyf wedi cyfeirio at fy llythyru diweddar, ac yr wyf yn bwriadu gofyn am gyfarfod pellach yn fuan.

Mae lle i bryderu am y wasgfa ariannol ar BBC Wales a'r effaith ar ddarlledu Saesneg yng Nghymru a ddarperir ganddo. Mae'n

i'w gefnogi. Gobeithio y byddwch yn gwneud eich gorau yn Llundain, Weinidog, oherwydd mae llawer o waith i'w wneud.

Mae gan Ofcom ran bwysig hefyd. Gwn fod y cyfarwyddwr, Rhodri Williams, yn gwneud ei orau. Dywedodd yn ei dystiolaeth y byddai cael un darparwr newyddion yn unig yn debyg i sefyllfa dan yr hen yn nwyrain Ewrop. Rhaid inni gael ein harwain gan y sylw hwnnw. Mae llawer o waith pwysig i'w wneud.

Er fy mod yn falch fod y Llywodraeth a'r Gweinidog wedi ystyried ein hargymhellion, mae hyn yn fater o frys, oherwydd mae technoleg yn datblygu'n gyflym, fel y gwyddoch, Weinidog. Oni fyddwn yn ofalus, bydd gennym ddiffyg democrataidd yng Nghymru. Pob lwc, a gobeithio y byddwch yn gallu dychwelyd a dweud yn fuan eich bod yn gwneud cynnydd er gwaethaf yr anawsterau economaidd sy'n ein hwynebu bob un. Mae hwn yn faes pwysig, a gallai fod mai hwn fydd ein cyfle olaf.

The Minister for Heritage (Alun Ffred Jones): I refer to some of the points made. In terms of the reorganisation of ITV Wales and the uncertain position of the print media in Wales, it is more important than ever to ensure that there is no further reduction in the Welsh programming produced by ITV or any other broadcaster—in passing, I refer to the valuable archive which ITV has Wales and the importance of safeguarding that archive for the future.

The current structures are not appropriate to protect English-medium broadcasting in Wales. I do not have answers today to solve the situation, but I assure you that we are doing everything possible in the discussions with the United Kingdom Government and others to solve the matter. There is room and a need to urge the Department for Culture, Media and Sport. I have referred to my recent correspondence, and I intend to request a further meeting shortly.

There is reason for concern about the financial squeeze on BBC Wales and the impact on English-medium broadcasting in

bwysig bod pob un ohonom yn ymwybodol o'r sefyllfa honno.

Alun Cairns: Yr ydych yn sôn am y wasgfa ar BBC Wales. Beth yw safbwynt y Llywodraeth ar newyddion a dyfodol newyddion? A fydddech yn cefnogi cynllun fel yr un a gynigiwyd gan S4C, neu a gredwch y gallai buddiannau ddod o bartneriaeth yn unig, neu a gredwch nad yw hynny'n ddigonol?

Alun Ffred Jones: Yr hyn sydd yn bwysig yw bod darpariaeth newyddion amgen yn dod drwy ryw ffordd neu'i gilydd. Nid wyf yn dweud fy mod ar ochr un neu'r llall. Gallai fod manteision efallai o greu partneriaethau newydd, ond cawn weld beth sy'n digwydd. Ar hyn o bryd, nid ydym yn gwybod beth yw'r prosesau i ddod i benderfyniad ar hynny, ac mae hynny'n ei gwneud yn anodd imi ateb hyd yn oed y cwestiwn yr ydych newydd ei ofyn.

Yr ydym wedi cwrdd â chynrychiolwyr y BBC unwaith eto heddiw. O ran y pentref drama y cyfeiriwyd ato, mae'r BBC yn nodi eto ei fod yn hapus gyda'r cydweithrediad sy wedi digwydd gyda Llywodraeth y Cynulliad, ac yr ydym yn gobeithio y bydd newyddion am hynny yn y dyfodol agos. Mae adroddiad yr Athro Ian Hargreaves wedi ei gomisiynu ac yr wyf yn falch o ddweud ei fod wedi dechrau ar ei adolygiad. Gobeithiwn y bydd yr adroddiad hwnnw'n cael ei gyhoeddi ddechrau'r flwyddyn nesaf. Yn naturiol, byddwn yn eich diweddarau maes o law o ran y datblygiadau pan fydd yr adroddiad wedi'i gwblhau. Mae nifer o faterion o dan ystyriaeth ganddo, gan gynnwys goblygiadau'r adroddiad 'Prydain Ddigidol'.

Yr wyf yn nodi hefyd y pryder a nodwyd ynglŷn â radio digidol a'r angen i ni warchod buddiannau darlledu radio yng Nghymru, yn Gymraeg ac yn Saesneg. Mae hwnnw'n fater y bydd yn rhaid i ni gyd gadw llygad barcud arno yn ystod y blynyddoedd nesaf, gan sicrhau buddiannau Cymru'n gyntaf, nid buddiannau Prydeinig. Gwnaethpwyd nifer o gyfeiriadau at Ofcom. Unwaith eto, yr ydym yn cynnal cysylltiad agos gydag Ofcom a byddaf yn cyfarfod â'i gynrychiolwyr eto yn ystod yr wythnosau nesaf i drafod y sefyllfa

Wales which it provides. It is important that we should all be aware of that situation.

Alun Cairns: You mention the financial squeeze facing BBC Wales. What is the Government's stance on news and the future of news? Would you support a scheme such as the one proposed by S4C, or do you believe there could be benefits from partnership alone, or do you believe that is not enough?

Alun Ffred Jones: What is important is that there should be an alternative provider of news one way or another. I am not saying that I am in favour one way or the other. New partnerships could bring benefits, but we shall see what happens. At the moment, we do not know what the processes will be for making a decision, and this makes it difficult for me to answer the question you have asked.

We have met BBC representatives again today. In terms of the drama village that has been referred to, the BBC has stated again that it is happy with the collaboration with the Assembly Government, and we hope there will be news about that in the near future. A report by Professor Ian Hargreaves has been commissioned and I am pleased to say that he has begun his review. We hope that report will be published early next year. Naturally, we will update you on the developments in due course when the report is completed. He is considering a number of issues, including the implications of the 'Digital Britain' report.

I also note the concern expressed over digital radio and the need to protect the interests of radio broadcasting in Wales, in Welsh and in English. That is a matter on which we must all keep a close eye in the coming years, ensuring the interests of Wales first, not the interests of Britain. Several references were made to Ofcom. Once again, we maintain close links with Ofcom and I shall be meeting its representatives again in the coming weeks to discuss the situation as it develops.

fel y mae'n datblygu.

Diolch yn fawr i'r pwyllgor am ei waith. Llongyfarchaf y Cadeirydd a'r Aelodau ac yr wyf yn credu bod hon yn drafodaeth y byddwn yn dychwelyd ati yn ystod y misoedd nesaf.

Janice Gregory: I thank everyone who has contributed to the debate this afternoon. I thank all members of the Communities and Culture Committee, both past and present, who were instrumental in taking evidence, even though some of them were not members of the committee when we produced the report. I also place on record my thanks to the clerk of the committee at the time, Stefan Sanchez, Annette Millet, who was the deputy clerk, and the expert adviser, Aled Eurig. They all did a good job in helping us to formulate our thinking on this report. I also wish to offer my sympathy to the family of Patrick Hannan. I agree with the Minister that, with his sad and untimely death, we have lost someone of great stature in the media in Wales.

I thank, again, everyone who has contributed this afternoon. You can see from the comments that have been made what an in-depth inquiry we undertook into a matter that is, of course, not devolved—we recognised that the matter was not devolved. We took evidence from Lord Stephen Carter when he was going through the 'Digital Britain' report and we made the point to him that we knew that the matter was not devolved, but it is vital to Wales. From the comments that we have heard this afternoon, you get a flavour of how the committee members felt about the evidence that we were taking. It is absolutely vital and the committee was adamant about the value of plurality within broadcasting in Wales.

I offer a slight apology to the Minister in that I seem to have put him on the spot quite a bit this afternoon, asking him what he was going to do, when he was coming back to committee and whether he would do this and that. I have taken heart from the Minister's comments this afternoon that he does have his finger on the pulse of this issue, and that the Welsh Assembly Government, through

I thank the committee for its work. I congratulate the Chair and the Members, and I believe this is a discussion to which we will return in the coming months.

Janice Gregory: Diolchaf i bawb sydd wedi cyfrannu at y ddatl y prynhawn yma. Diolch i holl aelodau'r Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, yn awr ac yn y gorffennol, a oedd yn allweddol i'r broses o gasglu tystiolaeth, er nad oedd rhai ohonynt yn aelodau o'r pwyllgor pan gynhyrchwyd yr adroddiad. Dymunaf hefyd gofnodi fy niolch i glerc y pwyllgor ar y pryd, Stefan Sanchez, Annette Millet, y dirprwy glerc, a'r cynghorydd arbenigol, Aled Eurig. Gwnaeth pob un ohonynt waith da yn ein helpu i bennu ein ffordd o feddwl yn yr adroddiad hwn. Dymunaf fi hefyd gydymdeimlo â theulu Patrick Hannan. Cytunaf â'r Gweinidog ein bod, yn sgil ei farwolaeth drist ac annhymig, wedi colli rhywun o statws aruthrol ym myd y cyfryngau yng Nghymru.

Diolch unwaith eto i bawb sydd wedi cyfrannu'r prynhawn yma. Gallwch weld o'r sylwadau sydd wedi'u gwneud ein bod wedi ymgymryd ag ymchwiliad trylwyr i fater nad yw, wrth gwrs, wedi'i ddatganoli—yr oeddem yn cydnabod nad oedd y mater wedi'i ddatganoli. Cawsom dystiolaeth gan yr Arglwydd Stephen Carter pan oedd yn mynd drwy adroddiad 'Prydain Ddigidol', a dywedwyd wrtho ein bod yn gwybod nad oedd y mater wedi'i ddatganoli, ond ei fod yn hanfodol i Gymru. O'r sylwadau yr ydym wedi'u clywed y prynhawn yma, cewch syniad o deimladau aelodau'r pwyllgor am y dystiolaeth yr oeddem yn ei chasglu. Mae'n gwbl hanfodol, ac yr oedd y pwyllgor yn bendant iawn ynghylch gwerth lluosogrwydd ym maes darlledu yng Nghymru.

Hoffwn ymddiheuro ychydig i'r Gweinidog am fy mod fel pe bawn wedi'i roi dan mewn man anodd y prynhawn yma trwy ofyn iddo beth yr oedd yn bwriadu'i wneud, pryd y byddai'n dychwelyd at y pwyllgor, ac a fyddai'n gwneud hyn a'r llall. Yr wyf wedi fy nghalonogi gan sylwadau'r Gweinidog y prynhawn yma ei fod yn cadw golwg ar y mater hwn ac y bydd Llywodraeth y

the Minister, will ensure that it keeps a close eye and watching brief on what is going on in terms of the media in Wales.

I concur with him about the state of newspapers in Wales. We did a report on newspapers almost at the same time as we were running this inquiry. Eleanor is spot on when she says that certain parts of Wales get their broadcast media, as well as their print media, from over the border in England and have very little knowledge, through no fault of their own, about what is happening in their own country.

I look forward to the findings of Ian Hargreaves and I am sure that the Minister will share those with us. I am sure that the committee will be very much involved in looking at his findings and looking to see where we go next.

In terms of the drama village, I am heartened by the Minister's comments, certainly those about meetings with the BBC. I have said it before and I will say again that I have a nice area in my constituency that I can offer as a drama village. It is all set up, so people know where to come if they need any help on that. I would be most happy to help them.

4.20 p.m.

I close by thanking everyone who participated in the report, everyone who took the time to give us written and oral evidence, and my fellow committee members and the clerks. Thank you all very much indeed.

The Deputy Presiding Officer: The proposal is to note the Communities and Culture Committee's report. Does any Member object? I see that there are no objections, therefore the motion is agreed in accordance with Standing Order No. 7.35.

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion agreed.*

Cynulliad, trwy'r Gweinidog, yn sicrhau ei bod yn cadw llygad barcud a briff gwylio ar yr hyn sy'n digwydd o ran y cyfryngau yng Nghymru.

Yr wyf yn cytuno ag ef ynglŷn â chyflwr papurau newydd yng Nghymru. Lluniwyd adroddiad gennym ar bapurau newydd tua'r un pryd ag yr oeddem yn cynnal yr ymchwiliad hwn. Mae Eleanor yn llygad ei lle wrth ddweud bod rhai rhannau o Gymru'n cael eu cyfryngau darlledu, ynghyd â'u cyfryngau print, o'r tu draw i'r ffin yn Lloegr, ac mai ychydig iawn o wybodaeth sydd ganddynt am yr hyn sy'n digwydd yn eu gwlad eu hunain, heb fod hynny'n fai arnynt hwy.

Edrychaf ymlaen at weld darganfyddiadau Ian Hargreaves, ac yr wyf yn siŵr y bydd y Gweinidog yn rhannu'r rheini gyda ni. Yr wyf yn siŵr y bydd gan y pwyllgor ran flaenllaw wrth archwilio'i ddarganfyddiadau ac edrych i weld ble y dylem fynd nesaf.

O ran y pentref drama, yr wyf wedi fy nghalonogi gan sylwadau'r Gweinidog, yn enwedig y rheini ynglŷn â chyfarfodydd gyda'r BBC. Yr wyf wedi dweud o'r blaen, ac fe ddywedaf eto, fod gennyf ardal braf yn fy etholaeth y gallaf ei chynnig fel pentref drama. Mae'r cyfan yn barod, a bydd pobl yn gwybod ble i ddod, felly, os bydd arnynt eisiau unrhyw unrhyw help ar hynny. Byddwn yn barod iawn i'w helpu.

Hoffwn gloi trwy ddiolch i bawb a gymerodd ran yn y broses o lunio'r adroddiad, pawb a roddodd o'u hamser i gyflwyno tystiolaeth ysgrifenedig a thystiolaeth lafar inni, a'm cyd-aelodau ar y pwyllgor a'r clerod. Diolch yn fawr iawn ichi i gyd.

Y Dirprwy Lywydd: Y cynnig yw ein bod yn nodi adroddiad y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff y cynnig ei dderbyn.

Dadl y Ceidwadwyr Cymreig Welsh Conservatives Debate

Trais yn Erbyn Menywod Violence Against Women

The Deputy Presiding Officer: I have selected amendment 1 in the name of Carwyn Jones.

Y Dirprwy Lywydd: Yr wyf wedi dethol gwelliant 1 yn enw Carwyn Jones.

Mark Isherwood: I move that

Mark Isherwood: Cynigiau fod

the National Assembly for Wales calls on the Welsh Assembly Government to develop a co-ordinated strategy to tackle all forms of violence against women. (NDM4297)

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn galw ar Lywodraeth Cynulliad Cymru i ddatblygu strategaeth gydgyssylltiedig i fynd i'r afael â phob math o drais yn erbyn menywod. (NDM4297)

This year, 11 women in Wales met violent deaths, nine of which were allegedly at the hands of a man they knew. According to the British Crime Survey, 85 per cent of the victims of domestic violence are women. One in four women in Wales will experience violence at the hands of a partner during her life, and, each year, 150,000 women in Wales suffer some form of gender-based violence. About 70 per cent of female murder victims are killed by their male partners, with domestic violence the leading cause of death for women aged between 19 and 44.

Eleni, bu farw 11 o fenywod yng Nghymru oherwydd trais, a honnir bod naw ohonynt wedi marw oherwydd trais gan ddyn yr oeddent yn ei adnabod. Yn ôl Arolwg Troseddu Prydain, menywod yw 85 y cant o ddiodefwr trais domestig. Bydd un o bob pedair menyw yng Nghymru yn dioddef trais a achosir gan bartner yn ystod ei hoes, a bob blwyddyn bydd 150,000 o fenywod yng Nghymru yn dioddef rhyw fath o drais ar sail rhywedd. Caiff tua 70 y cant o fenywod a lofruddir eu lladd gan ddynion sy'n bartneriaid iddynt, a thrais domestig yw prif achos marwolaeth menywod rhwng 19 a 44 oed.

It is estimated that at least 66,000 women in England and Wales have undergone female genital mutilation, and that 33,000 girls under the age of 16 are at risk of it. Between 1,000 and 10,000 women are trafficked into the UK each year. Thirty-two cases of forced marriage were dealt with by South Wales Police in 2008. The UK Forced Marriage Unit received reports of 1,600 possible cases in 2008, with 85 per cent being female victims and 39 per cent involving children aged under 18. In 30 to 60 per cent of domestic violence cases, the abusive partner is also directly abusing children in the family.

Amcangyfrifir bod organau rhywiol o leiaf 66,000 o fenywod yng Nghymru a Lloegr wedi cael eu hanffurfio, a bod 33,000 o ferched dan 16 oed mewn perygl o ddioddef hynny. Caiff rhwng 1,000 a 10,000 o fenywod eu cludo i'r DU bob blwyddyn at ddibenion masnachu mewn pobl. Deliodd Heddlu De Cymru â 32 o briodasau dan orfod yn 2008. Cafodd Uned Priodasau dan Orfod y DU adroddiadau am 1,600 achos posibl yn 2008. Menywod a merched oedd y diodefwr yn 85 y cant o'r achosion hynny, ac yr oedd 39 y cant yn ymwneud â phlant dan 18. Mewn 30 i 60 y cant o achosion o drais domestig, mae'r partner sy'n cam-drin wrthi hefyd yn cam-drin yn uniongyrchol y plant yn y teulu.

Domestic abuse and violence against women

Mae trais a cham-drin domestig yn erbyn

is hugely costly to the lives of individual women and to society as a whole. The impact of violence ranges from physical injury, psychological consequences, long-term mental health issues, constrained socio-economic opportunities and wider social exclusion. It is difficult to gauge the financial cost to society of violence against women, but given that it can impact on all elements of a woman's life, and that its prevalence remains so high, there is an undoubtedly high cost to the taxpayer. The cost to the NHS of domestic abuse alone in Wales could be £60 million—this figure has been extrapolated from UK research showing the cost to NHS in the UK at £1.2 billion a year. The findings of this research estimated that the human and emotional cost of domestic abuse in England and Wales alone is £23 billion a year, and that violence against women costs £40 billion a year.

The Welsh Government found that women seeking refuge from domestic abuse costs £8.2 million annually, with a net benefit of £47.9 million, saving this amount of public spending on the justice system, social welfare and health budgets. However, when I visited Welsh Women's Aid three weeks ago, I was told that we need a more integrated approach to violence against women, and that the organisation was frustrated that the Welsh Government was so resistant to a gender definition of violence. The 20 charities comprising the Violence Against Women Action Group have stated that the Welsh Government is not going 'far enough or fast enough' in tackling all forms of violence against women. They go on to say that the Welsh Government's draft strategy is too focused on domestic violence and not focused enough on other forms of violence, such as sexual assault, harassment, forced marriage, female genital mutilation and human trafficking. They are concerned that the Welsh Government's current approach is leaving women in Wales less protected than women in Scotland and England.

menywod yn effeithio'n aruthrol ar fywydau menywod unigol a'r gymdeithas gyfan. Bydd effaith trais yn amrywio o anafiadau corfforol, canlyniadau seicolegol, problemau iechyd meddwl hirdymor, cyfleoedd economaidd-gymdeithasol cyfyngedig, ac eithrio cymdeithasol ehangach. Mae'n anodd mesur cost ariannol trais yn erbyn menywod i gymdeithas, ond o gofio'i fod yn gallu effeithio ar bob agwedd ar fywyd menyw a'i fod mor gyffredin, mae'r gost i'r trethdalwr heb os yn uchel. Gallai cost cam-drin domestig yn unig i'r GIG yng Nghymru fod yn £60 miliwn—mae'r ffigur hwn wedi'i gyfrifo ar sail ymchwil yn y DU, sy'n dangos bod y gost i'r GIG yn y DU yn £1.2 biliwn y flwyddyn. Yr oedd darganfyddiadau'r ymchwil hwn yn amcangyfrif bod cost ddynol ac emosiynol cam-drin domestig yng Nghymru a Lloegr yn unig yn £23 biliwn y flwyddyn, a bod trais yn erbyn menywod yn costio £40 biliwn y flwyddyn.

Gwelodd Llywodraeth Cymru fod y ffaith fod menywod yn ceisio lloches rhageu cam-drin yn ddomestig yn costio £8.2 miliwn bob blwyddyn, a bod budd net hynny'n werth £47.9 miliwn, gan arbed gwario'r swm hwnnw o arian cyhoeddus ar y system gyfiawnder, lles cymdeithasol a chyllidebau iechyd. Fodd bynnag, pan euthum i ymweld â Chymorth i Fenywod Cymru dair wythnos yn ôl, cefais wybod bod arnom angen dull mwy integredig o weithredu i atal trais yn erbyn menywod, a bod y mudiad yn teimlo'n rhwystredig am fod Llywodraeth Cymru gymaint yn erbyn diffinio trais ar sail rhywedd. Dywed yr 20 elusen sy'n perthyn i'r Grŵp Gweithredu ar Drais yn erbyn Menywod nad yw Llywodraeth Cymru'n mynd 'yn ddigon pell nac yn ddigon cyflym' i fynd i'r afael â phob math o drais yn erbyn menywod. Yna, dywed fod strategaeth ddrafft Llywodraeth Cymru yn canolbwyntio'n ormodol ar drais domestig, ac nad yw'n canolbwyntio'n ddigonol ar fathau eraill o drais, megis ymosodiadau rhywiol, aflonyddu, priodasau dan orfod, anffurfio organau rhywiol menywod a masnachu mewn pobl. Mae'n pryderu bod dull gweithredu presennol Llywodraeth Cymru yn gadael menywod yng Nghymru yn fwy agored i niwed na menywod yn yr Alban a Lloegr.

Wales has the highest rate of interpersonal violence and sexual violence of all regions and nations in the UK. Scotland has an integrated strategy to end violence against women, and a similar strategy is now being developed in England. Only a new approach is going to impact on the lives of women in Wales, hence our motion today calling on the Welsh Government to develop a co-ordinated strategy to tackle all forms of violence against women.

The Welsh Government has in the past made good progress on tackling some elements of violence against women, and we see this as an opportunity to build upon that progress. If this opportunity to introduce an integrated strategy is missed, then we will fall further behind the progress made in Scotland and England.

As the Wales Violence Against Women Action Group states, the Welsh Government is currently considering a new strategy that is not fit for purpose: it is not gender-specific, not cross-Government, and does not tackle all forms of violence effectively. Moreover, it has no minimum standards or targets to reduce violence against which progress can be measured. The group says that simply extending current forms of provision will have little, if any, impact on the level of violence.

To decrease violence against women requires an approach that makes prevention a central and long-term focus. I am therefore proud to echo the call by Theresa May MP for an integrated strategy that breaks the silo between Government departments and other public bodies. The Welsh Government's draft strategy only refers to three Government departments when this is a cross-Governmental issue that also affects women in the workplace, on public transport, and everywhere else.

Violence against women blights thousands of lives in Wales each year. It is therefore essential that the National Assembly for Wales plays its part in ensuring that women in Wales are not less protected than women

O holl ranbarthau a gwledydd y DU, yng Nghymru y mae'r gyfradd uchaf o drais rhyngpersonol a thrais rhyw. Mae gan yr Alban strategaeth integredig i roi terfyn ar drais yn erbyn menywod, ac y mae strategaeth debyg yn awr yn cael ei datblygu yn Lloegr. Yr unig ffordd i newid bywydau menywod yng Nghymru yw cael dull gweithredu newydd, a dyna'r rheswm dros ein cynnig heddiw yn galw ar Lywodraeth Cymru i ddatblygu strategaeth gydgyssylltiedig i fynd i'r afael â phob math o drais yn erbyn menywod.

Yn y gorffennol mae Llywodraeth Cymru wedi gwneud cynnydd da wrth fynd i'r afael â rhai agweddau ar drais yn erbyn menywod, ac ystyriwn fod hwn yn gyfle i adeiladu ar y cynnydd hwnnw. Os collir y cyfle hwn i gyflwyno strategaeth integredig, yna bydd mwy o fwllch rhwng ein cynnydd ni a'r cynnydd a wneir yn yr Alban ac yn Lloegr.

Fel y dywed y Grŵp Gweithredu ar Drais yn erbyn Menywod Cymru, mae Llywodraeth Cymru wrthi'n ystyried strategaeth newydd nad yw'n addas at y diben: nid yw'n benodol i rywedd, nid yw'n cwmpasu'r y Llywodraeth i gyd, ac nid yw'n mynd i'r afael â phob math o drais yn effeithiol. At hynny, nid yw'n cynnwys dim targedau na safonau gofynnol i leihau trais ar gyfer mesur cynnydd. Dywed y grŵp na fydd ymestyn mathau presennol o ddarpariaeth yn cael fawr o effaith, os o gwbl, ar lefel y trais.

I leihau trais yn erbyn menywod, mae'n ofynnol cael dull gweithredu sy'n sicrhau bod atal trais yn ffocws canolog a hirdymor. Yr wyf felly'n falch ategu'r alwad gan Theresa May AS am strategaeth integredig sy'n chwalu'r muriau rhwng adrannau'r Llywodraeth a chyrff cyhoeddus eraill. Mae strategaeth ddrafft Llywodraeth Cymru yn cyfeirio'n unig at dair o adrannau'r Llywodraeth, tra mae hwn yn fater ar draws y Llywodraeth sydd hefyd yn effeithio ar fenywod yn y gweithle, ar gludiant cyhoeddus ac ymhobman arall.

Mae trais yn erbyn menywod yn difetha miloedd o fywydau yng Nghymru bob blwyddyn. Mae felly'n hanfodol i Gynulliad Cenedlaethol Cymru wneud ei ran i sicrhau nad yw menywod yng Nghymru'n fwy

in other parts of the UK. Some men are victims, but we will not tackle inequality without a gender definition that categorises men, women and children separately so that their different support needs may be acknowledged and delivered.

Scotland already has a comprehensive integrated gender-specific strategy to protect women from violence, and the Home Office is developing a gender-specific approach, but has limited its application to England. Non-gender specific approaches are now out of date. In accordance with the United Nations convention for the elimination of all forms of discrimination against women, most of Europe now works to gender-specific policies in this area. However, the current draft of the Welsh Government's new strategic action plan remains non-gender-specific, despite the profoundly damaging effects that generic policy is having on the ground. Gender-blind policies do a disservice to both men and women.

Some local authorities have chosen to save money by forcing Women's Aid groups to choose between their commitment to providing specialist women-only services and sustaining their funding through delivering traditional Women's Aid services to men and women. For example, Delyn Women's Aid in Flintshire, based opposite my office, was asked by its funders to support men alongside women and had to withdraw from the tendering process when it found that it was unable to negotiate the commissioning of separate services.

At its annual general meeting in June, the National Federation of Women's Institutes Wales launched the results of new independent research comparing and contrasting violence against women in rural and urban areas. This found that women living in rural areas are suffering as much violence as those in towns and cities, but are less likely to think that it is happening in their community. The NFWIW is disappointed that the Welsh Government's draft strategy and

agored i niwed na menywod mewn rhannau eraill o'r DU. Mae rhai dynion yn ddiodeff, ond ni allwn fynd i'r afael ag anghydraddoldeb heb ddiffiniad ar sail rhywedd sy'n categoreiddio dynion, menywod a phlant ar wahân fel y gellir cydnabod a diwallu eu hanghenion gwahanol o ran cymorth.

Mae gan yr Alban eisoes strategaeth integredig a chynhwysfawr yn benodol i rywedd i amddiffyn menywod rhag trais. Mae'r Swyddfa Gartref yn datblygu dull gweithredu sy'n benodol i rywedd, ond yn Lloegr yn unig y mae'n gymwys. Mae dulliau gweithredu nad ydynt yn benodol i rywedd yn hen erbyn hyn. Yn unol â chonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar ddileu pob math o wahaniaethu yn erbyn menywod, mae'r rhan fwyaf o Ewrop erbyn hyn yn gweithio'n unol â pholisïau penodol i rywedd yn y maes hwn. Fodd bynnag, mae drafft presennol cynllun gweithredu strategol newydd Llywodraeth Cymru yn dal yn amhenodol i rywedd, er yr effeithiau andwyol tu hwnt y mae'r polisi cyffredinol hwnnw'n eu cael ar lawr gwlad. Mae polisiâu nad ydynt yn ystyried rhywedd yn gwneud cam â dynion a menywod.

Mae rhai awdurdodau lleol wedi dewis arbed arian drwy orfodi grwpiau Cymorth i Fenywod i ddewis rhwng eu hymrwymiad i ddarparu gwasanaethau arbenigol i fenywod yn unig, a chynnal lefel eu cyllid drwy ddarparu gwasanaethau traddodiadol Cymorth i Fenywod i ddynion a menywod. Er enghraifft, cafodd Cymorth i Fenywod Delyn yn Sir y Fflint, gyferbyn â'm swyddfa i, gais gan ei noddwyr i gynorthwyo dynion ynghyd â menywod, a bu'n rhaid i'r grŵp dynnu'n ôl o'r broses dendro pan welodd nad oedd modd iddo ddod i gytundeb ar gomisiynu gwasanaethau ar wahân.

Yn ei gyfarfod cyffredinol blynyddol ym mis Mehefin, lansiodd Ffederasiwn Cenedlaethol Sefydliadau'r Merched - Cymru ganlyniadau ymchwil annibynnol newydd yn cymharu ac yn cyferbynnu trais yn erbyn menywod mewn ardaloedd gwledig ac mewn ardaloedd trefol. Dangosodd hyn fod menywod sy'n byw mewn ardaloedd gwledig yn diodeff lawn cymaint o drais â'r rheini mewn trefi a dinasoedd, ond eu bod yn llai tebygol o feddwl ei fod yn digwydd yn eu cymuned

action plan is weak in addressing rural issues, and that there is no reference to the Department for Rural Affairs within the document. The NFWIW also therefore hopes that the final strategy will be strengthened and will be an integrated, cross-departmental strategy to protect women from violence.

The Wales Violence Against Women Action Group further highlights the postcode lottery of services in Wales. There are no services for black and ethnic minority women experiencing violence in mid or west Wales, only one service for women who have been through trafficking and sexual exploitation, and only one rape crisis centre in the whole country: Caernarfon's North Wales Rape and Sexual Abuse Support Centre, or RASASC.

Despite receiving 74 per cent of its referrals from the police and health and social services—and despite providing adult support and counselling services for the North Wales Sexual Assault Referral Centre, or SARC, which is so critical to detection and conviction—this centre was threatened with closure in June because of a lack of sustainable funding. At the end of August, I received a letter from this rape crisis centre thanking me for my support in helping to secure funding that will allow it to continue operating for now. I know that, at the final hurdle, the Minister helped with that. However, the centre should never have been put in that position, and we must contrast this with the situation in Scotland, where the Scottish Government provides a ring-fenced rape-crisis-specific fund, which is administered by Rape Crisis Scotland. The women and children of Wales deserve nothing less.

The Minister for Social Justice and Local Government (Brian Gibbons): I move amendment 1 in the name of Carwyn Jones. Amendment 1: delete all and replace with:

hwy. Mae'r Ffederasiwn yn siomedig fod strategaeth a chynllun gweithredu drafft Llywodraeth Cymru yn wan o ran mynd i'r afael â phroblemau ardaloedd gwledig, ac nad oes dim cyfeiriad yn y ddogfen at yr Adran Materion Gwledig. Felly, mae'r Ffederasiwn hefyd yn gobeithio y bydd y strategaeth derfynol yn gryfach ac yn strategaeth integredig ar draws yr adrannau i amddiffyn menywod rhag trais.

At hynny, mae Grŵp Gweithredu ar Drais yn erbyn Menywod Cymru yn tynnu sylw at y loteri cod post gyd a gwasanaethau yng Nghymru. Nid oes dim gwasanaethau ar gyfer menywod o gymunedau pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig sy'n dioddef trais yn y canolbarth neu'r gorllewin. Un gwasanaeth yn unig sydd i fenywod sydd wedi eu defnyddio at ddibenion masnachu mewn pobl neu ecsbloetio rhywiol, ac un ganolfan argyfwng trais rhywiol yn unig yng Nghymru gyfan, sef Canolfan Gymorth Trais a Chamdriniaeth Rhywiol Gogledd Cymru yng Nghaernarfon.

Er bod 74 y cant o'r rhai a gyfeirir at y Ganolfan yn cael eu cyfeirio ati gan yr heddlu a gwasanaethau iechyd a gwasanaethau cymdeithasol—ac er ei bod yn darparu gwasanaethau cwnsela a chymorth oedolion i Ganolfan Atgyfeirio Ymosodiadau Rhywiol Gogledd Cymru, sydd mor bwysig i ddod o hyd i droseddwyr a'u heuogfarnu—bygythiwyd cau'r Ganolfan ym mis Mehefin oherwydd diffyg cyllid cynaliadwy. Ddiwedd mis Awst, cefais lythyr gan y Ganolfan Argyfwng Trais Rhywiol yn diolch imi am fy nghefnogaeth wrth ei helpu i sicrhau cyllid a fydd yn caniatau iddi barhau i weithredu am y tro. Gwn fod y Gweinidog wedi helpu gyda hynny yn y diwedd. Fodd bynnag, ni ddylid bod wedi rhoi'r Ganolfan yn y sefyllfa honno, a rhaid inni gymharu hynny â'r sefyllfa yn yr Alban, lle mae Llywodraeth yr Alban yn neilltuo cyllid penodol ar gyfer argyfyngau trais rhywiol, a weinyddir gan Rape Crisis Scotland. Mae menywod a phlant Cymru yn haeddu dim llai.

Y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol (Brian Gibbons): Cynigiau welliant 1 yn enw Carwyn Jones. Gwelliant 1: dileu popeth a rhoi yn ei le:

the National Assembly for Wales:

1. *welcomes the Welsh Assembly Government's recently concluded consultation on a strategic action plan to address domestic abuse and other forms of violence against women;*

2. *endorses the Welsh Assembly Government's commitment to respond positively to the views expressed and to develop an integrated strategy to tackle all forms of violence against women as well as domestic abuse.*

4.30 p.m.

Nick Ramsay: The challenge of ending violence against women in the UK and Wales is one of the most serious that will face an incoming Government. With 3 million women experiencing violence each year in a variety of forms, it is a complex problem. In Wales, one in four women suffers from domestic violence; Mark Isherwood has already spoken about that extraordinary statistic. This year, 11 women have been killed in their homes by abusive husbands and boyfriends.

Historically, this is an issue that has stayed too much in the shadows, because of women feeling stigmatised and ashamed of disclosing that they have been beaten up at home, or because the criminal justice system in the past did not give it the priority that it justified. It is and remains a big problem, but it is a problem, thanks to changing public attitudes, women's greater independence, new laws and tough action by the police and prosecutors in courts, where we are seeing signs of progress.

I wish to pay tribute to those prosecutors who have led the way in bringing cases to court, when in years gone by, sadly, they would have just dropped them. I also pay tribute to the work of the organisations that support victims, some of which have been mentioned already, such as Rape Crisis centres, Women's Aid, Refuge or umbrella organisations such as Wales Violence Against Women, which provides the

Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

1. *yn croesawu'r ymgynghoriad a ddaeth i ben yn ddiweddar gan Lywodraeth Cynulliad Cymru ar ddatblygu cynllun gweithredu strategol i fynd i'r afael â thrais domestig a phob math o drais yn erbyn menywod;*

2. *yn cefnogi ymrwymiad Llywodraeth Cynulliad Cymru i ymateb yn gadarnhaol i'r safbwyntiau a fynegwyd ac i ddatblygu strategaeth integredig i fynd i'r afael â phob math o drais yn erbyn menywod yn ogystal â thrais domestig.*

Nick Ramsay: Mae rhoi terfyn ar drais yn erbyn menywod yng Nghymru a'r DU yn un o'r heriau mwyaf difrifol a fydd yn wynebu'r Llywodraeth nesaf. Mae'n broblem gymhleth, gan fod 3 miliwn o fenywod yn dioddef trais bob blwyddyn mewn amrywiol ffyrdd. Yng Nghymru, mae un fenyw o bob pedair yn dioddef trais domestig; mae Mark Isherwood eisoes wedi crybwyll y ffigur syfrdanol hwnnw. Eleni, mae 11 o fenywod wedi eu lladd yn eu cartrefi gan wŷr a chariadon a oedd yn eu cam-drin.

Yn hanesyddol, mae hon yn broblem sydd wedi'i chadw ormod yn y dirgel, oherwydd bod menywod yn teimlo gormod o warth a chywilydd i ddatgelu eu bod wedi eu curo yn eu cartref, neu oherwydd nad oedd y system cyfiawnder troseddol yh rhoi iddi'r flaenoriaeth yr oedd yn ei haeddu. Mae'n dal yn broblem enfawr, ond y mae'n broblem y gwelwn arwyddion o gynnydd yn ei chylch, diolch i newid yn agweddau'r cyhoedd, mwy o annibyniaeth i fenywod, cyfreithiau newydd, a'r heddlu ac erlynwyr mewn llysoedd yn gweithredu'n llym.

Hoffwn roi teyrnged i'r erlynwyr hynny sydd wedi arwain y ffordd drwy ddod ag achosion gerbron y llys, oherwydd byddent wedi gollwng yr achosion hynny yn y blynyddoedd a fu, yn anffodus. Hoffwn roi teyrnged hefyd i waith y sefydliadau sy'n cynorthwyo dioddefwyr. Soniwyd am rai ohonynt eisoes, megis Canolfannau Argyfwng Trais Rhywiol, Cymorth i Fenywod, Refuge neu fudiadau ambarel Trais

specialist support and counselling that is often needed to help victims to step forward.

When we talk about this issue, we need to be clear that we are not just talking about a shouting match in a kitchen—we are talking about criminal violence, assault, grievous bodily harm, kidnapping, trafficking, forced marriage, wounding, mutilation and homicide. It is about women being injured and their children living in terror. It is a tale of serious injuries, hospital admission and death. While it is right to recognise that improvements have been made, I do not want to spend too long taking satisfaction in that progress, because there is much more that could be done. It is about more than just changing the law; it is about better support for victims, improving police investigation and court processes. We must work more with schools, police, healthcare professionals and the voluntary sector, which has an important role to play, to put in place preventative measures that can stop violence from occurring in the first place.

We need more health support visitors to support women who have just given birth, and it means helping schools to develop lesson plans on these issues so that they can teach not just about sex, but also about relationships and the meaning of consent. None of these measures will, on their own, stop violence, but we must be clear that, together, we can work towards ending violence.

What we must not do is pressure these women back into work while they are still recovering from psychological trauma. Mark Isherwood mentioned Theresa May in his speech, and the proposals that she has brought forward at a UK level. She is proposing a three-month grace period during which time women who are housed in refuges will not be required to seek work in order to qualify for benefits. This is an important step in supporting the work of refuges and ensuring that survivors of abuse have the protection that they need.

yn erbyn Menywod Cymru, sy'n darparu'r cymorth arbenigol a'r cwnsela y mae ei angen yn aml i helpu dioddefwyr i symud ymlaen.

Wrth siarad am y broblem hon, mae angen inni ddeall nad sôn am gweryla yn y gegin yn unig yr ydym—yr ydym yn sôn am drais troseddol, ymosod, niwed corfforol difrifol, herwgipio, masnachu mewn pobl, priodasau dan orfod, clwyfo, anffurfio a llofruddio. Mae'n ymwneud â menywod yn cael eu hanafu a'u plant yn byw mewn ofn dychrynlyd. Mae'n hanes o anafiadau difrifol, gorfod mynd i'r ysbyty, a marwolaeth. Er ei bod yn iawn cydnabod bod gwelliannau wedi'u gwneud, nid wyf am dreulio gormod o amser yn ymfalchïo yn y cynnydd hwnnw, oherwydd gellid gwneud llawer iawn mwy. Mae'n golygu mwy na newid y gyfraith yn unig; mae'n golygu cynnig cymorth gwell i ddiodesfwyr a gwella ymchwiliadau'r heddlu a phrosesau'r llysoedd. Rhaid inni gydweithio mwy ag ysgolion, yr heddlu, gweithwyr proffesiynol gofal iechyd, a'r sector gwirfoddol sydd â rhan bwysig, er mwyn rhoi mesurau atal ar waith a all atal trais rhag digwydd yn y lle cyntaf.

Mae arnom angen mwy o ymwelwyr iechyd i gynorthwyo menywod sydd newydd eni plentyn, ac y mae'n golygu helpu ysgolion i ddatblygu cynlluniau gwersi am y materion hyn fel y gallant addysgu plant nid yn unig am ryw, ond hefyd am berthynas ac ystyr cydsynio. Ni fydd yr un o'r mesurau hyn ar eu pen eu hunain yn atal trais, ond rhaid inni ddeall y gallwn, gyda'n gilydd, weithio tuag at roi terfyn ar drais.

Rhaid inni beidio â rhoi pwysau ar y menywod hyn i fynd yn ôl i'r gwaith tra byddant yn dal i wella ar ôl trawma seicolegol. Soniodd Mark Isherwood am Theresa May yn ei araith, a'r cynigion y mae hi wedi'u cyflwyno ar lefel y DU. Mae'n cynnig rhoi seibiant o dri mis i fenywod mewn llochesau, sy'n golygu na fydd yn ofynnol iddynt chwilio am waith er mwyn bod yn gymwys i gael budd-daliadau. Mae hwn yn gam pwysig o ran cefnogi gwaith llochesau a sicrhau bod y rheini sy'n dod drwy'r cam-drin yn cael y diogelwch y mae arnynt ei angen.

At the heart of the problem has been a longstanding failure to understand the need for a co-ordinated approach and strategy on tackling violence. Scotland already has a comprehensive integrated gender-specific strategy to address violence against women, while the Home Office is currently consulting on such an approach. We must make sure that Wales is not left behind, and that women in Wales receive the same protection from violence as their counterparts across the United Kingdom. Such a strategy is necessary if we are to acknowledge the fact that violence against women touches on numerous areas of public policy.

There is much more that we can do in terms of Rape Crisis centres, which provide vital services. Funding uncertainties have played a role in the past, so it important that there is a guarantee that that funding is in place. The Rape Crisis network has reduced from 68 centres in 1984 to about 40 currently, so there has been a loss of a vital service in that regard.

There has been progress, as has been said, but we should not be complacent about that. It is an issue that touches on all parts of Wales and on all parts of society, and I will finish by talking about the important rural and urban issues. This is something that affects people in rural areas, and, as I represent a rural constituency, it is sad that, in the past, people in rural areas have often been faced with isolation but also, as Mark Isherwood said in his speech, there is a feeling that this does not happen in rural areas and that it is a problem in urban areas. As a result, there is an inability to recognise this when it happens. We have seen a big culture change and a clearer strategy will certainly help.

Joyce Watson: I suppose that I ought to declare an interest, because I set up the End Violence Against Women in Wales working group. I set it up before the election, in case I found myself in the Assembly, because I have always felt passionate about the issue of

Yr hyn sydd wrth wraidd y broblem yw methiant ers amser maith i ddeall yr angen am strategaeth a dull gweithredu cydgyssylltiedig ar fynd i'r afael â thrais. Mae gan yr Alban eisoes strategaeth integredig a chynhwysfawr, sy'n benodol i rywedd, i fynd i'r afael â thrais yn erbyn menywod, ac y mae'r Swyddfa Gartref wrthi'n ymgynghori ar ddull gweithredu o'r fath. Rhaid inni wneud yn siŵr na fydd Cymru'n cael ei gadael ar ôl, a bod menywod yng Nghymru'n cael yr un diogelwch rhag trais â menywod ar draws y Deyrnas Unedig. Mae strategaeth o'r fath yn angenrheidiol os ydym i gydnabod y ffaith fod trais yn erbyn menywod yn effeithio ar nifer o feysydd polisi cyhoeddus.

Mae llawer iawn mwy y gallwn ei wneud o ran canolfannau Argyfwng Trais Rhywiol, sy'n darparu gwasanaethau hanfodol. Mae ansicrwydd cyllid wedi bod yn ystyriaeth yn y gorffennol, ac felly y mae'n gwarantu bod y cyllid hwnnw ar gael. Mae'r rhwydwaith canolfannau Argyfwng Trais Rhywiol wedi gostwng o 68 o ganolfannau yn 1984 i ryw 40 ar hyn o bryd, felly, collwyd gwasanaeth hanfodol yn y cyswllt hwnnw.

Fel y soniwyds, mae cynnydd wedi digwydd, ond ni ddylem fod yn hunan-fodlon am hynny. Mae'n broblem sy'n effeithio ar bob rhan o Gymru a phob rhan o gymdeithas, a hoffwn gloi trwy sôn am faterion gwledig a threfol sy'n bwysig. Mae hwn yn rhywbeth sy'n effeithio ar bobl mewn ardaloedd gwledig, a chan fy mod yn cynrychioli etholaeth wledig, mae'n drist bod pobl mewn ardaloedd gwledig, yn y gorffennol, wedi gorfod wynebu unigrwydd yn aml, ond hefyd, fel y dywedodd Mark Isherwood yn ei araith, fod teimlad nad yw hyn yn digwydd mewn ardaloedd gwledig ac mai problem mewn ardaloedd trefol ydyw. O ganlyniad, ceir anallu i gydnabod hyn pan fydd yn digwydd. Yr ydym wedi gweld newid mawr o ran diwylliant, a bydd strategaeth gliriach yn bendant o gymorth.

Joyce Watson: Credaf y dylwn ddatgan budd, gan mai fi a sefydlodd y gweithgor Rhoi Terfyn ar Drais yn erbyn Menywod yng Nghymru. Sefydlaais y gweithgor cyn yr etholiad, rhag ofn y byddwn yn cyrraedd y Cynulliad, oherwydd mae amddiffyn

protecting women against any form of violence, whatever its form. While I fully endorse the strategy to tackle violence against women, as opposed to the narrow focus that currently exists on domestic abuse, I and other women out there would not like that to be at the cost of losing the focus that currently exists on domestic abuse. We must do things 'as well as', not 'instead of'.

I welcome last week's announcement by the Minister of an extra £1 million for the domestic abuse and violence against women budget for next year. That extra £1 million represents a 33 per cent increase on the revenue budget for the current year and will take the total for next year up to £4.7 million. We must remember that the Welsh Assembly Government spends around £10 million a year on refuges and other services to support people who are fleeing domestic violence. I also welcome the recent review into the approach to tackling violence against women in Wales. We must remember that, while others have surged ahead, we led the way in our approach to tackling domestic abuse with the creation of the all-Wales domestic abuse strategy, led by Edwina Hart, way back in 2005. That was a significant step in driving the domestic violence agenda forward, and successive Labour-led administrations have showed real commitment to the issue.

As a result of that commitment, we have had success in shining a light on a subject that has, as I am sure that everyone in the Chamber would agree, been hidden from the light of day and forced behind closed doors. A culture of silence permeated every facet of our lives, particularly the rural areas of Wales. At the same time, we must remember that there has been investment from the Welsh Assembly Government. Only last summer, the Minister joined me on a visit to Llanelli Women's Aid, where he was thanked for an investment of £90,000, which will provide a greater range of services at a new information centre in the town. That information will be on the wider subject of ending violence against women.

menywod rhag unrhyw fath o drais, beth bynnag y bo, yn fater sy'n agos at fy nghalon erioed. Er fy mod yn cymeradwyo'n llwyr y strategaeth i fynd i'r afael â thrais yn erbyn menywod, yn hytrach na'r ffocws cul presennol ar gam-drin domestig, ni fyddwn i na menywod eraill yn hoffi gweld hynny'n digwydd ar draul colli'r ffocws presennol ar gam-drin domestig. Rhaid inni sicrhau ein bod yn gwneud pethau 'yn ogystal', nid 'yn lle'.

Yr wyf yn croesawu'r cyhoeddiad gan y Gweinidog yr wythnos diwethaf am £1 filiwn yn ychwanegol yn y gyllideb y flwyddyn nesaf ar gyfer domestig a thrais yn erbyn menywod. Mae'r £1 filiwn ychwanegol hwnnw'n golygu cynnydd o 33 y cant yn y gyllideb refeniw am eleni, a bydd yn codi'r cyfanswm am y flwyddyn nesaf i £4.7 miliwn. Rhaid inni gofio bod Llywodraeth y Cynulliad yn gwario tua £10 miliwn y flwyddyn ar lochesau a gwasanaethau eraill i gynorthwyo pobl sy'n ffoi rhag trais domestig. Yr wyf hefyd yn croesawu'r adolygiad yn ddiweddar o'r dull o fynd i'r afael â thrais yn erbyn menywod yng Nghymru. Er bod eraill ar y blaen â ni, rhaid inni gofio ein bod wedi arwain y ffordd gyda'n dull o fynd i'r afael â cham-drin domestig drwy greu strategaeth Cymru gyfan ar gam-drin domestig dan arweiniad Edwina Hart yn ôl yn 2005. Yr oedd hwnnw'n gam sylweddol wrth yrru'r agenda ar drais domestig yn ei blaen, ac y mae un weinyddiaeth Lafur ar ôl y llall wedi dangos ymrwymiad gwirioneddol i'r mater.

O ganlyniad i'r ymrwymiad hwnnw, yr ydym wedi llwyddo i daflu goleuni ar bwnc sydd wedi'i gadw yn y dirgel a'i wthio y tu ôl i ddrysau caeëdig, ac yr wyf yn siŵr y byddai pawb yn y Siambr yn cytuno â hynny. Arferai pawb gadw'n dawel am bob agwedd ar ein bywydau, yn enwedig yn ardaloedd gwledig Cymru. Ar yr un pryd, rhaid inni gofio bod arian wedi'i fuddsoddi gan Lywodraeth y Cynulliad. Mor ddiweddar â'r haf diwethaf, ymunodd y Gweinidog â mi i ymweld â Chymorth i Fenywod Llanelli, lle diolchwyd iddo am fuddsoddiad o £90,000 a fydd yn darparu ystod ehangach o wasanaethau mewn canolfan wybodaeth newydd yn y dref. Bydd y wybodaeth honno am bwnc ehangach rhoi terfyn ar drais yn erbyn menywod.

I agree—that is why I am speaking in this debate—that we must widen the discussion and the area of focus to include sexual assault. I am sure that everyone here knows that only 5 per cent of court cases on rape lead to convictions. There is something fundamentally wrong with that figure and we must do something about it.

There is also the issue of forced marriages and the wider issue behind forced marriages, of children going missing from schools and no questions being asked. There have been cases of girls returning to school at the age of 16 with three-year-old children. These were British girls; we must do something about these cases. No-one asked where they went. No-one seemed to care, or they were too embarrassed or ignorant to cross those cultural boundaries to ask the rights questions at the right time and to protect those people.

4.40 p.m.

Female genital mutilation is not an easy subject to talk about, but we must talk about it, and we must protect people. Prostitution is another issue, and you probably do not have to wander too far from here to see prostitution taking place in Cardiff; indeed, a report has been published on that issue. These are very sensitive issues, but if we are to move this agenda forward, we must not hide behind those sensitivities.

Angela Burns: I thank Joyce Watson for her contribution. Joyce works very hard in this area, and she is not afraid to say some of the things that other people do not want to say. Your speech today, Joyce, was excellent; I say that in the spirit of cross-party support, because this is an issue that should have cross-party support. I am also looking at Nerys, because she has also run some very successful campaigns in this vein.

That is why I was so disappointed that the

Yr wyf yn cytuno'i bod yn rhaid inni ehangu'r drafodaeth a'r maes y canolbwyntir arno i gynnwys ymosodiadau rhywiol—dyna pam yr wyf yn siarad yn y ddadl hon. Yr wyf yn siŵr fod pawb yma'n gwybod mai 5 y cant yn unig o achosion llys am dreisio sy'n arwain at euogfarn. Mae rhywbeth sylfaenol o'i le ar y ffigur hwnnw, a rhaid inni wneud rhywbeth yn ei gylch.

Mae yn fater priodasau dan orfod hefyd, a'r broblem ehangach y tu ôl i briodasau dan orfod, sef bod plant yn diflannu o ysgolion heb neb yn gofyn unrhyw gwestiynau. Bu achosion lle mae merched yn dod yn ôl i'r ysgol yn 16 oed gyda phlant tair oed. Merched o Brydain oedd y rhain; rhaid inni wneud rhywbeth ynghylch yr achosion hyn. Ni ofynnodd neb i ble'r aethant. Nid oedd neb i'w gweld yn poeni, neu yr oeddent yn teimlo'n rhy lletchwith neu'n rhy anwybodus i groesi'r ffiniau diwylliannol hynny i ofyn y cwestiynau iawn ar yr adeg iawn ac i amddiffyn y bobl hynny.

Nid yw anffurfio organau rhywiol merched a menywod yn bwnc hawdd ei drafod, ond rhaid inni ei drafod, a rhaid inni amddiffyn pobl. Mae puteindra'n broblem arall, ac y mae'n siwr nad oes rhaid ichi grwydro'n rhy bell o'r fan hon i weld puteindra'n digwydd yng Nghaerdydd; yn wir, mae adroddiad wedi'i gyhoeddi am y broblem honno. Mae'r rhain yn faterion sensitif iawn, ond os ydym i symud yr agenda hon yn ei blaen, rhaid inni beidio â chuddio yn tu ôl i'r sensitifrwydd hwnnw.

Angela Burns: Diolch i Joyce Watson am ei chyfraniad. Mae Joyce yn gweithio'n ddiwyd iawn yn y maes hwn, ac nid yw'n ofni dweud rhai o'r pethau nad yw pobl eraill yn dymuno'u dweud. Yr oedd eich araith heddiw, Joyce, yn ardderchog; dywedaf hynny yn ysbryd cefnogaeth drawsbleidiol, oherwydd mae hwn yn fater a ddylai gael cefnogaeth drawsbleidiol. Yr wyf hefyd yn edrych draw at Nerys, oherwydd mae hithau wedi cynnal rhai ymgyrchoedd llwyddiannus iawn yn y maes hwn.

Dyna pam yr oeddwn mor siomedig fod y

Government decided to table a ‘delete all’ amendment on this debate as well as a few of what I can only describe as extremely self-serving amendments. You only have to look at the National Federation of Women’s Institutes’ evidence to see that Wales does not have a co-ordinated strategy to tackle all forms of violence against women. That message does not just come from the WI, but also from the 20 or so other organisations to which Mark and Nick alluded. The draft strategy was launched in June of this year, and it was not only weak in terms of addressing rural issues, as Nick mentioned, but it has not focused on integrated cross-party and cross-departmental working in terms of how it would be implemented.

I will take Joyce’s comments one step further and ask ‘What is violence?’. Violence is one of those words that trips off your tongue, and your brain skips over it. I have never been hit—not in anger—and I have never had a punch to my face or been pushed down the stairs. Years ago, I worked for Waitrose, which is part of the John Lewis Partnership; I was a floor manager and a cracking lady, a really super girl, worked as a checkout operator. We used to have a laugh in the canteen over cups of coffee and all the rest of it, but then she started going off sick. She would be sick for a few days and come back into work with a bruise—I was 19, I did not know—and a few days later, she would be off sick again. Then came the day when I got a phone call and I went to see her in hospital—she had broken ribs, a broken arm, a broken cheekbone and a broken nose. She had been living all of those months with a really abusive partner, and none of us knew. We did not see the signs and we did not understand, but people who are abused very often hide it well, because of the shame.

That is what violence really means. It means children watching bad things happen at home, even if those bad things do not happen to them. Violence is the honour killings that we have talked about, and, as Joyce said, it is

Llywodraeth wedi penderfynu cyflwyno gwelliant ‘dileu popeth’ ar y ddadl hon, yn ogystal â rhai gwelliannau y mae eu dibenion, os caf ddweud, yn eithriadol o hunanol. Nid oes rhaid ichi ond edrych ar dystiolaeth Ffederasiwn Cenedlaethol Sefydliadau’r Merched i weld nad oes gan Gymru strategaeth gydgyssylltiedig i fynd i’r afael â phob math o drais yn erbyn menywod. Nid gan Ffederasiwn Sefydliadau’r Merched yn unig y daw’r neges honno, ond hefyd gan yr 20 neu fwy o sefydliadau eraill y cyfeiriodd Mark a Nick atynt. Lanswyd y strategaeth ddrafft ym mis Mehefin eleni, ac yn ogystal â bod yn wan o ran mynd i’r afael â materion gwledig, fel y soniodd Nick, nid yw ychwaith wedi canolbwyntio ar waith integredig ar draws pleidiau ac adrannau, o ran sut y byddai’n cael ei gweithredu.

Hoffwn fynd â sylwadau Joyce yn cam ymhellach a gofyn, ‘Beth yw trais?’. Mae trais yn air y mae’n hawdd iawn ei ddweud heb feddwl am ei wir ystyr. Nid oes neb erioed wedi fy nharo—mewn pwl o ddieter—ac nid oes neb erioed wedi fy nyrnu yn fy wyneb nac wedi fy ngwthio i lawr y grisiau. Flynnyddoedd yn ôl arferwn weithio i Waitrose, sy’n rhan o Bartneriaeth John Lewis. Yr oeddwn yn rheolwr llawr, ac yr oedd dynes wych, merch wirioneddol hyfryd, yn gweithio wrth y til. Byddem yn cael llawer o hwyl yn y ffreutur dros baned o goffi, ac yn y blaen, ond yna dechreuodd fod yn absennol oherwydd salwch. Byddai’n sâl am rai dyddiau ac yn dod yn ôl i’r gwaith â chlais—yr oeddwn yn 19 oed, ac ni wyddwn ni ddim—ac ychydig ddyddiau’n ddiweddarach byddai’n sâl eto. Yna, cefais alwad ffôn ryw ddiwrnod ac euthum i’w gweld yn yr ysbyty—yr oedd wedi torri ei hasennau, ei braich, asgwrn ei boch a’i thrwyn. Gydol y misoedd hynny, yr oedd wedi bod yn byw gyda phartner a oedd yn wirioneddol dreisiol, ac nid oedd neb ohonom yn gwybod. Ni welsom yr arwyddion ac nid oeddem yn deall, ond yn aml mae pobl sy’n cael eu cam-drin yn cuddio hynny’n dda, oherwydd y cywilydd.

Dyna yw gwir ystyr trais. Mae’n golygu bod plant yn gweld pethau drwg yn digwydd gartref, hyd yn oed os nad yw’r pethau drwg hynny’n digwydd iddynt hwy. Trais yw’r achosion o ladd er anrhydedd yr ydym

about the missing girls. Violence is also about the mechanism by which society strangles women, holds us back and keeps us in our place. It is a social tool, which is used, horrifyingly, in an awful lot of places, by far too many people and by far too many men. I am not having a go at men; I am having a go at the way in which society has developed over the years, making it very difficult for women everywhere, throughout the world, to advance equally, to get equal jobs, equal pay and equal respect; it makes it difficult for women to stop saying, 'I am only a . . . '.

Violence against women, whether it is psychological, physical, emotional or mental, will help to push the whole of womanhood down. We need to work very hard on a true cross-party strategy that works across all departments, helping to bring us forward. It is a tricky topic, because about 50 per cent of our population are men. It is not about making women better, different or more important than men; it is about honouring and respecting women, giving them equality and the right to a safe, happy, joyful and secure life that so many women simply do not have.

I will never forget that woman, as long as I live, so it is for her that I want to say one last thing. We should look to adopt the United Nations declaration on the elimination of violence against women. We have adopted the United Nations Convention on the Rights of the Child; Wales is a world leader and we should do the same for women. I say this from me: I am woman, and I have the right to life; I have the right to equality; I have the right to liberty and security of person; I have the right to equal protection under the law; I have the right to be free from all forms of discrimination; and I have the right to the highest standard attainable of physical and mental health; I have the right to just and favourable conditions of work; and I have the right not to be subjected to torture or other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. Minister, please think again and vote for the motion.

wedi'u trafod, ac fel y dywedodd Joyce, mae hefyd yn golygu'r merched hynny sy'n diflannu. Trais hefyd yw'r drefn a ddefnyddir gan gymdeithas i dagu menywod, ein rhwystro a'n cadw yn ein lle. Mae'n arf cymdeithasol a ddefnyddir, yn arswydus, mewn llawer iawn o leoedd gan lawer gormod o bobl a llawer gormod o ddynion. Nid wyf yn beio dynion; yr wyf yn beio'r modd y mae cymdeithas wedi datblygu dros y blynyddoedd, yn ei gwneud yn anodd tu hwnt i fenywod ym mhobman, ledled y byd, ddatblygu'n gyfartal, cael swyddi cyfartal, cael cyflog cyfartal a pharch cyfartal; mae'n ei gwneud yn anodd i fenywod beidio â dweud, 'Dim ond . . . ydw i'.

Bydd trais yn erbyn menywod, boed yn seicolegol, yn gorfforol, yn emosiynol ynteu'n feddyliol, yn helpu sathru ar fenywod yn gyffredinol. Mae angen inni weithio'n galed iawn ar strategaeth sy'n wirioneddol drawsbleidiol ac sy'n gweithio ar draws pob adran, i'n helpu i symud ymlaen. Mae'n bwnc anodd, oherwydd mae tua 50 y cant o'n poblogaeth yn ddynion. Nid yw'n golygu gwneud menywod yn well na dynion, yn wahanol iddynt neu'n bwysicach na hwy; mae'n golygu anrhydeddu a pharchu menywod, eu trin yn gyfartal, a rhoi'r hawl iddynt gael bywyd diogel, hapus, llawen a sicr y mae cynifer o fenywod yn methu ei fwynhau.

Nid anghofiaf fyth am y ddynes honno tra byddaf byw, a chyn cloi yr wyf am ddweud un peth arall er ei mwyn hi. Dylem ystyried mabwysiadu datganiad y Cenhedloedd Unedig ar ddileu trais yn erbyn menywod. Yr ydym wedi mabwysiadu Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn; mae Cymru'n arwain y byd, a dylem wneud yr un peth ar gyfer menywod. Yr wyf yn dweud hyn fel fi: menyw ydwyf, ac y mae gennyf hawl i fyw; mae gennyf hawl i gydraddoldeb; mae gennyf hawl i ryddid a diogelwch personol; mae gennyf hawl i drefn amddiffyn gyfartal dan y gyfraith; mae gennyf hawl i fod yn rhydd rhag pob math o wahaniaethu; mae gennyf hawl i iechyd corfforol ac iechyd meddwl o'r safon uchaf; mae gennyf hawl i amodau gwaith teg a ffafriol; ac y mae gennyf hawl i beidio â chael fy mhoenydio, neu ddiodef triniaeth neu gosb greulon, annynol neu ddiraddiol

arall. Weinidog, ystyriwch eto a phleidleisiwch dros y cynnig.

Nerys Evans: Thank you, Angela, for that well-informed contribution; it has done a great deal to add to the debate this afternoon. I would like to thank the Conservative party for tabling this motion, enabling us to have this debate in the Assembly and giving the Government a chance to set out its intentions and clarify the fact that the recent consultation on the domestic abuse strategy is just a starting point. Obviously, there is a great deal more work to be done to develop a strategy, and the Government must listen and respond to the consultation responses in order to develop a strategy, a strategy that we should be proud of in Wales. It is an integrated and gendered strategy—two elements that are currently sadly lacking in the consultation document. However, as its amendment shows, the Government acknowledges that this is a work in progress.

Nerys Evans: Diolch, Angela, am eich cyfraniad deallus; mae wedi ychwanegu llawer iawn at y ddatl y prynhawn yma. Hoffwn ddiolch i'r Blaid Geidwadol am gyflwyno'r cynnig, i'n galluogi i gael y ddatl hon yn y Cynulliad a rhoi cyfle i'r Llywodraeth i esbonio ei bwriadau ac egluro'r ffaith mai man cychwyn yw'r ymgynghoriad diweddar ar y strategaeth ar gam-drin domestig. Mae llawer iawn o waith i'w wneud eto i ddatblygu strategaeth, yn amlwg, a rhaid i'r Llywodraeth wrando ac ymateb i ymatebion yr ymgynghoriad er mwyn datblygu strategaeth y dylem ymfalchio ynddi yng Nghymru, sef strategaeth integredig wedi'i seilio ar rywedd—dwy elfen sydd ar goll yn y ddogfen ymgynghori ar hyn o bryd, yn anffodus. Fodd bynnag, fel y dengys ei gwelliant, mae'r Llywodraeth yn cydnabod ei fod yn waith sydd ar y gweill.

What we are talking about today is much wider than what we have debated in the past, much wider than the Communities and Culture Committee's inquiry and report, much wider than previous Welsh Assembly Government strategies, and much wider than any discussions we have had in the Chamber on the issue. We are talking not only about domestic abuse, but violence against women. Domestic abuse covers domestic violence and all kinds of abuse, such as emotional, financial and psychological abuse and so on. However, violence against women is a much wider issue and requires a wider strategy to get to grips with the issues involved.

Mae'r hyn yr ydym yn ei drafod heddiw yn ehangach o lawer na'r hyn yr ydym wedi dadlau yn ei gylch yn y gorffennol, yn ehangach o lawer nag ymchwiliad ac adroddiad y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, yn ehangach o lawer na strategaethau blaenorol Llywodraeth y Cynulliad, ac yn ehangach o lawer nag unrhyw drafodaethau a gawsom ar y mater yn y Siambr. Yr ydym yn siarad nid yn unig am gam-drin domestig, ond am drais yn erbyn menywod. Mae cam-drin domestig yn cynnwys trais domestig a phob math o gam-drin, megis cam-drin emosiynol, ariannol, seicolegol, ac yn y blaen. Fodd bynnag, mae trais yn erbyn menywod yn broblem ehangach o lawer sy'n gofyn am strategaeth ehangach i fynd i'r afael â'r materion dan sylw.

As Angela mentioned, there are international obligations on the Welsh Government to tackle violence against women. The UK is a signatory to the United Nations convention on the elimination of all forms of discrimination against women. The convention calls for a comprehensive cross-Government strategy and programmes to combat all forms of violence against women. It has legal, educational, financial and social

Fel y soniodd Angela, mae Llywodraeth Cymru dan rwymedigaethau rhyngwladol i fynd i'r afael â thrais yn erbyn menywod. Mae'r DU wedi llofnodi confensiwn y Cenedloedd Unedig ar ddileu pob math o drais yn erbyn menywod. Mae'r confensiwn yn galw am strategaeth a rhaglenni cynhwysfawr ar draws Llywodraethau i fynd i'r afael â phob math o drais yn erbyn menywod. Mae'n cynnwys agweddau

components, which now fall under the jurisdiction of the Welsh Assembly Government. The declaration on the elimination of discrimination against women defines violence against women as violence that is

‘directed against a woman because she is a woman or that affects women disproportionately.’

Of course, devolution raises challenges in delivering an integrated and coherent strategy, but the Government must rise to the challenge. As we have heard, Scotland has one, and England is developing one. Wales must now take up this challenge to develop a comprehensive strategy. The Government must be congratulated on the work that it has done on developing services for victims of domestic abuse. Now it must go further.

Rape is one of the biggest weapons used in domestic abuse, and it must be addressed. As we have heard already in Members’ contributions, so many more issues are involved, including sex trafficking, forced marriages, sexual assault, problems with women having no recourse to public funds, female genital mutilation and so on. These are issues that affect every community in Wales. We might not be aware of it, but these things are happening and they need to be addressed. We are aware of the statistic that one in four women will experience violence at the hands of their partner during their lives. Dyfed-Powys police recently told me that four women have died in the area during the past year at the hands of their partners. We know from the action group’s evidence that at the least 11 women have died at the hands of their partners in the past year across Wales. If this was swine flu or knife crime, it would be considered to be an epidemic and there would be an outcry, with people calling for a Government strategy. So why is that not the case with this?

cyfreithiol, addysgol, ariannol a chymdeithasol, sydd erbyn hyn yn dod dan awdurdodaeth Llywodraeth y Cynulliad. Mae’r datganiad ar ddileu gwahaniaethu yn erbyn menywod yn diffinio trais yn erbyn menywod fel

trais a gyfeirir yn erbyn menyw oherwydd ei bod yn fenyw, neu drais sy’n cael effaith anghymesur ar fenywod.

Wrth gwrs, mae datganoli’n creu heriau o ran cyflwyno strategaeth integredig a chydgyssylltiedig, ond rhaid i’r Llywodraeth ymateb i’r her. Fel y clywsom, mae gan yr Alban strategaeth, ac mae Lloegr wrthi’n datblygu un. Yn awr rhaid i Gymru wynebu’r her a datblygu strategaeth gynhwysfawr. Rhaid llongyfarch y Llywodraeth am y gwaith y mae wedi’i wneud ar ddatblygu gwasanaethau ar gyfer pobl sy’n dioddef cam-drin domestig. Yn awr, rhaid iddi fynd ymhellach.

Mae treisio yn un o’r agweddau mwyaf cyffredin ar gam-drin domestig, a rhaid mynd i’r afael ag ef. Fel y clywsom eisoes yng nghyfraniadau’r Aelodau, mae’r maes yn cynnwys cymaint mwy o faterion, gan gynnwys masnachu mewn pobl at ddibenion rhywiol, priodasau dan orfod, ymosodiadau rhywiol, problemau am nad yw menywod yn gallu cael arian cyhoeddus, anffurfio organau rhywiol merched a menywod, ac yn y blaen. Mae’r materion hyn yn effeithio ar bob cymuned yng Nghymru. Efallai nad ydym yn ymwybodol o hynny, ond mae’r pethau hyn yn digwydd ac y mae angen mynd i’r afael â hwy. Yr ydym yn ymwybodol o’r ffigur y bydd un fenyw o bob pedair yn dioddef trais gan ei phartner yn ystod ei bywyd. Yn ddiweddar dywedodd Heddlu Dyfed-Powys wrthyf fod pedair menyw wedi marw yn yr ardal yn ystod y flwyddyn ddiwethaf oherwydd trais gan eu partneriaid. Gwyddom o dystiolaeth y grŵp gweithredu fod o leiaf 11 o fenywod ledled Cymru wedi marw yn ystod y flwyddyn ddiwethaf oherwydd trais gan eu partneriaid. Pe baem yn sôn am y fflw moch neu droseddau’n ymwneud â chyllyll, byddai’n cael ei ystyried yn epidemig, a byddai protestio a phbl yn galw am strategaeth gan y Llywodraeth. Pam nad felly y mae hi yn yr achos hwn?

We know that 11 per cent of serious sexual assaults are committed by strangers. It is estimated that, in Cardiff, up to 60 women at any one time are being trafficked for the sex trade. From my research last year, we know that three female Assembly Members have been raped and one has suffered domestic abuse. We know that, statistically, there have been many more such experiences among Assembly Members. From the work of Amnesty Wales and the National Union of Students Wales last year, we know that a third of students in Wales think that a woman is responsible for being raped if she is drunk. Research published recently by the National Society for the Prevention of Cruelty to Children shows even more worrying trends among our young people.

4.50 p.m.

It discovered not only the extent of the effect of seeing domestic abuse in their households, but also, shockingly, levels of 13 to 17-year-olds already being in an abusive relationship, even at that young age. A quarter of girls aged 13 to 17 and 18 per cent of boys reported some kind of physical pattern of violence. Three quarters of those girls between 13 and 17, who were surveyed, reported some form of emotional pattern of violence and one in three girls of that age reported some form of sexual violence from their partner. All of these issues have a massive impact, not only on the individuals, but on society as a whole.

These issues have a massive impact on your social justice portfolio as well as on many other aspects of non-devolved areas. For example, a woman who has been raped by her partner does not only need police help; she needs a safe home, access to services in order to cope with what happened to her, and sensitive health services to attend to her sexual health needs, just as a starter. Young people in violent relationships not only need to know that what is happening to them is wrong, but the perceptions of their cohorts also need to be challenged and education and support services need to be enhanced.

Gwyddom fod 11 y cant o ymosodiadau rhywiol difrifol yn cael eu cyflawni gan ddiethriaid. Amcangyfrifir, yng Nghaerdydd, ar unrhyw adeg fod hyd at 60 o fenywod yn dioddef o fasnachu mewn pobl at ddibenion rhywiol. O'm hymchwil y llynedd, gwyddom fod tair o Aelodau'r Cynulliad wedi eu treisio a bod un wedi dioddef camdriniaeth ddomestig. Gwyddom, yn ystadegol, fod llawer mwy o brofiadau felly wedi digwydd i Aelodau'r Cynulliad. O waith gan Amnest Cymru ac Undeb Cenedlaethol Myfyrwyr Cymru y llynedd, gwyddom fod un myfyriwr bob tri yng Nghymru o'r farn fod menyw'n gyfrifol am gael ei threisio os yw wedi meddwi. Mae ymchwil a gyhoeddwyd yn ddiweddar gan y Gymdeithas Genedlaethol er Atal Creulondeb i Blant yn dangos tueddiadau mwy gofidus byth ymhlith ein pobl ifanc.

Dangosai nid yn unig raddau'r effaith o weld cam-drin domestig yn eu cartref ar bobl ifanc 13 i 17 oed, ond hefyd, yn arswydus, lefelau'r plant hynny sydd erisoes mewn perthynas lle mae cam-drin yn digwydd, hyd yn oed mor ifanc â hynny. Soniodd chwarter y merched 13 i 17 oed a 18 y cant o fechgyn am ryw fath o batrwm o drais corfforol. Soniodd tri chwarter y merched hynny rhwng 13 a 17 oed yn yr arolwg am ryw fath o batrwm o drais emosiynol, a soniodd un ferch o bob tair o'r oedran hwnnw am ryw fath o drais rhywiol gan eu partner. Caiff pob un o'r materion hyn effaith aruthrol, nid yn unig ar yr unigolyn, ond ar gymdeithas yn ei chyfanrwydd.

Caiff y materion hyn effaith aruthrol ar eich portffolio cyfiawnder cymdeithasol, yn ogystal â nifer o agweddau eraill ar feysydd nad ydynt wedi'u datganoli. Er enghraifft, nid help gan yr heddlu'n unig sydd ei angen ar fenyw sydd wedi ei threisio gan ei phartner; mae arni angen cartref diogel, gwasanaethau i'w helpu i ymdopi â'r hyn a ddigwyddodd iddi, a gwasanaethau iechyd sensitif i ddiwallu ei hanghenion o ran iechyd rhywiol, a megis dechrau yw hynny. Mae angen i bobl ifanc sydd mewn perthynas dreisgar wybod nid yn unig fod yr hyn sy'n digwydd iddynt yn anghywir, ond mae angen herio canfyddiadau eu cyfoedion hefyd a gwella

addysg a gwasanaethau cymorth.

The Deputy Presiding Officer: Order. Could you wind up please?

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. A wnewch chi ddirwyn eich araith i ben, os gwelwch yn dda?

Nerys Evans: A strategy needs to be developed on social justice, health, education and housing with strong links to non-devolved departments such as the Crown Prosecution Service, the police, courts, and borders and immigration. I am pleased about the good work that has been done on domestic abuse in providing related services, but we know that an alternative strategy has been published by a formidable action group of organisations and people and we urge the Assembly Government to take those points on board. We hope that the Government has the political will to tackle this. Now we must see some action and support from this side of the Chamber depends on that.

Nerys Evans: Mae angen datblygu strategaeth ar gyfiawnder cymdeithasol, iechyd, addysg a thai gyda chysylltiadau cryf ag adrannau sydd heb eu datganoli, megis Gwasanaeth Erlyn y Goron, yr heddlu, y llysoedd, a'r asiantaeth ffiniau a mewnfudo. Yr wyf yn falch o'r gwaith da sydd wedi'i wneud ar gam-drin domestig wrth ddarparu gwasanaethau perthnasol, ond gwyddom fod strategaeth arall wedi'i chyhoeddi gan grŵp gweithredu cryf o fudiadau a phobl, ac anogwn Lywodraeth y Cynulliad i ystyried y pwyntiau hynny. Yr ydym yn gobeithio bod gan y Llywodraeth yr ewylllys gwleidyddol i fynd i'r afael â hyn. Yn awr, rhaid inni weld gweithredu'n digwydd, ac y mae cefnogaeth gan yr ochr hon i'r Siambr yn dibynnu ar hynny.

Eleanor Burnham: I also support this and commend Joyce Watson on her groundbreaking work, which she continues to undertake as an Assembly Member. It is such a tragic situation. I remember that when I became a magistrate, one of our first training courses was on violence against women. I was very moved by that and it was horrendous to even think about it, but we have to think about it and it is our duty as elected representatives to use every means at our disposal to tackle these horrendous issues. Only the other week, I saw a television programme about the kidnapping and forced marriage of a young person, which eventually led to her death. It just does not seem possible that we could allow these dreadful things to happen in twenty-first century Wales, because lives are at stake. I know that there is a draft strategy, but like the others who have contributed today, I urge the Government to bring forward a full-blown strategy in order to take action against these dreadful situations that many young and older women find themselves in.

Eleanor Burnham: Yr wyf fi hefyd yn cefnogi hyn ac yn canmol Joyce Watson am y gwaith arloesol y mae'n parhau i'w wneud fel Aelod Cynulliad. Mae'n sefyllfa drasig tu hwnt. Pan ddeuthum yn ynad, cofiaf mai teitl un o'n cyrsiau hyfforddi cyntaf oedd trais yn erbyn menywod. Gwnaeth y cwrs hwnnw argraff fawr iawn arnaf, ac yr oedd hyd yn oed meddwl am y peth yn arswydus. Ond rhaid inni ystyried y mater, a'n dyletswydd ni fel cynrychiolwyr etholedig yw gwneud popeth o fewn ein gallu i fynd i'r afael â'r materion arswydus hyn. Hyd yn oed yr wythnos diwethaf, gwelais raglen deledu am achos o herwgipio merch ifanc a'i gorfodi i briodi, a arweiniodd yn y pen draw at ei marwolaeth. Mae'n anodd credu y gallem ganiatau i'r pethau ofnadwy hyn ddigwydd yng Nghymru yn yr unfed ganrif ar hugain, oherwydd mae bywydau pobl yn y fantol. Gwn fod gennym strategaeth ddrafft, ond fel yr Aelodau eraill sydd wedi cyfrannu heddiw, anogaf y Llywodraeth i gyflwyno strategaeth lawn er mwyn gweithredu i atal y sefyllfaoedd enbyd hyn y mae llawer o fenywod ifanc a hŷn yn eu cael eu hunain ynddynt.

Over 30 million women live in Britain and each year, 3 million experience rape,

Mae dros 30 miliwn o fenywod yn byw ym Mhrydain, a bob blwyddyn bydd 3 miliwn

domestic violence, stalking or other forms of violence. It is almost impossible to think that these dreadful things occur to the equivalent of the population of Wales. Apparently, Wales has the highest percentage rate of partner or family violence and family sexual assault compared with other parts of the UK, which is shocking. Joyce raised the issues of forced marriage, female genital mutilation—which is too horrendous even to consider—trafficking and the sex trade and honour crimes, which are prevalent. We desperately need to do our best as cross-party Assembly Members to stamp those out.

We also know that because of the nature of this kind of violence, many more cases go unreported and undetected. One in four local authority areas provide no specialised support services and, as Mark mentioned earlier, the only rape crisis centre in the whole of Wales is in Caernarfon. We only have one service for women who have been trafficked and who have experienced sexual exploitation. Therefore, it is now time for a new and fully integrated strategy, which works across all of the strands of Government. So, I welcome the Conservatives' motion today and I agree with Angela's eloquent comments earlier in that I cannot quite understand the logic behind the Government's amendment either. New consultation, encompassing a more integrated approach, must now be necessary and I would appreciate it if the Minister would tell us whether he now intends to broaden the scope of the previous consultation or to retain the original findings and work on this because the future must surely be about preventing violence and challenging current attitudes towards women.

Clear, measurable targets must be set to reduce the violence and provide appropriate services for the survivors of violence. There must be a means of checking and monitoring a gender-specific element to the new strategy, along with adequate funding, which is surely one of the key issues that we have all been exercised with in terms of budgets in the last

ohonynt yn dioddef eu treisio, trais domestig, dynion yn eu dilyn, neu fathau eraill o drais. Mae bron yn amhosibl meddwl bod y pethau erchyll hyn yn digwydd i'r un faint o bobl ag sy'n byw yng Nghymru. Yn ôl pob sôn, o gymharu Cymru â rhannau eraill o'r DU, yma y mae'r ganran uchaf o drais a achosir gan bartner neu berthynas, ac ymosodiadau rhywiol gan berthnasau, sy'n syfrdanol. Cyfeiriodd Joyce at briodasau dan orfod, achosion o anffurfio organau rhywiol merched a menywod—sy'n rhy erchyll i'w ystyried hyd yn oed—masnachu mewn pobl a'r fasnach ryw, a throseddau er anrhydedd, sy'n gyffredin. Mae taer angen inni wneud ein gorau fel Aelodau Cynulliad o bob plaid i atal yr achosion hyn rhag digwydd.

Oherwydd natur y math hwn o drais, gwyddom hefyd na chaiff yr awdurdodau wybod am lawer iawn o'r achosion sy'n digwydd. Nid yw un o bob pedair ardal awdurdod lleol yn darparu dim gwasanaethau cymorth arbenigol, ac fel y soniodd Mark yn gynharach, yng Nghaernarfon y mae'r unig Ganolfan Argyfwng Trais Rhywiol yng Nghymru gyfan. Un gwasanaeth yn unig sydd gennym ar gyfer menywod sydd wedi dioddef oherwydd masnachu mewn pobl ac wedi eu hecsbloetio'n rhywiol. Mae'n bryd cael strategaeth newydd, hollol integredig erbyn hyn, felly, sy'n gweithio ar draws pob agwedd ar Lywodraeth. Croesawaf gynnig y Ceidwadwyr heddiw, felly, a chytunaf â sylwadau huawdl Angela yn gynharach na allaf finnu ychwaith ddeall yn hollol y rhesymeg y tu ôl i welliant y Llywodraeth. Rhaid bod angen ymgynghoriad newydd, yn cwmpasu dull gweithredu mwy integredig yn awr, a byddwn yn gwerthfawrogi pe bai'r Gweinidog yn dweud wrthym a yw bellach yn bwriadu ehangu cwmpas yr ymgynghoriad blaenorol, ynteu gadw'r darganfyddiadau gwreiddiol a gweithio ar hyn, oherwydd rhaid mai atal trais a herio agweddau presennol at fenywod yw'r dyfodol.

Yn amlwg, rhaid pennu targedau mesuradwy i leihau'r trais, a darparu gwasanaethau priodol ar gyfer y sawl sy'n goroesi trais. Rhaid cael dull o wirio a monitro elfen sy'n benodol i rywedd yn y strategaeth newydd, ynghyd â chyllid digonol, a hynny, mae'n siŵr, yw un o'r materion allweddol yr ydym i gyd bod yn pryderu amdanynt o ran

few weeks.

The women working with others whose lives are, and have been at risk of violence tell us that the Government's current strategy is not adequate. Therefore, Minister, I look forward to clarification on these absolutely vital and sad matters that we have all raised to, hopefully, end the violence against the women that we are discussing here.

The Minister for Social Justice and Local Government (Brian Gibbons): First, the purpose of our amendment is to clarify that we are not starting from a standing start in this particular area—a fair amount of work has already been done—and to indicate clearly, as Nerys said, the direction of travel that the Assembly Government wishes to take. The amendment is much stronger than the original motion.

I am sure that everyone here is opposed to all forms of personal violence; however, the specific violence against women issue is a gender equality issue, which I think Angela graphically explained in her contribution. It is about society's perception of women and is underpinned by a range of assumptions and values about power and a long-term cultural legacy, which treats women as chattels or second-class citizens. We must act to ensure that this legacy is no longer acceptable and that we need to replace it with a new and valued system. Therefore, in responding to the unacceptability of violence against women, we are not only saying that violence against women is wrong, but we are also clearly stating that we are opposed to that distorted value system that underpins it. I intend to have this spelt out loud and clear in the new strategy that we will publish in response to the consultation.

This is not just an agenda for statutory bodies; it is about changing the attitudes, values and behaviour of every person in Wales. It is a challenge for us all. For example, our policies, such as the single equality scheme and the equal pay campaign are also part of addressing that cultural

cyllidebau yn ystod yr ychydig wythnosau diwethaf.

Yn ôl y menywod sy'n gweithio gydag eraill y mae trais yn risg neu wedi bod yn risg yn eu bywydau, nid yw strategaeth bresennol y Llywodraeth yn ddigonol. Felly, Weinidog, edrychaf ymlaen at gael eglurhad am y materion hollol hanfodol a thrist hyn yr ydym i gyd wedi eu codi i roi terfyn, gobeithio, ar y trais yn erbyn menywod yr ydym wrthi'n ei drafod yma.

Y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol (Brian Gibbons): Yn gyntaf, diben ein gwelliant yw egluro nad ydym, yn y maes penodol hwn, yn dechrau o'r dechrau'n deg—mae tipyn o waith wedi'i wneud eisoes—a dangos yn glir, fel y dywedodd Nerys, y cyfeiriad yr hoffai Llywodraeth y Cynulliad fynd iddo. Mae'r gwelliant lawer yn gryfach na'r cynnig gwreiddiol.

Yr wyf yn siŵr fod pawb yma'n gwrthwynebu pob math o drais personol. Fodd bynnag, mae mater penodol trais yn erbyn menywod yn fater o gydraddoldeb rhyw, fel yr esboniodd Angela yn fyw iawn yn ei chyfraniad, mi gredaf. Mae'n ymwneud â chanfyddiad cymdeithas o fenywod, a chaiff ei atgyfnerthu gan ystod o dybiaethau a gwerthoedd ynghylch grym, a gwaddol diwylliannol hirdymor, sy'n trin menywod fel eiddo neu ddinasyddion eilradd. Rhaid inni weithredu i sicrhau nad yw'r gwaddol hwn yn dderbyniol mwyach, ac y mae angen inni roi system newydd a werthfawrogir yn ei le. Felly, wrth ymateb i'r ffaith nad yw trais yn erbyn menywod yn dderbyniol, yr ydym nid yn unig yn dweud bod trais yn erbyn menywod yn anghywir, ond yr ydym hefyd yn datgan yn glir ein bod yn gwrthwynebu'r system honno o werthoedd wyrdröedig sy'n ei gynnal. Bwriadaf ddatgan hyn yn gwbl glir yn y strategaeth newydd y byddwn yn ei chyhoeddi i ymateb i'r ymgynghoriad.

Nid agenda i gyrff statudol yn unig yw hon; mae'n ymwneud â newid agweddau, gwerthoedd ac ymddygiad pob unigolyn yng Nghymru. Mae'n her inni bob un. Er enghraifft, mae ein polisïau, megis y cynllun cydraddoldeb sengl a'r ymgyrch cyflog cyfartal, hefyd yn rhan o fynd i'r afael â'r

legacy, which sees women as being second-class citizens in the workplace or in other public services. New opportunities will also emerge to tackle this broader agenda once we have the new equality Bill on the statute books.

The new draft plan which, as colleagues have mentioned, was published in response to the Communities and Culture Committee report, extends beyond the narrow domestic abuse agenda and highlights such areas as prostitution, sexual assault, female genital mutilation and forced marriage. During the consultation, which ended on 21 September, I listened to many of the opinions expressed at first hand. For example, I met the Wales Women's National Coalition to discuss its concerns in relation to the integrated cross-departmental strategy. It has also been making strong calls for extra resources.

Other messages that we have been hearing is that more support needs to be provided for male victims and that we also need to do more on prevention activities and build on the work with which we are already engaged with employers, which I launched last year, and to do further work along the lines of the booklet, for example, which I issued to all Assembly Members so that they are in a better position to respond to these issues.

The Assembly Government will be carefully studying all of the responses from the consultation and I know that there is a real personal commitment among all Cabinet colleagues to consider how their portfolios can contribute to developing a cross-departmental response.

Last week, as Joyce said, I announced an extra £1 million, which has been added to the domestic abuse and violence against women budget in a difficult financial settlement. Hopefully, this extra money, which will represent a 33 per cent increase in the revenue budget, will provide us with the resource to take the new plan forward.

gwaddol diwylliannol hwnnw sy'n ystyried menywod yn ddinasyddion eilradd yn y gweithle neu mewn gwasanaethau cyhoeddus eraill. Bydd cyfleoedd newydd hefyd yn ymddangos i fynd i'r afael â'r agenda ehangach hon pan fydd y Mesur cydraddoldeb newydd ar y llyfrau statud.

Mae'r cynllun drafft newydd a gyhoeddwyd, fel y soniodd fy nghydweithwyr, i ymateb i adroddiad y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, yn ymestyn y tu hwnt i'r agenda gul ar gam-drin domestig, ac y mae'n tynnu sylw at feysydd megis puteindra, ymosodiad yn rhywiol, anffurfio organau rhywiol merched a menywod, a phriodasau dan orfod. Yn ystod yr ymgynghoriad, a ddaeth i ben ar 21 Medi, gwrandewais yn uniongyrchol ar lawer o'r safbwyntiau a fynegwyd. Er enghraifft, cyfarfûm â Chynghrair Cenedlaethol Menywod Cymru i drafod ei bryderon ynghylch y strategaeth integredig drawsadrannol. Mae hwnnw hefyd wedi bod yn galw'n daer am adnoddau ychwanegol.

Mae'r negeseuon eraill yr ydym wedi bod yn eu clywed yn dweud bod angen darparu mwy o gymorth i ddynion sy'n ddiodef, a bod angen hefyd inni wneud mwy ar weithgareddau atal ac adeiladu ar y gwaith yr ydym eisoes yn ei wneud gyda chyflogwyr, a lansiwyd gennyf y llynedd. Mae angen gwneud gwaith pellach hefyd tebyg i'r llyfryn, er enghraifft, a roddais i bob Aelod Cynulliad er mwyn iddynt fod mewn gwell sefyllfa i ymateb i'r materion hyn.

Bydd Llywodraeth y Cynulliad yn astudio'n ofalus bob un o'r ymatebion o'r ymgynghoriad, a gwn fod ymrwymiad personol gwirioneddol ymhlith pob un o'm cydweithwyr yn y Cabinet i ystyried sut y gall eu portffolios gyfrannu at ddatblygu ymateb trawsadrannol.

Yr wythnos diwethaf, fel y soniodd Joyce, cyhoeddais fod £1 filiwn wedi'i ychwanegu at y gyllideb ar gyfer camdriniaeth ddomestig a thrais yn erbyn menywod mewn setliad ariannol anodd. Gobeithio y bydd yr arian ychwanegol hwn, a fydd yn gynydd o 33 y cant yn y gyllideb refeniw, yn rhoi inni'r adnodd i symud y cynllun newydd yn ei flaen.

5.00 p.m.

It is also important to remind Members of what has been achieved since the initial strategy was launched, at a time when this was a matter that rarely featured in the public domain at all. Since then, we have launched a domestic abuse strategy. It is important to say that this is not a gender-neutral strategy, but a gender-inclusive strategy, recognising that both men and women are victims of domestic abuse and that both need help and support. However, while it is a gender-inclusive strategy, it must also be gender sensitive and gender specific, and must take into account particularly that most of the victims of domestic abuse are women, often women with children, and our funding follows that. The mechanistic 50:50 provision of services, which is based on a false assumption that all victims are the same, is ill-conceived. Services and resources must be needs based and guided in a way that delivers not equality of input, but equality of outcome.

We must build on what we have achieved and continue to send out clear messages that violence against women and domestic abuse should not be tolerated. This is the message that we are taking into our schools through the all-Wales schools programme, which is being delivered to virtually all primary and secondary schools across Wales. However, we need to expand on this as it is important that our young people know that violence against women and domestic abuse is not acceptable.

We are also being proactive in highlighting certain high-risk times of year, such as the Christmas period. Once again, we are committed to continuing that campaign. We have made available two helplines to provide help and support, because, for many people, making that first phone call and talking to a stranger is the first step in breaking out of the vicious cycle of violence in which they often find themselves.

It is also important that all front-line workers

Mae hefyd yn bwysig atgoffa Aelodau o'r hyn sydd wedi'i gyflawni ers lansio'r strategaeth gyntaf, ar adeg pan oedd hwn yn fater na châi fawr o sylw, os o gwbl, yn gyhoeddus. Ers hynny, yr ydym wedi lansio strategaeth ar gam-drin domestig. Mae'n bwysig dweud nad yw hon yn strategaeth niwtral o ran rhywedd, ond yn hytrach yn strategaeth gynhwysol o ran rhywedd, gan gydnabod bod dynion a menywod yn dioddef cam-drin domestig a bod angen help a chefnogaeth ar y naill a'r llall. Fodd bynnag, er ei bod yn strategaeth gynhwysol o ran rhywedd, rhaid iddi hefyd fod yn sensitif i rywedd ac yn benodol i rywedd, ac rhaid iddi ystyried yn benodol mai menywod, a menywod â phlant yn aml, yw mwyafrif y bobl sy'n dioddef cam-drin domestig, ac y mae ein cyllid yn cyd-fynd â hynny. Annoeth fyddai darparu gwasanaethau'n gyfartal yn awtomatig, ar sail y dybiaeth anghywir fod pob dioddefwr yr un fath. Rhaid i wasanaethau ac adnoddau fod yn seiliedig ar anghenion a chael eu llywio mewn modd sy'n darparu canlyniad cyfartal yn hytrach na mewnbwn cyfartal.

Rhaid inni adeiladu ar yr hyn yr ydym wedi'i gyflawni, a pharhau i anfon negeseuon clir na ddylid goddef cam-drin domestig a thrais yn erbyn menywod. Dyma'r neges yr ydym yn ei chyflwyno yn ein hysgolion drwy'r rhaglen Cymru gyfan i ysgolion a gyflwynir mewn pob ysgol gynradd ac uwchradd, bron, ar draws Cymru. Fodd bynnag, mae angen inni ehangu hynny, oherwydd mae'n bwysig i'n pobl ifanc wybod nad yw cam-drin domestig a thrais yn erbyn menywod yn dderbyniol.

Yr ydym hefyd yn rhagweithiol yn tynnu sylw at adegau penodol o'r flwyddyn pan fydd y risg yn uwch, megis cyfnod y Nadolig. Unwaith eto, yr ydym wedi ymrwymo i barhau'r ymgyrch honno. Yr ydym wedi trefnu dwy linell gymorth i ddarparu cymorth a chefnogaeth, oherwydd i lawer o bobl gwneud yr alwad ffôn gyntaf a siarad â rhywun dieithr yw'r cam cyntaf tuag at dorri'r cylch diefflig o drais y maent yn aml yn eu cael eu hunain ynddo.

Mae hefyd yn bwysig i bob gweithiwr llinell-

are alert and aware of the risks to potential victims and how they can help to tackle the problem. We know that pregnant women are often at an increased risk of domestic abuse. This is why we are developing an ante-natal care and an accident and emergency care pathway so that we can support victims as the warning signs are identified. We very much welcome the leading role that organisations such as the Royal College of Midwives and the British Medical Association are taking in this area.

In the last year, £1.5 million of capital funding has been announced to support organisations that provide advice and support. This year, I have agreed additional capital funding to support three new domestic abuse one-stop shops in rural areas: in Monmouthshire, Flintshire and Aberystwyth. We also have a network of multi-agency risk assessment conferences and special domestic violence courts across the country to support victims. It is this statutory provision, which is much more extensive than the provision in Scotland, that allows us to deliver through statutory provision rather than relying on third-sector provision, which seems to be the case in Scotland.

We also have the substance misuse treatment framework, which sets out good practice and encourages joint working where domestic abuse and substance misuse co-exist. Indeed, colleagues will be aware that domestic abuse and its effect on families and children is one of the proposed areas of work for the new integrated family support teams. Early this year, we published new guidance on forced marriage for professionals working in education, health and social care settings. We are developing training to underpin this. We must also address a number of issues such as trafficking and prostitution. Once again, I would like to pay tribute to the good work that Joyce Watson is doing to establish the cross-party group on trafficking, the good work done by Lynne Neagle on challenging our media outlets in advertising women for sale, and also the work that has been undertaken by Nerys Evans to highlight domestic abuse and the continuing negative

flaen fod yn effro ac yn ymwybodol o'r risgiau i ddioddefwyr posibl a sut y gallant helpu mynd i'r afael â'r broblem. Gwyddom fod mwy o risg yn aml i fenywod beichiog ddioddef camdriniaeth ddomestig. Dyna pam yr ydym yn datblygu llwybr gofal cyn-geni a gofal adeg damwain neu achos brys, fel y gallwn gynorthwyo dioddefwyr wrth i'r rhybuddion ddod yn amlwg. Yr ydym yn croesawu'n fawr rôl arweiniol sefydliadau megis Coleg Brenhinol y Bydwagedd a Chymdeithas Feddygol Prydain yn y maes hwn.

Yn ystod y flwyddyn ddiwethaf, cyhoeddwyd bod £1.5 miliwn o gyllid cyfalaf ar gael i gefnogi sefydliadau sy'n darparu cyngor a chymorth. Eleni, yr wyf wedi cytuno i roi cyllid cyfalaf ychwanegol i gefnogi tair siop-un-stop newydd mewn ardaloedd gwledig, a fydd yn ymwneud â chamdriniaeth ddomestig: yn Sir Fynwy, Sir y Fflint ac Aberystwyth. Mae gennym hefyd rwydwaith o gynadleddau amlasiantaeth ar asesu risg a llysoedd arbennig ar gyfer trais domestig ledled y wlad i gynorthwyo dioddefwyr. Y ddarpariaeth statudol hon, sy'n fwy eang o lawer na'r ddarpariaeth yn yr Alban, sy'n caniatáu inni weithredu drwy ddarpariaeth statudol yn hytrach na dibynnu ar ddarpariaeth trydydd sector, fel sy'n digwydd yn yr Alban, yn ôl pob golwg.

Mae gennym hefyd y fframwaith triniaethau camddefnyddio sylweddau, sy'n gosod allan arfer da ac yn annog gweithio ar y cyd lle mae cam-drin domestig a chamddefnyddio sylweddau'n cyd-ddigwydd. Yn wir, bydd fy nghydweithwyr yn ymwybodol mai cam-drin domestig a'i effaith ar deuluoedd a phlant yw un o'r meysydd gwaith arfaethedig ar gyfer y timau cymorth teulu integredig newydd. Yn gynnar eleni, cyhoeddwyd canllawiau newydd gennym ar briodasau dan orfod, ar gyfer gweithwyr proffesiynol sy'n gweithio mewn lleoliadau addysg, iechyd a gofal cymdeithasol. Yr ydym yn datblygu hyfforddiant i ategu hyn. Rhaid inni hefyd fynd i'r afael â nifer o faterion megis puteindra a masnachu mewn pobl. Unwaith eto, hoffwn roi teyrnged i'r gwaith da y mae Joyce Watson yn ei wneud i sefydlu'r grŵp trawsbleidiol ar fasnachu mewn pobl, y gwaith da a wnaed gan Lynne Neagle ar herio ein cyfryngau ynghylch hysbysebu menywod

attitudes that persist, even in our youngest citizens.

Violence against women is an issue that must concern us all. I welcome this opportunity to have a debate in the Assembly to show that not only is the Assembly Government determined to tackle this criminality, but that there is a broad consensus among all parties in the National Assembly.

Jonathan Morgan: I start by thanking Members for their contributions to this excellent debate; there have been some powerful contributions. I think that it is worth reminding ourselves of the challenge that we face. Some 70 per cent of all domestic violence victims are women. On average, a woman is assaulted 35 times before seeking help and, with 98 incidents of domestic abuse reported every day, we need a co-ordinated strategy.

I heard what the Minister said in his response and I will come back to that in a moment, but he cannot ignore the fact that the draft strategy and the Assembly Government's approach until now has been subject to a considerable degree of criticism. The UK, including Wales, has been criticised by the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women for having a lack of focus and for taking a piecemeal approach to this issue. For some reason, we have done this bit by bit. Other nations of Britain have been a lot firmer and have been focused. Scotland, for example, has taken a strong lead by being specific about how it wishes to tackle violence against women. I fail to understand why the development of the approach here has been so sluggish.

From what I can see, the Assembly Government has, until now, lumped together male and female issues regarding domestic violence. It has assumed that you can look at violence and domestic violence together. There has been a need for a gendered strategy

sydd ar werth, a hefyd y gwaith sydd wedi ei wneud gan Nerys Evans i dynnu sylw at gam-drin domestig a'r agweddau negyddol sy'n parhau, hyd yn oed ymhlith ein dinasyddion ieuaf.

Mae trais yn erbyn menywod yn fater y mae'n inni bob un ymwneud ag ef.. Yr wyf yn croesawu'r cyfle hwn i gael dadl yn y Cynulliad, i ddangos nid yn unig fod Llywodraeth y Cynulliad yn benderfynol o fynd i'r afael â'r troseddau hyn, ond bod yna gonsensws eang ymhlith yr holl bleidiau yn y Cynulliad Cenedlaethol.

Jonathan Morgan: Hoffwn ddechrau drwy ddiolch i'r Aelodau am eu cyfraniadau at y ddadl wych hon; cafwyd rhai cyfraniadau grymus iddi. Credaf ei bod yn werth inni ein hatgoffa'n hunain o'r her sy'n ein hwynebu. Menywod yw tua 70 y cant o'r holl bobl sy'n dioddef trais domestig. Ar gyfartaledd, bydd menyw yn dioddef 35 o ymosodiadau cyn gofyn am help, a chan fod awdurdodau'n cael gwybod am 98 o achosion o gam-drin domestig bob dydd, mae arnom angen strategaeth gydgyssylltiedig.

Clywais yr hyn a ddywedodd y Gweinidog yn ei ymateb, a dof yn ôl at hynny yn y man, ond ni all anwybyddu'r ffaith fod y strategaeth ddrafft a dull gweithredu Llywodraeth y Cynulliad hyd yn hyn wedi cael eu beirniadu i raddau helaeth iawn. Mae confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Ddileu Pob Math o Wahaniaethu yn erbyn Menywod wedi beirniadu'r DU, gan gynnwys Cymru, am ddiffyg ffocws ac am fynd i'r afael â'r broblem fesul tamaid. Am ryw reswm, yr ydym wedi gwneud hyn bob yn dipyn. Mae gwledydd eraill Prydain wedi gweithredu lawer yn gadarnach a chyda ffocws. Er enghraifft, mae'r Alban wedi arwain yn gryf drwy fod yn benodol am y ffordd y mae'n dymuno mynd i'r afael â thrais yn erbyn menywod. Ni allaf ddeall pam yr ydym wedi llusgo ein traed gymaint wrth ddatblygu'r dull yma.

O'r hyn a welaf, mae Llywodraeth y Cynulliad hyd yn hyn, wrth ymdrin â thrais domestig, wedi rhoi sylw i faterion sy'n ymwneud â dynion a materion sy'n ymwneud â menywod gyda'i gilydd. Mae wedi tybio y gallwch roi sylw i drais a thrais domestig

on violence against women and, yes, a separate strategy for men too. I welcome what the Minister said in his contribution this afternoon, but this should have been done at the outset. It should not have required a debate here this afternoon for the Government to say, 'Ah, yes, well, we are doing that now. We are going to produce a gender-specific strategy'.

Joyce Watson: While I agree that there was a need to widen this, I think that you have been misguided by the information that you have that says that, as a Government, we did not look at a gendered approach to this from the outset. You would do well to revisit that, because when Edwina Hart wrote her strategy, she took a gendered approach.

Jonathan Morgan: The fact of the matter is that the violence against women action group, which you referred to in your contribution, said that the strategy was weak in several areas and, in further conversation, members of that group raised concerns around the fact that it was not a gendered strategy. I believe that we are right to raise that today, because the strategy needs to be focused in that way.

We also ought to be doing more with regard to the causes of domestic violence and violence against women, in particular gender stereotyping and behaviour in the home. There is a huge role to play in changing the culture of some of our communities and tackling the issue of education.

As some Members have said this afternoon, the strategy was regarded by several people as weak. We accept that what the Minister said this afternoon will help to improve the strategy. However, it was restrictive and it was confined to a limited number of Government departments, and the concern that we have—and we will have this concern until we see the final strategy—is that not enough has been done to extend the definition and impact of the strategy in a way that will produce a positive outcome for women in Wales.

gyda'i gilydd. Mae angen wedi bod am strategaeth ar sail rhywedd ar drais yn erbyn menywod, a strategaeth ar wahân, yn wir, ar gyfer dynion. Yr wyf yn croesawu'r hyn a ddywedodd y Gweinidog yn ei gyfraniad y prynhawn yma, ond dylid bod wedi gwneud hyn o'r dechrau'n deg. Ni ddylasai fod yn ofynnol inni gael dadl yma y prynhawn yma i'r Llywodraeth ddweud, 'Ie, wel, yr ydym yn gwneud hynny'n awr. Byddwn yn cynhyrchu strategaeth sy'n benodol i rywedd.'

Joyce Watson: Er fy mod yn cytuno bod angen ehangu hyn, credaf eich bod wedi eich camarwain gan y wybodaeth sydd gennych, sy'n dweud na wnaethom ni, fel Llywodraeth, ystyried dull gweithredu ar sail rhywedd o'r dechrau'n deg. Byddai'n werth ichi edrych ar hynny eto, oherwydd pan ysgrifennodd Edwina Hart ei strategaeth, fe'i seiliodd ar rywedd.

Jonathan Morgan: Y gwir yw bod y Grŵp Gweithredu ar Drais yn erbyn Menywod y cyfeiriwyd ato gennych yn eich cyfraniad, wedi dweud bod y strategaeth yn wan mewn sawl maes, ac mewn sgwrs bellach mynegodd aelodau'r grŵp hwnnw bryderon am y ffaith nad oedd yn strategaeth ar sail rhywedd. Credaf bod yn iawn i godi'r mater hwnnw heddiw, oherwydd mae angen i'r strategaeth gael ffocws o'r fath.

Dylem hefyd fod yn gwneud mwy ynghylch yr hyn sy'n achosi trais domestig a thrais yn erbyn menywod, yn enwedig stereoteipio ar sail rhyw ac ymddygiad yn y cartref. Mae gennym ran enfawr i'w chwarae i newid diwylliant rhai o'n cymunedau ac i fynd i'r afael ag addysg.

Fel y mae rhai Aelodau wedi'i ddweud y prynhawn yma, yr oedd llawer o'r farn fod y strategaeth yn wan. Yr ydym yn derbyn y bydd yr hyn a ddywedodd y Gweinidog y prynhawn yma'n helpu gwella'r strategaeth. Fodd bynnag, yr oedd yn gaethiwus ac yn gyfyngedig i nifer bach o adrannau'r Llywodraeth, a'n pryder ni—a bydd yn bryder inni nes gwelwn y strategaeth derfynol—yw nad oes digon wedi'i wneud i ymestyn diffiniad ac effaith y strategaeth mewn modd a fydd yn sicrhau canlyniad cadarnhaol i fenywod yng Nghymru.

The strategy has been criticised by organisations outside the UK in a series of reports, including the 'Map of Gaps' report, which said that the UK has a substantial postcode lottery of support services for women who have been attacked. This report is not a pleasant read, and we ought to look to what has happened elsewhere. We should look to Scotland, where there has been a more integrated and strategic approach to tackling violence against women. There has been a fund providing grants for services for victims of domestic and sexual violence and for services to black and minority ethnic women. We need to learn from what has happened elsewhere in the UK so that our strategy can benefit from that.

This is not a party political issue. This has been a debate of considerable consensus and powerful contributions. I know that the Minister is serious about this issue. However, the draft strategy, up until now, did not meet the obligation set out in the UN declaration, which was not adopted by the Assembly Government, and, more importantly, the strategy as it stands now has the potential to fail women whose lives are at risk today.

The Deputy Presiding Officer: The proposal is to agree the motion without amendment. Does any Member object? I see that they do. I will therefore defer all voting on this item until voting time. Does anyone wish the bell to be rung? I see that they do not.

5.10 p.m.

*Gohiriwyd y pleidleisiau tan y cyfnod pleidleisio.
Votes deferred until voting time.*

Cyfnod Pleidleisio Voting Time

*Cynnig NDM4297: O blaid 12, Ymatal 0, Yn erbyn 35.
Motion NDM4297: For 12, Abstain 0, Against 35.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Mae sefydliadau y tu allan i'r DU wedi beirniadu'r strategaeth mewn cyfres o adroddiadau, gan gynnwys yr adroddiad 'Map of Gaps', a ddywedai fod gwasanaethau cymorth yn y DU i fenywod sydd wedi dioddef ymosodiad yn dipyn o loteri cod post. Nid yw darllen yr adroddiad hwnnw'n brofiad pleserus, a dylem edrych ar yr hyn sydd wedi digwydd mewn mannau eraill. Dylem edrych ar yr Alban, lle cafwyd dull mwy integredig a strategol o fynd i'r afael â thrais yn erbyn menywod. Cafwyd cronfa i ddarparu grantiau ar gyfer gwasanaethau i dioddefwyr trais domestig a rhywiol ac ar gyfer gwasanaethau i fenywod o gymunedau pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig. Mae angen inni ddysgu o'r hyn sydd wedi digwydd mewn mannau eraill yn y DU fel y gall ein strategaeth ni elwa ar hynny.

Nid mater o wleidyddiaeth plaid yw hwn. Cafwyd consensws sylweddol yn y ddadl hon ynghyd â chyfraniadau grymus. Gwn fod y Gweinidog yn cymryd y mater hwn o ddifrif. Hyd yn hyn, fodd bynnag, nid oedd y strategaeth ddrafft yn bodloni'r rhwymedigaeth a nodwyd yn natganiad y Cenhedloedd Unedig ac na fabwysiadwyd gan Lywodraeth y Cynulliad, ac yn bwysicach na hynny, gallai'r strategaeth fel y mae fethu cefnogi'r menywod hynny sydd â'u bywydau mewn perygl heddiw.

Y Dirprwy Lywydd: Y cynnig yw ein bod yn cytuno'r cynnig heb ei wella. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Gwelaf fod. Gohiriaf bob pleidlais ar yr eitem hon, felly, tan y cyfnod pleidleisio. A oes unrhyw un yn dymuno i'r gloch gael ei chanu? Gwelaf nad oes.

Black, Peter
 Burnham, Eleanor
 Burns, Angela
 Cairns, Alun
 Davies, Andrew R.T.
 Davies, Paul
 Isherwood, Mark
 Melding, David
 Millar, Darren
 Morgan, Jonathan
 Randerson, Jenny
 Williams, Brynle

Andrews, Leighton
 Asghar, Mohammad
 Barrett, Lorraine
 Chapman, Christine
 Cuthbert, Jeff
 Davidson, Jane
 Davies, Alun
 Davies, Andrew
 Davies, Jocelyn
 Evans, Nerys
 Franks, Chris
 Gibbons, Brian
 Griffiths, John
 Griffiths, Lesley
 Hart, Edwina
 Hutt, Jane
 James, Irene
 Jenkins, Bethan
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Jones, Elin
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Law, Trish
 Lloyd, David
 Lloyd, Val
 Mewies, Sandy
 Morgan, Rhodri
 Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Rhodri Glyn
 Watson, Joyce
 Wood, Leanne

*Gwrthodwyd y cynnig.
 Motion not agreed.*

*Gwelliant 1 i NDM4297: O blaid 35, Ymatal 0, Yn erbyn 13.
 Amendment 1 to NDM4297: For 35, Abstain 0, Against 13.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
 The following Members voted for:

Andrews, Leighton
 Asghar, Mohammad
 Barrett, Lorraine
 Chapman, Christine
 Cuthbert, Jeff
 Davidson, Jane
 Davies, Alun
 Davies, Andrew
 Davies, Jocelyn
 Evans, Nerys
 Franks, Chris
 Gibbons, Brian
 Griffiths, John
 Griffiths, Lesley
 Hart, Edwina
 Hutt, Jane
 James, Irene
 Jenkins, Bethan
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
 The following Members voted against:

Black, Peter
 Burnham, Eleanor
 Burns, Angela
 Cairns, Alun
 Davies, Andrew R.T.
 Davies, Paul
 Isherwood, Mark
 Melding, David
 Millar, Darren
 Morgan, Jonathan
 Randerson, Jenny
 Williams, Brynle
 Williams, Kirsty

Jones, Elin
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Law, Trish
 Lloyd, David
 Lloyd, Val
 Mewies, Sandy
 Morgan, Rhodri
 Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Rhodri Glyn
 Watson, Joyce
 Wood, Leanne

Derbyniwyd y gwelliant.

Amendment agreed.

Motion NDM4297 as amended: that

the National Assembly for Wales:

1. welcomes the Welsh Assembly Government's recently concluded consultation on a strategic action plan to address domestic abuse and other forms of violence against women;

2. endorses the Welsh Assembly Government's commitment to respond positively to the views expressed and to develop an integrated strategy to tackle all forms of violence against women as well as domestic abuse.

Cynnig NDM4297 fel y'i diwygiwyd: bod

Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

1. yn croesawu'r ymgynghoriad a ddaeth i ben yn ddiweddar gan Lywodraeth Cynulliad Cymru ar ddatblygu cynllun gweithredu strategol i fynd i'r afael â thrais domestig a phob math o drais yn erbyn menywod;

2. yn cefnogi ymrwymiad Llywodraeth Cynulliad Cymru i ymateb yn gadarnhaol i'r safbwyntiau a fynegwyd ac i ddatblygu strategaeth integredig i fynd i'r afael â phob math o drais yn erbyn menywod yn ogystal â thrais domestig.

Cynnig NDM4297 fel y'i diwygiwyd: O blaid 48, Ymatal 0, Yn erbyn 1.

Motion NDM4297 as amended: For 48, Abstain 0, Against 1.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
 The following Members voted for:

Andrews, Leighton
 Asghar, Mohammad
 Barrett, Lorraine
 Bates, Mick
 Black, Peter
 Burnham, Eleanor
 Burns, Angela
 Cairns, Alun
 Chapman, Christine
 Cuthbert, Jeff
 Davidson, Jane
 Davies, Alun
 Davies, Andrew
 Davies, Jocelyn
 Davies, Paul
 Evans, Nerys
 Franks, Chris
 Gibbons, Brian
 Griffiths, John
 Griffiths, Lesley
 Hart, Edwina

Pleidleisiodd yr Aelod canlynol yn erbyn:
 The following Member voted against:

Davies, Andrew R.T.

Hutt, Jane
 Isherwood, Mark
 James, Irene
 Jenkins, Bethan
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Jones, Elin
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Law, Trish
 Lloyd, David
 Lloyd, Val
 Melding, David
 Mewies, Sandy
 Millar, Darren
 Morgan, Jonathan
 Morgan, Rhodri
 Randerson, Jenny
 Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Rhodri Glyn
 Watson, Joyce
 Williams, Brynle
 Williams, Kirsty
 Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig NDM4297 fel y'i diwygiwyd.
 Motion NDM4297 as amended agreed.*

Dadl Fer Short Debate

Busnes—Cyfrifoldeb Masnachol Cyn Elw Business—Commercial Responsibility Before Profits

Nick Bourne: The topic that I have chosen is business—commercial responsibility before profits. I am pleased to give a minute each to Jenny Randerson and Angela Burns.

I am pleased to have this opportunity to outline some of my thoughts on the nature of private enterprise in the twenty-first century. In the great battle of ideas of the twentieth century, fought starkly between communism and capitalism, there can be no doubt about the triumph of capitalism as an idea, driving society forward and improving the lives of people all over the world. That is certainly not to say that unbridled capitalism is desirable or something that the Conservative Party has ever put forward as a desirable end. Regulated markets and compassionate capitalism are surely the desirable goals in the twenty-first century.

Nick Bourne: Y pwnc yr wyf wedi'i ddewis yw busnes—cyfrifoldeb masnachol cyn elw. Mae'n bleser gennyf roi munud yr un i Jenny Randerson ac Angela Burns.

Yr wyf yn falch cael y cyfle hwn i amlinellu rhai o'm safbwyntiau ar natur menter breifat yn yr unfed ganrif ar hugain. Yn y frwydr fawr rhwng syniadau yn yr ugeinfed ganrif, a ymladdwyd yn ddygn rhwng comiwnyddiaeth a chyfalafiaeth, ni ellir amau buddugoliaeth cyfalafiaeth fel syniad, gan symud cymdeithas yn ei blaen a gwella bywydau pobl ar draws y byd. Ond yn sicr nid yw hynny'n golygu bod cyfalafiaeth benrhydd yn ddymunol nac yn rhywbeth y mae'r Blaid Geidwadol erioed wedi'i gyflwyno fel nod dymunol. Yn ddiaw, marchnadoedd sy'n cael eu rheoleiddio a chyfalafiaeth drugarog yw'r nodau dymunol yn yr unfed ganrif ar hugain.

Companies now need to consider a wide range of interests. As long ago as 1980, under Margaret Thatcher's Conservative Government, a duty was placed on companies to take account of the interests of employees. Until then, that duty had not existed in statutory form and probably had not in case law either. More recently, in the Companies Act 2006—the longest piece of legislation on any topic ever to pass through Westminster—a broader range of directors' duties has been recognised. The need to take account of the interest of employees has been added, as has the need to foster the company's business relationships with suppliers, customers and others, the impact of the company's operation on the community and the environment, the desirability of a company maintaining a reputation for high standards of business conduct, and the need to act fairly between different members of the company. I certainly applaud that.

I will enlarge on the broader concerns of directors and see how they impact on policy making in Wales. It has long been my belief that we should seek to incentivise good conduct among businesses and companies. In our 2007 manifesto for the Assembly elections, for example, we were committed to business rate reductions for companies making provision for workplace crèches, either individually on company premises or jointly with other businesses or organisations. Similarly, in relation to flexi-time working for those who had caring responsibilities, we felt that there should be some recompense in terms of business rate relief.

Before I explore other desirable aspects of business conduct that I think should be incentivised in the same way, I want to look at some case studies of businesses that have caught the public's imagination and set a gold standard. The first is Ben and Jerry's. Back in 1966, Ben Cohen and Jerry Greenfield were at school in Vermont in the USA. After leaving school and being fired from a series of jobs, they armed themselves with a \$5 correspondence course in ice-cream making and opened their first scoop shop in the dilapidated local petrol station. The rest is history: the company is international and

Mae angen i gwmnïau'n awr ystyried ystod eang o fuddiannau. Cyn belled yn ôl ag 1980, dan Lywodraeth Geidwadol Margaret Thatcher, yr oedd yn ddyletswydd ar gwmnïau i ystyried buddiannau gweithwyr. Tan hynny, nid oedd y ddyletswydd honno wedi bodoli ar ffurf statudol, nac ychwaith mewn cyfraith achosion, mae'n debyg. Yn fwy diweddar, yn Neddf Cwmnïau 2006—y darn hwyaf o ddeddfwriaeth i fynd drwy San Steffan erioed am unrhyw bwnc—mae ystod ehangach o ddyletswyddau cyfarwyddwyr wedi ei gydnabod. Mae'r angen i ystyried buddiannau gweithwyr wedi'i ychwanegu, a hefyd yr angen i feithrin cysylltiadau'r cwmni o ran busnes â chyflenwyr, cwsmeriaid ac eraill, effaith dull gweithredu'r cwmni ar y gymuned a'r amgylchedd, pa mor ddymunol ydyw i gwmni gynnal enw da am safonau uchel o ran ymddygiad busnes, a'r angen i weithredu'n deg rhwng gwahanol aelodau o'r cwmni. Yn ddiaw, yr wyf yn cymeradwyo hynny.

Byddaf yn ymhelaethu ar bryderon ehangach cyfarwyddwyr ac yn gweld sut y maent yn effeithio ar lunio polisiau yng Nghymru. Yr wyf yn credu ers amser y dylem fod yn ceisio cymell ymddygiad da ymhlith busnesau a chwmnïau. Yn ein maniffesto yn 2007 ar gyfer etholiadau'r Cynulliad, er enghraifft, yr oeddem wedi ymrwymo i ostwng trethi busnes i gwmnïau sy'n darparu meithrinfeydd yn y gweithle, naill ai'n unigol ar safle'r cwmni neu ar y cyd â busnesau neu sefydliadau eraill. Yn yr un modd, o ran oriau gwaith hyblyg i'r rheini sydd â chyfrifoldebau gofalu, teimlem y dylid cynnig rhyw fath o gydnabyddiaeth o ran gostwng trethi busnes.

Cyn imi archwilio agweddau dymunol eraill ar ymddygiad busnes a ddylai gael eu cymell yn yr un modd, yn fy marn i, hoffwn fwrw golwg ar rai astudiaethau achos busnesau sydd wedi cydio yn nychymyg y cyhoedd ac wedi gosod safon aur. Y busnes cyntaf yw Ben and Jerry's. Yn 1966 yr oedd Ben Cohen a Jerry Greenfield yn yr ysgol yn Vermont yn yr Unol Daleithiau. Ar ôl gadael yr ysgol a chael eu diswyddo o gyfres o swyddi, penderfynodd y ddau ddilyn cwrs o bell ar gynhyrchu hufen iâ a oedd yn costio \$5, ac aethant ati i agor eu siop hufen iâ gyntaf yn yr orsaf betrol leol a oedd yn mynd â'i phen

socially aware. Their values include ensuring that the milk and cream that they use come from sustainable dairy farms and they promote fair-trade ingredients and products, and have entered into a long-term relationship with the fair-trade convention. Their brownies come from a business in New York that seeks to train and counsel the homeless. Their Dutch factory is run on 100 per cent renewable energy. Any ice-cream, brownies or waste that cannot be put to human use is used on farms, though apparently the pigs do not like mint flavoured ice-cream. Their packaging is made from renewable paper and they contribute to environmental charities worldwide. In Britain, they contribute to the Vauxhall City Farm in London, to the Leicestershire and Rutland Wildlife Trust, and to the World Animal Foundation's 'Adopt an Animal' scheme.

Innocent is the second business that I want to look at, this time a British one, that, again, exemplifies many of the fine characteristics demonstrated by Ben and Jerry's. A group of students meeting at St John's College, Cambridge, decided to launch the smoothie business, and, after a shaky start, they, too, exemplified an extraordinary rags-to-riches story. Their first commitment was to use 100 per cent natural, healthy, renewable ingredients in their drinks. They teamed up with the Rain Forest Alliance, an international non-governmental organisation, whose mission is to protect ecosystems. The alliance helps farms to build long-term skills and capability and more efficient production, and the company's standards cover social and environmental issues. For example, the company buys all its bananas from the Rain Forest Alliance, which means that they meet fair-trade standards. It wished to do the same with pineapples, but there was no certification process in place at that time, so it put one in place, and now over a third of the company's pineapple juice comes from certified farms, and the figure is increasing.

iddi. Mae'r gweddill yn hen hanes: mae'r cwmni bellach yn gwmni rhyngwladol gydag ymwybyddiaeth gymdeithasol. Ymhlith ei werthoedd mae sicrhau bod y llaeth a'r hufen a ddefnyddir yn dod o ffermydd llaeth cynaliadwy, a byddant yn hyrwyddo nwyddau a chynhyrchion masnach deg. Mae gan y cwmni berthynas hirdymor â'r confensiwn masnach deg. Daw 'brownies' y cwmni o fusnes yn Efrog Newydd sy'n ceisio hyfforddi a chynghori pobl ddigartref. Mae ffatri'r cwmni yn yr Iseldiroedd yn defnyddio ynni adnewyddadwy 100 y cant. Caiff unrhyw hufen iâ, gwastraff neu 'brownies' na ellir eu defnyddio gan bobl eu defnyddio ar ffermydd, er nad yw moch, mae'n ymddangos yn rhy hoff o hufen iâ blas mintys. Gwneir y deunydd pecynnu o bapur adnewyddadwy, ac y mae'r cwmni'n cyfrannu at elusennau amgylcheddol ar draws y byd. Ym Mhrydain mae'n cyfrannu at Fferm Ddinesig Vauxhall yn Llundain, Ymddiriedolaeth Bywyd Gwyllt Swydd Gaerlŷr a Rutland, a'r cynllun 'Mabwysiadu Anifail' gan Sefydliad Anifeiliaid y Byd.

Innocent yw'r ail fusnes yr hoffwn ei ystyried. Busnes Prydeinig yw hwn, sydd unwaith eto'n arddangos nifer o'r nodweddion gwych a welir ym musnes Ben and Jerry's. Penderfynodd grŵp o fyfyrwyr a gyfarfu yng Ngholeg Sant Ioan, Caer-grawnt, lansio'r busnes 'smoothies'. Ar ôl dechrau sigledig, mae eu busnes hwy hefyd yn stori ryfeddol o godi o dlodi i gyfoeth. Eu hymrwymiad cyntaf oedd defnyddio cynhwysion naturiol, iach ac adnewyddadwy 100 y cant yn eu diodydd. Aethant ati i ymuno â Chynghrair y Fforestydd Glaw, sefydliad anllywodraethol rhyngwladol sy'n ceisio gwarchod ecosystemau. Mae'r cynghrair yn helpu ffermydd i feithrin sgiliau a gallu hirdymor a dulliau cynhyrchu mwy effeithlon, ac y mae safonau'r cwmni'n cwmpasu materion cymdeithasol ac amgylcheddol. Er enghraifft, mae'r cwmni'n prynu ei holl fananas oddi wrth Gynghrair y Fforestydd Glaw, sy'n golygu ei fod yn bodloni safonau masnach deg. Yr oedd am wneud yr un peth gyda phîn-afalau, ond nid oedd proses ardystio ar waith bryd hynny. Felly, sefydlodd un ac erbyn hyn daw mwy nag un rhan o dair o sudd pîn-afal y cwmni o ffermydd ardystiedig, a'r ffigur yn codi.

The company uses sustainable packaging. Importantly, some 10 per cent of its profits each year are distributed to charity, primarily to rural development projects in countries where the fruit comes from. Excess stock goes to the homeless, and the company is also committed to planting trees in countries throughout the world where it trades. During 2008, for example, it planted more than 86,000 trees in India alone. The founders have now sold the business, but they still retain an interest in it, and the same principles continue to govern the business.

My third example is another indigenous British company, The Body Shop, which was set up by the late, great Anita Roddick. Once again, the business has been sold, but its principles remain in play. The Body Shop has a proud history of environmental responsibility. It is committed to becoming carbon neutral and offsetting with carbon credits.

Just like the other two businesses I have mentioned, the company has a social purpose. It has never been governed solely by a financial bottom line, but more by a commitment to human rights and social justice. The business is also against animal testing, and it has signed up to the Fairtrade convention. Fair trade has five core values, which are: supporting community trade; defending human rights; against animal testing; active self esteem; and protecting the planet.

Just like Innocent and Ben and Jerry's, The Body Shop is committed to charity. The Body Shop Foundation promotes human and civil rights and environmental and animal protection. Other businesses have similar commitments, and it is increasingly the case that social, environmental, human rights and other interests, as well as the interests of shareholders, are taken into account by businesses.

Here in Wales, we have smaller-scale examples. In my area, we have the Ceredigion Recycling and Furniture Team—CRAFT—which was established in 1994 by

Mae'r cwmni'n defnyddio deunydd pecynnu cynaliadwy. Yr hyn sy'n bwysig yw bod tua 10 y cant o'i elw bob blwyddyn yn cael ei rannu rhwng elusennau, i brosiectau datblygu gwledig yn bennaf mewn gwledydd sy'n tyfu'r ffrwythau. Caiff y stoc sydd dros ben ei roi i bobl ddigartref, ac y mae'r cwmni hefyd wedi ymrwymo i blannu coed mewn gwledydd ledled y byd lle mae'n masnachu. Er enghraifft, yn ystod 2008 plannodd dros 86,000 o goed yn India yn unig. Mae'r sylfaenwyr bellach wedi gwerthu'r busnes, ond mae ganddynt fudd ynddo o hyd, a'r un egwyddorion sy'n dal i reoli'r busnes.

Fy nhrydedd enghraifft yw cwmni arall a sefydlwyd ym Mhrydain, sef The Body Shop, a grëwyd gan y diweddar, ryfeddol Anita Roddick. Unwaith eto, mae'r busnes wedi'i werthu, ond mae ei egwyddorion yn dal mewn grym. Mae gan The Body Shop hanes balch o gyfrifoldeb amgylcheddol. Mae wedi ymrwymo i fod yn fusnes niwtral o ran carbon ac i wrthbwysu carbon â chredydau carbon.

Yn union yr un fath â'r ddau fusnes arall yr wyf wedi'u crybwyll, mae i'r cwmni ddiben cymdeithasol. Nid yw erioed wedi'i reoli gan elw ariannol yn unig, ond yn fwy gan ymrwymiad i hawliau dynol a chyfiawnder cymdeithasol. Mae'r busnes hefyd yn gwrthwynebu profion ar anifeiliaid, ac y mae wedi ymrwymo i'r confensiwn ar fasnach deg. Mae gan fasnach deg bum gwerth craidd, sef cefnogi masnach gymunedol; amddiffyn hawliau dynol; gwrthwynebu profion ar anifeiliaid; hybu hunan-barch; a gwarchod y blaned.

Yn union fel Innocent a Ben and Jerry's, mae The Body Shop wedi ymrwymo i waith elusennol. Mae The Body Shop Foundation yn hyrwyddo hawliau dynol a sifil ynghyd â gwarchod yr amgylchedd ac anifeiliaid. Mae gan fusnesau eraill ymrwymadau tebyg, ac yn gynyddol mae busnesau'n ystyried buddiannau cymdeithasol ac amgylcheddol, hawliau dynol a buddiannau eraill, yn ogystal â buddiannau cyfranddalwyr.

Yma yng Nghymru mae gennym enghreifftiau ar raddfa lai. Yn fy ardal i mae gennym Dîm Ailgylchu a Dodrefn Ceredigion—CRAFT—a sefydlwyd yn 1994

volunteers representing a range of organisations in Aberystwyth. Its principal aim is the provision of affordable household goods by encouraging people to donate unwanted items for reuse by others. Central to the team's aims of social and environmental benefit is the involvement of volunteers to help the community as well as to gain personal development.

Let us also not forget the fantastic work done by Big Issue Cymru in helping the homeless—even if it is now published in Scotland.

I am certainly not saying that businesses should not strive to make a profit—of course, business has to survive. It is just that profit should not be the main or even the governing criterion in setting up a business. Many businesses have other motivating factors that are also extremely important. That said, I am keen that Government should motivate and incentivise such conduct. In addition to the crèche facilities and the flexible working that I have talked about that help mothers, fathers, and carers, companies should be incentivised to act in an environmentally responsible way, and, in our own context, to promote the Welsh language, to undertake charitable work, to encourage volunteering, to follow fair-trade practices, and so on.

Some small recompense by way of a reduction in business rates, I think, would mark out how important this type of conduct is for society. Some businesses will need a little bit of a financial nudge to be able to do this. Not all businesses are run by visionaries like Anita Roddick or Ben and Jerry. It is high time that we helped the good Samaritans of business.

5.20 p.m.

Jenny Randerson: Thank you, Nick, for the opportunity to contribute. The picture that you have outlined is an up-to-date version of Robert Owen's work in the eighteenth century. At his factory in Newtown he introduced schemes, and said that if workers were treated well they would work well, and you make more profit as a result, and have a

gan wirfoddolwyr yn cynrychioli amrywiaeth o sefydliadau yn Aberystwyth. Ei brif nod yw darparu nwyddau fforddiadwy i'r cartref drwy annog pobl i gyfrannu eitemau diangen i'w haildefnyddio gan bobl eraill. Yr hyn sy'n ganolog i nodau'r tîm o ran budd cymdeithasol ac amgylcheddol yw cynnwys gwirfoddolwyr i helpu'r gymuned yn ogystal â hybu eu datblygiad personol.

Gadewch inni gofio hefyd am waith gwych Big Issue Cymru yn helpu pobl ddigartref—hyd yn oed os cyhoeddir y cylchgrawn yn yr Alban bellach.

Yn sicr, nid wyf yn dweud na ddylai busnesau ymdrechu i wneud elw—wrth reswm, rhaid i fusnes barhau. Ond ni ddylai elw fod yn brif faen prawf, na hyd yn oed yn faen prawf llywodraethol wrth sefydlu busnes. Mae gan nifer o fusnesau ffactorau eraill sy'n eu cymell ac sydd hefyd yn eithriadol o bwysig. Wedi dweud hynny, yr wyf yn awyddus i'r Llywodraeth gymell ac ysgogi ymddygiad o'r fath. Yn ogystal â'r meithrinfeydd a'r oriau gwaith hyblyg yr wyf wedi'u crybwyll sy'n helpu mamau, tadau a gofalwyr, dylai cwmnïau gael eu cymell i weithredu mewn modd cyfrifol yn amgylcheddol, ac yn ein cyd-destun ein hunain dylent gael eu cymell i hyrwyddo'r Gymraeg, ymgymryd â gwaith elusennol, annog gwirfoddoli, cadw at wrth arferion masnach deg, ac yn y blaen.

Yn fy marn i, byddai rhyw dâl bychan, ar ffurf gostyngiad mewn trethi busnes, yn dangos pwysigrwydd y math hwn o ymddygiad i gymdeithas. Bydd angen hwb ariannol bach ar rai busnesau i allu gwneud hynny. Nid yw pob busnes yn cael ei redeg gan bobl sydd â gweledigaeth, megis Anita Roddick neu Ben a Jerry. Mae'n hen bryd inni helpu Samariaid trugarog y byd busnes.

Jenny Randerson: Diolch, Nick, am y cyfle i gyfrannu. Mae'r darlun yr ydych wedi'i amlinellu yn fersiwn cyfoes o waith Robert Owen yn y ddeunawfed ganrif. Yn ei ffatri yn y Drenewydd cyflwynodd gynlluniau, a dywedai y byddai gweithwyr yn gweithio'n dda pe baent yn cael eu trin yn dda, ac y byddech yn gwneud mwy o elw o ganlyniad,

more sustainable business. That ethos continues to the present day in companies such as John Lewis, where the workers are partners in the business, and the company has a good, sustainable model.

I want to bring the idea further up to date by referring to the need for businesses to have a social and environmental ethic. In recent decades we have often blamed the European Union for obstructing that social ethic, but there is nothing to stop businesses operating in a socially responsible way. European Union rules do not prevent procurement with clauses in the contract requiring social responsibility. The rest of Europe seems to have realised that, and we at last are waking up to this issue in Britain.

Angela Burns: Thank you for allowing me a minute of your time, Nick. I would like to use this opportunity to pay tribute to Bill and Melinda Gates. As you all know, Bill Gates founded Microsoft. As someone who has worked with Microsoft on and off for the last 20 years, I know that it is a company that is quite often derided for its global stranglehold on all things IT, and yet it is a company that is great to work with; it has an inclusive way of bringing in suppliers, its employees are happy, and many of them are rich, because of the employee share scheme. Microsoft has an open and transparent way of working, and has been at the forefront of trialling all sorts of measures such as duvet days, and all the other things that help to make employees think that work is an important part of their life.

However, the important point about Bill Gates is that, because he ran a successful company, and because he is a man with ethics and principles, he has managed to take billions out of his organisation—he still does this, every year—ploughing it into the Bill and Melinda Gates Foundation. At the moment, they are on a two-person mission to eradicate malaria in the third world. Big

ac y byddai gennych fusnes mwy cynaliadwy. Mae'r ethos hwnnw'n parhau hyd heddiw mewn cwmnïau megis John Lewis, lle mae'r gweithwyr yn bartneriaid yn y busnes, ac y mae gan y cwmni fodel da a chynaliadwy.

Yr wyf am ddod â'r syniad yn nes at y presennol drwy gyfeirio at yr angen i fusnesau fabwysiadu moeseg gymdeithasol ac amgylcheddol. Yn ystod y degawdau diwethaf yr ydym yn aml wedi beio'r Undeb Ewropeaidd am rwystro'r foeseg gymdeithasol honno. Fodd bynnag, nid oes dim i rwystro busnesau rhag gweithredu mewn ffordd gyfrifol yn gymdeithasol. Nid yw rheolau'r Undeb Ewropeaidd yn atal caffael gyda chymalau yn y contract sy'n gwneud cyfrifoldeb cymdeithasol yn ofynnol. Ymddengys fod gweddill Ewrop wedi sylweddoli hynny, ac yr ydymni o'r diwedd yn dechrau deffro i'r mater hwn ym Mhrydain.

Angela Burns: Diolch am roi munud o'ch amser imi, Nick. Hoffwn achub ar y cyfle hwn i roi teyrnged i Bill a Melinda Gates. Fel y gwyddoch, Bill Gates a sefydlodd Microsoft. Yr wyf wedi gweithio gyda Microsoft yn achlysurol dros yr 20 mlynedd diwethaf, a gwn ei fod yn gwmni sy'n cael ei watwar yn eithaf aml am ei afael haearnaidd ar bopeth yn ymwneud â thechnoleg gwybodaeth ym mhob cwr o'r byd. Ac eto mae gweithio gyda'r cwmni'n brofiad gwyach; mae ganddo ffordd gynhwysol o ddenu cyflenwyr, mae ei weithwyr yn hapus ac y mae nifer ohonynt yn gyfoethog oherwydd y cynllun cyfranddaliadau i weithwyr. Mae gan Microsoft ffordd agored ac eglur o weithio, ac y mae wedi bod ar flaen y gad yn treialu pob math o fesurau, megis diwrnodau 'duvet', a'r holl bethau eraill sy'n helpu gweithwyr i feddwl bod gwaith yn rhan bwysig o'u bywyd.

Fodd bynnag, y pwynt pwysig am Bill Gates yw'r ffaith ei fod wedi llwyddo i gymryd biliynau allan o'i sefydliad—mae'n dal i wneud hynny, bob blwyddyn—a buddsoddi'r arian yn The Bill and Melinda Gates Foundation, am iddo redeg cwmni llwyddiannus ac am ei fod yn ddyn moesegol ac egwyddorol. Ar hyn o bryd, mae'r ddau'n ymdrechu i ddileu malaria yn y trydydd byd.

companies can make big bucks, and big bucks can deliver startling results in some areas.

Microsoft is not the only company doing this. If you look at Britain, we have Sir Tom Farmer of Kwik Fit. Who would have thought that tyres would enable someone to win the Carnegie medal for philanthropy? He won it because of all the money that he has put through his company and the fact that, when he had that success, he decided that social responsibility was part and parcel of his business ethic. More and more people are doing that, and we should try to create a culture in which more and more people feel able to do it.

The Deputy First Minister: I thank Nick for bringing this debate to the Chamber today, and for choosing this particular topic. I was rather tempted, listening to Jenny talk about Robert Owen, to enter into a bit of a history lesson. There were others linked to the Liberal party at the end of the nineteenth century, and the beginning of the twentieth, who spent a great deal of their personal fortunes looking after the industrial and cultural heritage of Wales. The other great figure of that period was Lord Davies of Llandinam, who invested a great deal of his money in the fine buildings of Cathays park. The Davies sisters of Gregynog were also great patrons of the arts. That period in Welsh history between the 1880s and the first decade of the twentieth century is a glorious period, in my view; many people who, let us be honest, made a lot of money from the likes of Barry docks, and Cardiff and Newport, actually spent a good part of their money on these matters. The National Library of Wales at Aberystwyth was part of that process. So, there are such examples, of which Nick has heralded a number, but we can look back in Welsh history and see that these people, many of them before the welfare state came into its own, did a great deal of good work in society.

There are three levels to the question that Nick posed. You will have the Anita Roddicks of this world who probably did what she did because of her personal feelings.

Gall cwmnïau mawr wneud arian mawr, a gall arian mawr sicrhau canlyniadau syfrdanol mewn rhai meysydd.

Nid Microsoft yw'r unig gwmni sy'n gwneud hyn. Ym Mhrydain, mae gennym Syr Tom Farmer o gwmni Kwik Fit. Pwy feddyliai y byddai teiars yn galluogi rhywun i ennill medal Carnegie am waith dyngarol? Fe'i henillodd oherwydd yr holl arian y mae wedi'i roi drwy ei gwmni a'r ffaith iddo benderfynu, pan lwyddodd felly, fod cyfrifoldeb cymdeithasol yn rhan annatod o'i foeseq busnes. Mae nifer gynyddol o bobl yn gwneud hynny, a dylem ni geisio creu diwylliant lle bydd mwy a mwy o bobl yn teimlo y gallant wneud hynny.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Diolch i Nick am ddod â'r ddadl hon i'r Siambr heddiw, ac am ddewis y pwnc penodol hwn. Wrth wrando ar Jenny yn sôn am Robert Owen, cefais fy nhentio i ddechrau cyflwyno rhyw fath o wers hanes. Yr oedd pobl eraill yn gysylltiedig â'r blaid ryddfrydol ddiwedd y bedwaredd ganrif ar bymtheg a dechrau'r ugeinfed ganrif a wariodd gyfran helaeth o'u ffortiwn bersonol yn gofalu am dreftadaeth ddiwydiannol a diwylliannol Cymru. Ffigwr mawr arall yn y cyfnod hwnnw oedd yr Arglwydd Davies o Landinam, a fuddsoddodd lawer iawn o'i arian yn adeiladau ysblennydd parc Cathays. Yr oedd y chwirydd Davies, Gregynog hefyd yn gymwynaswyr pwysig i'r celfyddydau. Mae'r cyfnod hwnnw yn hanes Cymru rhwng yr 1880au a degawd cyntaf yr ugeinfed ganrif yn oes euraidd yn fy marn i; i fod yn onest, gwariodd nifer o bobl a wnaeth arian mawr mewn lleoedd megis dociau'r Barri, a Chaerdydd a Chasnewydd, gyfran helaeth o'u harian ar y pethau hyn. Yr oedd y Llyfrgell Genedlaethol yn Aberystwyth yn rhan o'r broses honno. Mae yna enghreifftiau, felly, ac y mae Nick wedi cyfeirio at nifer ohonynt. Ond gallwn edrych yn ôl dros hanes Cymru a gweld bod y bobl hyn, lawer ohonynt cyn i'r wladwriaeth les ddod i fodolaeth, wedi gwneud llawer iawn o waith da mewn cymdeithas.

Mae tair lefel yng nghwestiwn Nick. Mae gennych bobl fel Anita Roddick a'i thebyg a weithredodd fel y gwnaeth, mae'n debyg, oherwydd ei theimladau personol. Yna, mae

You will then have people who need to be incentivised to do a bit, and that is what we have tried to do with our green jobs strategy, for example. The strategy does not tell people that they will not get a grant if they do not engage in green matters, but, if they do, they will be helped with incentivised support. The single investment fund allows us to assist companies that particularly want to engage in environmental issues to do that. There are also examples where you need a regulatory framework within which companies will then respond. One of the remarkable features of recent years is the way in which the automotive sector has recognised the direction in which we are going in terms of emissions reduction. You now find that far-sighted firms in the automotive sector, whether Honda, Toyota or Ford, are beginning to plan their engines for the future, because they know that the regulatory framework within which they will operate when those engines come to market will be such that they will have to produce substantially reduced emissions. We are also now hearing of investment in electric cars and other methods of transport. So it is often about providing a regulatory framework to which companies then respond. It is also a good marketing tool for them.

I also wanted to take up Nick's point that it is useful for Governments to recognise that by giving a little help, companies might take a little step forward. He mentioned the help that you could give to companies through business rate relief, so that if businesses take certain steps, there would be additional assistance. As a Government, we have not gone down that particular road in relation to business rate relief, but we are thinking about a number of initiatives that I am happy to share with Members. For example, in relation to support for the bus sector, we are considering, rather than just giving revenue support, giving grant aid support to those bus companies who are prepared to buy greener buses. Rather than giving revenue support for fares, we could look at the opportunity for providing capital support for companies. That would incentivise those bus operators to go down a particular route. Although we have not made any decisions around that, that is

gennych bobl y mae angen eu cymell i wneud ychydig, a dyna'r ydym ni wedi ceisio'i wneud gyda'n strategaeth ar swyddi gwyrdd, er enghraifft. Nid yw'r strategaeth yn dweud wrth bobl na fyddant yn cael grant os na fyddant yn ymwneud â materion gwyrdd, ond os gwnânt hynny, byddant yn cael help ar ffurf cymorth i'w cymell. Mae'r gronfa fuddsoddi sengl yn caniatáu inni gynorthwyo cwmnïau sy'n awyddus yn benodol i ymwneud â materion amgylcheddol i wneud hynny. Mae yna enghreifftiau hefyd lle mae arnoch angen fframwaith rheoleiddio y bydd cwmnïau wedyn yn ymateb ynddo. Un o nodweddion hynod y blynyddoedd diwethaf yw'r ffordd y mae'r sector modurol wedi cydnabod y cyfeiriad yr ydym yn mynd iddo o ran lleihau allyriadau carbon. Bellach, gwelwch fod cwmnïau craff yn y sector modurol, megis Honda, Toyota neu Ford, wrthi'n dechrau cynllunio'u moduron ar gyfer y dyfodol, oherwydd gwyddant y bydd y fframwaith rheoleiddio y byddant yn gweithredu ynddo pan ddaw'r moduron hynny i'r farchnad yn mynnu ei bod yn rhaid iddynt gynhyrchu llai o lawer o allyriadau. Clywn hefyd erbyn hyn am fuddsoddi mewn ceir trydan a dulliau cludo eraill. Mae'r pwyslais yn aml felly ar ddarparu fframwaith rheoleiddio y bydd cwmnïau'n ymateb iddo wedyn. Mae hefyd yn adnodd marchnata da iddynt.

Yr oeddwn hefyd am ymateb i bwynt Nick ei bod yn ddefnyddiol i Lywodraethau gydnabod y gallai cwmnïau gymryd cam bach ymlaen drwy gael ychydig help. Crybwyllodd y cymorth y gallech ei roi i gwmnïau drwy ostwng trethi busnes, fel y byddai cymorth ychwanegol ar gael pe bai busnesau'n cymryd rhai camau penodol. Nid ydym fel Llywodraeth wedi dilyn y trywydd penodol hwnnw o ran gostwng trethi busnes, ond yr ydym yn meddwl am nifer o fentrau yr wyf yn hapus i sôn wrth Aelodau amdanynt. Er enghraifft, o ran cymorth i'r sector bysiau, yn hytrach na rhoi cymorth refeniw'n unig iddo, yr ydym yn ystyried rhoi cymorth grant i'r cwmnïau bysiau hynny sy'n barod i brynu bysiau sy'n fwy caredig i'r amgylchedd. Yn hytrach na rhoi cymorth refeniw ar gyfer prisiau tocynnau, gallem ystyried y cyfle i ddarparu cymorth cyfalaf i gwmnïau. Byddai hynny'n cymell y gweithredwyr bysiau hynny i ddilyn trywydd penodol. Er nad

the type of issue that follows the same pattern that you mentioned, Nick, but perhaps does things in a slightly different way.

ydim wedi gwneud dim penderfyniadau ynghylch hynny, dyna'r math o fater sy'n dilyn yr un patrwm â'r un a grybwyllwyd gennych chi, Nick, ond efallai'n gwneud pethau ychydig yn wahanol.

This has been a useful debate, and looking at the three levels, that is, companies doing it of their own accord, companies being incentivised to do it, or companies doing it because the regulatory framework demands that they operate within a particular area, one of the things that I have seen during the time that I have been a Minister is that companies do respond—they will always be inventive. There are always companies out there, although they might object to the regulatory framework, with enough inventiveness and innovation to respond—I have seen it in the automotive sector and other sectors—and it is a remarkable achievement that you have highlighted in the debate. This is an issue to which we might wish to return, and you have given us even greater food for thought as our political parties prepare our manifestos for the next Assembly elections.

Mae hon wedi bod yn ddadl ddefnyddiol, ac o edrych ar y tair lefel, hynny yw, cwmnïau'n gweithredu'n ddigymell, cwmnïau'n cael eu cymell i weithredu, neu gwmnïau'n gweithredu oherwydd bod y fframwaith rheoleiddio'n mynnu eu bod yn gwneud hynny mewn maes penodol, un o'r pethau yr wyf wedi'u gweld ers imi fod yn Weinidog yw bod cwmnïau'n ymateb—byddant bob amser yn ddyfeisgar. Mae yna gwmnïau sydd bob amser sydd â digon o ddyfeisgarwch ac arloesedd i ymateb, er eu bod efallai'n gwrthwynebu'r fframwaith rheoleiddio—yr wyf wedi gweld hynny'n digwydd yn y sector modurol ac mewn sectorau eraill—ac y mae'n gamp hynod yr ydych wedi tynnu sylw ati yn y ddadl. Mae hwn yn fater yr hoffem ddychwelyd ato efallai, ac yr ydych wedi rhoi mwy inni gnoi cil arno wrth i'n pleidiau gwleidyddol baratoi eu manifestos ar gyfer etholiadau nesaf y Cynulliad.

The Deputy Presiding Officer: That brings today's proceedings to a close.

Y Dirprwy Lywydd: Daw hynny â thrafodion heddiw i ben.

*Daeth y cyfarfod i ben am 5.30 p.m.
The meeting ended at 5.30 p.m.*

Aelodau a'u Pleidiau Members and their Parties

Andrews, Leighton (Llafur – Labour)
Asghar, Mohammad (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Barrett, Lorraine (Llafur – Labour)
Bates, Mick (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Black, Peter (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Bourne, Nick (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Burnham, Eleanor (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Burns, Angela (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Butler, Rosemary (Llafur – Labour)
Cairns, Alun (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Chapman, Christine (Llafur – Labour)
Cuthbert, Jeff (Llafur – Labour)
Davidson, Jane (Llafur – Labour)
Davies, Alun (Llafur – Labour)
Davies, Andrew (Llafur – Labour)
Davies, Andrew R.T. (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Davies, Jocelyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Davies, Paul (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Elis-Thomas, Dafydd (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Evans, Nerys (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Franks, Chris (Plaid Cymru – The Party of Wales)
German, Michael (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)

Graham, William (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Gregory, Janice (Llafur – Labour)
 Griffiths, John (Llafur – Labour)
 Griffiths, Lesley (Llafur – Labour)
 Gibbons, Brian (Llafur – Labour)
 Hart, Edwina (Llafur – Labour)
 Hutt, Jane (Llafur – Labour)
 Isherwood, Mark (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 James, Irene (Llafur – Labour)
 Jenkins, Bethan (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Alun Ffred (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Ann (Llafur – Labour)
 Jones, Carwyn (Llafur – Labour)
 Jones, Elin (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Gareth (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Helen Mary (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Ieuan Wyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Law, Trish (Annibynnol – Independent)
 Lewis, Huw (Llafur – Labour)
 Lloyd, David (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Lloyd, Val (Llafur – Labour)
 Melding, David (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Mewies, Sandy (Llafur – Labour)
 Millar, Darren (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Morgan, Jonathan (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Morgan, Rhodri (Llafur – Labour)
 Neagle, Lynne (Llafur – Labour)
 Ramsay, Nick (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Randerson, Jenny (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Ryder, Janet (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Sargeant, Carl (Llafur – Labour)
 Sinclair, Karen (Llafur – Labour)
 Thomas, Gwenda (Llafur – Labour)
 Thomas, Rhodri Glyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Watson, Joyce (Llafur – Labour)
 Williams, Brynle (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Williams, Kirsty (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Wood, Leanne (Plaid Cymru – The Party of Wales)